

રસીક
૧૪૦ ૨૪૩
હોયલ

પદ્મણીની
વાર્તા.

સંશોધન કરી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર
બુકસેલર મંગલદાસ જોષિતારામ શાહ
ડ. રીવીરોડ—અમદાવાદ.

અમદાવાદ—પાલકારના નાકે
“ મનેહર ” પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં .
મોતીલાલ ગણપતરામે છાપી.

આવૃત્તિ ૫ મી. પ્રત ૩૦૦૦

સંવત ૧૯૮૨ સને ૧૯૨૬

ક્રી. ૦-૧૨-૬.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાબિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૭૮૩ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ દોધાન પમિહા

વિષય ૬-૩૩

૧૨૭૮૩
 ॥ ઓશ્મ ॥
 ઓડો કેસુરો વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
 અમદાવાદ
 ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
 અને
 હોથલ પત્રિણી.

પ્રકરણ ૧ લું.

નિગામરાનું અપમાન.

જમા આસા-ગાંમણું રમા ધલુડા નામનો
 સોડો શાખાનો રાજા હતો, તે અભિમાની
 અને પોતાને સર્વોપાર માનતો હતો, તેના
 રાજ્યમાં ધણી જમીનદારો જુદા જુદા શાખાના
 રાજપુતો હતા, તેઓને જંગી આપી હતી
 અને તેના કદામાં લશ્કર રોકી કરવા પડતી.

આ જમીનદારોમાં નિગામરા શાખાનો સાંગણુ નામનો
 રાજપુત હતો, તેના ધણી સોડાએ સારો પીરાણ આપી
 લશ્કરી નોકરીમાં રાખ્યો હતો, જ્યારે જ્યારે કવાનો પ્રસંગ
 આવતો ત્યારે સાંગણુ નિગામરો ધલુડા સોડાને અંગરક્ષકનું
 કામ કરતો હતો. આવી રીતે વફાદારીથી ધણી સારું નોકરીથી

ધલુડા સોઢા પાસેથી ઘણા પુરસ્કારો મેળવ્યા હતા અને પ્રીતિ સમ્પાદન પણ કરી હતી.

એક વખત ધલુડો પોતાના સરદારોની કચેરી કરીને બેઠો હતો, તેમા સાંગણુ નિગામરો, બાંબણીયો, સમો વગેરે બેઠા હતા. ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે “ હું હવે સર્વોપરી થયો છું. ઘણી લડાઈઓ કરીને ઘણા રાજાઓને તાબે કર્યા છે. માટે હવે હું રાજા નહિ પણ પાદશાહ છું માટે મને પાદશાહ તરીકે ઓળખાવવા તમારી સલાહ શું છે ? ”

આવાં આત્મશ્લાધાનાં વચનો સાંભળી ખુશામતીઆ હામા હા કરવા લાગ્યા, પણ સાંગણુ નિગામરાને આ વાત પસંદ પડી નહિ તેથી ઉભા થઈ બે હાથ જોડી બોલ્યો કે, અન્નદાતા ! હજી આપ પાદશાહ તરીકે ઓળખાઈ શકે નહિ કારણકે હજી ઘણા રાજાઓ જીવતા બાકી છે માટે પ્રથમ તમામને તાબે કરીને પછી પાદશાહનું ઉપનામ ધારણ કરવાથીજ સર્વમાન્ય થશે. તે આપ તેમ કરશે તેવી મારી અરજ છે.

સાંગણુ નિગામરાની આવી અરજથી ધલુડો સોઢો છેડાઈ ગયો કેમકે સાંગણુ નિગામરા વિરુદ્ધ ઘણા દિવસથી ઉશ્કેરણી ચાલતી હતી વિરોધીઓ ધલુડા સોઢાને કહેતા હતા કે “ આપ પાદશાહ કહેવાઓ તે સાંગણુ નિગામરો દેખી શકતો નથી માટે તેને યોગ્ય શિક્ષા થવી જોઈએ. આવી બબેરણીથી કાનનો કાચો અને આંખનો આંધળો રાજા બંબેરણો હતો, તેમા સાંગણુ નિગામરાની કચેરી વચ્ચેની અરજથી તેનો વહેમ મજબુત થયો અને ઉશ્કેરાઈ બોલ્યો કે નિગામરા ! તમને હું આજ દિવસ સુધી મારા વફાદાર સરદાર છો તેમ માનતો હતો પણ તમારું આજનું કચેરી વચ્ચેનું અપમાન એ જતાવે છે કે તમે મારા પ્રત્યે બેવફા

છો. માટે હું તમને આજ્ઞા કરું છું. કે તમારે મારા રાજ્યની હદ છોડી ચાલ્યા જવું હવેથી ફરી મને મુખ દેખાડશે. તો હું તમને કારાગૃહમાં મોકલીશ માટે અત્યારેજ ચાલ્યા જાઓ.”

નિગામરો કંઈ બોલવા જતો હતો. પણ ધલુડા સોઢાએ બોલતો. અટકાવી ચાલ્યા જવાનું ફરમાવ્યું તેથી અવનત રહેરે ચાલી નીકળ્યો. અને પોતાને ઘેર જઈ સ્ત્રી આદિને સાથે લઈ ચાલતો થયો. તેને એમ લાગતું હતું કે રાજા મને પાછો બોલાવશે પણ અભિમાનમાં અંધ થયેલો રાજા નિગામરાને પાછો બોલાવવા ઇચ્છતોજ નહોતો. તેથી નિગામરાની જગીર પણ ખાલસા કરી નાખી જ્યારે જગીર ખાલસા થવાની ખબર નિગામરાને પડી ત્યારે અત્યંત ક્રોધે બરાથો પણ અત્યારે બોલવાનો સમય નથી એમ વિચારી ચાલતો થયો.

સાંગણ નિગામરો હવે નિરાધાર સ્થિતિમાં આવી પડ્યો હતો. થળ-પારકરમાં રહી શકાય તેવું હતું નહિ કારણ કે ધલુડા સોઢાની ધાક હતી તેથી તેને કોઈ રાખવાની હીમત કરી શક્યું નહિ તેથી વિટંબણામાં આવી પડ્યો. અને હવે શું કરવું ? તે સુજતું નહોતું વિચારવા લાગ્યો.

નિગામરો વિચારમાં તન્મય થયો હતો. તેને ક્યાં જવું શું કરવું ? તે પોતાના હિચાળા આગળ ઘોડેસ્વાર થઈ ચાલતો હતો. તેવામાં હડીયા વણજારાની પોઠનો ભેટો થયો, હડીયો વણજારો. તે વખતમાં તેને વેપારી હતો. અને પોતાની પોઠોવતી દેશદેશાંતરમાં જતે દેખાર ચલાવતો હતો. તે સમયમાં બાંમણસરમાં પણ તાબ્યો હતો. ત્યારે સાંગણ નિગામરાને અને હડીયા વણજારાને સારો પરિચય થયો હતો. જ્યારે નિગામરાને જણાયું કે હડીયા વણજારાની પોઠ છે ત્યારે વણજારાને મળવા ચિત્ત આકર્ષાયું.

તેથી ઘોડાને આગળ ચલાવી જ્યાં હતીયો ઘોડેસ્વાર ચઢી ચાલ્યો જતો હતો ત્યાં જઈને મળ્યો નિગામરાએ હઠીયાની સારી ખરનાસ કરેલી હોવાથી જ્યારે હઠીયાએ નિગામરાને જોયો ત્યારે વહાલથી ભેટી પડ્યો અને થળ-પારકર છોડી અહીં સુધી કેમ આવવું પડ્યું ? આ પ્રશ્ન પુછાયો ત્યારે તે નિગામરાના નેત્રામાંથી અશ્રુ પ્રવાહ ચાલવા લાગ્યો આવું જોઈ હતીયો આશ્વાસન આપવા લાગ્યો અને નિગામરાને શું દુઃખ છે તે જાણવા માગ્યું એટલે સાંગણ નિગામરાએ પોતાની વિતક વાત બધી કહી સંભળાવી અને હવે શું કરવું ? તેવો પ્રશ્ન પુછ્યો.

હઠીયો—બંધુ ! કોઈ વાતે તમારે મુઝાવું નહિ તમે મારા બાઈ છો માટે તમે મારા સાથે ચાલો હું કાશ્મીર તરફ જઈ છું. મારી પોઠમાં પુષ્કળ માલ ભરેલો છે તે ત્યાં વેચી નાખવાનો છે માટે માલની બેઠી કીમત બાદ જતાં નફો રહેશે તેમાંથી બે આના તમને બાગના આપીશ કેમકે તમારા જેવા સુરા રાજપુત મારી સાથે હોય તો મને મુશીબત પડે નહિ વળી વેપાર વગેરેમાં પણ અનુકુળતા પડે ” આવી અનુકુળ વાત નિગામરાને પસંદ પડી તેથી પોઠની સાથે ચાલ્યો અને જ્યારે પોઠ કાશ્મીર દેશમાં પહોંચી ત્યારે વેપાર કરવામાં સાથે જોડાયો. નિગામરો બાંધણાસરમાં રાજનો સરદાર હોવાથી રાજકાર્યમાં કુશળ હતો તેથી વેપારના કાર્યમાં કુશળતા મેળવતા મુશીબત પડી નહિ તેથી હઠીયા વણજારા સાથે રહી માલ ખપાવવા લાગ્યો ત્યારે બધો માલ વેચાઈ રહ્યો ત્યારે સારો નફો મળ્યો. હઠીયા વણજારાને કાશ્મીરમાં બનતો માલ ભરવાનો હતો. તેથી નિગામરાએ પોતાના બાગે આવતા પછિસા લેવા કહ્યું કેમકે પોતાને જોઈતા પછિસા બાગમાંથી આવે તેમ હતા અને તે

પૈસાથી માણસો રાખી ઘણા સાથેનું વેર લેવાનો ઇરાદો હતો તેથી પોતાના ભાગના પૈસા લઈ સાંઘ નિગામરો થર-પારકર તરફ રવાના થયો, અને હઠીયો વણઝારો ત્યાં રોકાયો,

પ્રકરણ ૨ જી.

હોથલ.

કાશ્મીર પ્રદેશ સૌન્દર્યની મૂર્તિ છે, ત્યાંની સ્ત્રીઓ સૌન્દર્યમાં સર્વોપરી છે. આવા સૌન્દર્યજન પ્રદેશમાં રાજ્યના નજીકનો ભાયાત રાજ્યના મોટા હુદાપર હતો તેને સંતતી કાંઈ ન હોવાથી ચિંતાતુર રહેતો હતો. દૈવયોગે તેને પુત્રીનો પ્રસવ થયો તેથી જોશીને બોલાવી જન્માક્ષર કરાવ્યા એટલે જોશીએ જન્માક્ષર જોઈને માથું ધુણવું અને કહ્યું કે આ પુત્રી અવયોગમાં અવતરી છે. માટે તેનું મુખ તેનો પિતા જોશે કે તુરત પ્રાણ ત્યાગ થશે આવું જોશીનું કહેવું સાંભળી પુત્રીના પિતાએ માણસોને આજ્ઞા કરી કે આ પુત્રીને લઈને જંગલમાં ચાલ્યા અને રમણીય સ્થળ જોઈ ચંદન વૃક્ષ નીચે રેશમી રમલમાં વિંટાળી પુત્રીને મુકી કોઈ પ્રાણી તેની હિંસા ન કરે તેટલા માટે આસપાસ અગ્નિ પ્રાદાન કરી ચાલતાં થયા.

સાંઘ નિગામરો પોતાની સ્ત્રી અને પોતાના થોડા માણસ સાથે રવાના થયો અને ચાલતાં જો સ્થળે પુત્રી ચંદનવૃક્ષ નીચે મુકેલી હતી ત્યાં આવી. આવી જુએ છે તો તુરતની જન્મેલી પુત્રી જોઈ તેથી નિગામરાને અતુકમ્પા ઉપન્ન થઈ. વળી વિચારવા લાગ્યો કે, આ પુત્રી તેજસ્વી

જણાય છે. અમે તે કારણથી તેના માખાપે તજ દીધી હોય. પણ દેખાવ છે તો કોઈ કુલીન, માટે પુત્રી તરીકે મારે ઉછેરવી. અહીંયાં રહેશે તો કોઈ કુર પ્રાણી તેના ધાત કરશે આવા વિચારથી પુત્રીને લઈ પોતાની સ્ત્રીને સોંપી. તેની સ્ત્રીને કુદરતી વહાલ ઉત્પન્ન થવાથી સ્તનમાં દુધ બરાઈ આવ્યું તેથી પોતાનીજ પુત્રી હોય તેમ સ્તનપાન કરાવ્યું.

પુત્રી અતિશય સૌન્દર્યવતી હતી. તેથી સર્વ કોઈને અત્યંત વહાલી લાગતી. પુણિમાના ચન્દ્રની કળાની પેઠે તેનું મુખ સુંદર હતું. તેની લાવણ્યતા અને મધુરતાથી તેનાં પાલક માતા પિતા અત્યંત પ્રેમથી તેનું લાલનપાલન કરતા હતા. અને પ્રાણીથી અધિક ચાહતા હતા. સાગણ નિગમ-રાનો ગીરાશ છુટી ગએલો હોવા છતાં જ્યારે પાલક પુત્રીના હસતા મુખને નિહાળતો ત્યારે બહુ દુઃખ વિસારી જતો. આ પુત્રી હાથ આવી માટે હોથલ એવા હુલામણા નામથી તેને બોલાવતો. જેમ જેમ પુત્રી મોટી બિમ્બરની થતી ગઈ તેમ તેમ સૌન્દર્ય તેમજ ગુણમાં વધવા લાગી; અને જતે દિવસે હુલામણાનું નામ હાથલ હતું તેનું હોથલ થયું.

હોથલને અભ્યાસ કરવાની જરૂર જણાતાં એક વૃદ્ધ સંન્યાસી અતિથી તરિકે આવેલા તેને રાખ્યા અને હોથલનો અભ્યાસ શરૂ કર્યો.

સંન્યાસી વિદ્વાન હતા એટલુંજ નહિ પણ તે સાથે ગોગિ પણ હતા, તેથી પોતે યોગ સાધતા, આથી હોથલને પણ વિદ્યાભ્યાસ સાથે યોગ સાધનની સારી સંધિ પ્રાપ્ત થઈ અને પોતાના ગુરુ પાસે રહી વિદ્યા મેળવવા લાગી.

હોથલનામાં કુદરતની સમ્પૂર્ણ કૃપા હતી. તેથી પોતાના ગુરુ જે શિખવતા તે તરતજ અહણ કરી લેતી. થોડી મુદ્દતમાં તેણે યથાર્થ વિદ્યાભ્યાસ કરી લીધો. તેની સાથે અશ્વા-

રોહણની ક્રિયા અને શસ્ત્રાઓ અભ્યાસ કરવાને યુદ્ધ નહિ તે નારીજાતિ હોવા છતાં તેનામાં પુરુષોચિત ગુણો દ્રબ્યમાન થતા હતા અને એક વીરને જાજતાં બધા લક્ષણોથી વિભુ-
ષિત હતી.

પોતાના ગુરુની સેવા કરવામાંજ નિમગ્ન રહેતી અને પોતાના ગુરુને ઈશ્વર તુલ્ય માની તેના વચનો બહા વાક્ય પ્રમાણે માનતી.

હોથલના આવા સદ્ગુણથી ગુરૂ પ્રસન્ન થયા અને વિદ્યાભ્યાસ પુર્ણ થયા પછી તેને યોગ ક્રિયામાં પ્રવૃત્ત કરી અને થોડે થોડે બધી યોગની ક્રિયાઓ બતાવી.

જ્યારે હોથલને યોગ્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું ત્યારે સાંગણુ નિગામરા પાસેથી સન્યાસી મહાત્માએ વિદાય માગી અને તેનાં સાથે કહ્યું કે, હોથલ શૂરવીર છે તેમજ યોગણી છે માટે તેને સંપુર્ણ છુટથી રહેવા દેજો તેના કાષ્ટપણુ કાર્યની આડે આવશો નહિ. કારણ કે, હોથલ એક આદર્શ આર્ય સ્ત્રી તરીકે પ્રખ્યાત થશે. તેના સર્વ ઉત્તમ ગુણોથી પ્રજામાં તેની પ્રસંશા થશે માટે તે જ્યાં જ્યાં જવાનો વિચાર કરે, કે ગમે તેવી રીતે વર્તે છતાં તેના પ્રત્યે જરાપણુ શંકા રાખશે નહિ

ગુરુજીનો વિયોગ થશે તેમ માની હોથલનાં ચક્ષુઓ અશ્રુ પુર્ણ થયાં કારણ કે માતાને યોગ પ્રક્રિયાઓથી સિ-
દ્ધિની પ્રાપ્ત કરાવનાર અને પોતાનું ઉત્તમ પ્રકારનું જીવન ધડનાર હોવાથી તેને ઘણું લાગી આવ્યું હોયલે ઘણી આ-
જીજીથી પ્રાર્થના કરી પણ ગુરુજીએ આશિષ સાથે કહ્યું કે, હવે તું સુખથી રહે.

“ ના, ના, ગુરુજી ! આપના વિના હું ઘડી પણ રહી શકીશ નહિ. આપે મારા ઉપર જે અનુકરણ દર્શાવી એક આદર્શ સ્ત્રી થવાનું શિક્ષણ આપ્યું છે, પણ હજી મારામાં

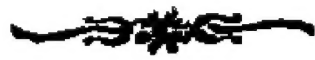

ધણી અપુષ્પિતા છે આપ જો મારી પાસે થોડા દિવસ રહો તો અપુષ્પિતા દુર થાય ” હોથલે કાકલુદી વાણીથી કહ્યું.

“ બેટા ! તું આમ અધીરી ન થા હવે મારું અવશ્યાન નજીક આવ્યું છે, એટલે શ્રીકાશીજી જવાનું છે તને આથી વિશેષ વિદ્યાનો આવશ્યકતા નથી મારી આશિષ છે ” ગુરૂજીની આજ્ઞા ન ઉલ્લંઘી શકાય એ શિષ્યનો ધર્મ છે—તેથી હોથલ શાંત થઈ અને ગુરૂ મહારાજ પોતાને ઇચ્છીત સ્થળે ગયા.

હોથલ હવે યોગક્રિયા વધારવા લાગી અને હોથલ પરાહુંગરમાં એક ગુફા બનાવી ત્યાં યોગ સાધના કરવા લાગી જેમ જેમ વયમા વધારવા લાગી તેમ તેમ યોગમાં પણ વધવા લાગી, અને દિવસોના દિવસો યોગક્રિયામાં રહેવા લાગી.

હોથલ કયા જાય છે, શું કરે છે તે વિષે સાંગણુ નિગામરો કે તેના પુત્રો વગેરે કાંઈપણ પુછપરછ કરતા નહિ તેમ તેના માટે કાંઈપણ શંકા લાવતા નહિ પણ ઉલટી રીતે હોથલથી પ્રસન્ન રહેતા. વળી નિગામરો પોતે પોતાના ગીરાસ માટે ખારવડું—કરતો હોવાથી પણ હોથલના કાર્ય માટે દેખરેખ રાખતો નહિ. હોથલ હવે પુણ્ય યોગનવયમાં પહોંચી હતી. છતાં કોઈએ તેના લગ્નની વાત ઉચારી નહતી

પ્રકરણ ૩ જી.

ઓઢો.

જે હકીકત લખીએ છીએ તે વિક્રમ સંવત ૨૫ ના આશરાની છે. મનાઇ જામને ચાર પુત્રો, તેમાં હોથી સર્વથી મોટો હતો અને ઓઢો બુઢો અને તુગો નાનો હતો. બધા કરતાં ઓઢો ચ ચળ અને સૌન્દર્ય યુક્ત હતો તેથી બધા બાઇઓનો તેના પર અપુણ્ય પ્રેમ હતો બધા તેને માન આપતા

હતા અને તેની મુગદો પાર ઉતારવા ઉત્સુક ગ્રહેતા હતા.

એક વખત એાઢો ચોમાસાની ઋતુમાં પોતાના શયના લયમાં નિદ્રાધીન થયો હતો. આ વખતે રાત્રિનો ત્રિપ્રહર ગત હતો અને એજ પ્રહર અવશેષ હતો તે વખતે કુલાહલ ચવાથી એાઢો એકાએક નિદ્રાનો ત્યાગ કરી જાગી ઉઠ્યો, અને પોતાના અંગરક્ષકને “ આ રોનો કુલાહલ છે ! તેમ પુછવા લાગ્યો.

એક અંગરક્ષકે પાસે આવી નમન કરી જવાખ આપ્યો કે:—“ નામદાર આ ચોમાસાની ઋતુમાં ખેડૂત લોકો પોતાના ઢોરોને ચરવા લઇ જાય છે, તેનો કુલાહલ થાય છે. ”

“ અત્યારે ઢોરોને ચરવાથી કામદો શું ? એાઢાએ જણાસાથી પ્રશ્ન પુછ્યો.

“ નામવર ! અત્યારે ઢોરોને ચારો ચરવાથી પ્રુષ્ટિ મળે છે. ” અંગરક્ષકે જુલાસો કર્યો.

“ શું માણસોને આવી રીત પ્રહર ચારમાં હોય તો તે મજાનુત થાય ખરા ! ” એાઢાએ ફરી પ્રશ્ન કર્યો.

“ જુ હા હજુર ! ” નોકરે જવાખ આપ્યો, એાઢાને આ સાંભળીને ખાતો થઈ કે, જો મારા રાજપુત્રોને રાતના ચાર વાગે પૌષ્ટિક ખવરાવું તો તે બલિષ્ઠ થાય અને તેના બળથી હું અનિત થાઉં, આમ વિચાર કરીને દરરોજ રાત્રિ ના ચાર બજે પોતાના સમાન વયના રાજપુત્રોને પાઠો વગેરે ખવરાવવા લાગ્યો. તેથી થોડાજ દિવસમાં રાજપુત્રો પુષ્ટ થયા.

રાજપુત્રોને પૌષ્ટિક ખોરાક આપીનેજ એાઢો નિશ્ચિત થયો નહતો પણ તે સાથે અંગકસરત પણ કરાવવા ચુકતો નહિ સારી પેઠે ખોરાક ખવરાવીને પછી ઘેડેસ્વાર ચઢતે બધા સાથે ખુશી હવામાં જતો, ત્યાં પદા ખેલાવતો, બાલા

કેમ નાખવા વગેરે યુક્તે ઉપયોગી તાલિમ આપતો, અને દસ બેઠે ઘેર આવી ભોજનાદિથી પરવારી દિવસના દ્વિતીય પહેાર પછી મહાભારત રામાયણ કે સૂરવીરોના ચરિત્રો બધા રાજપુત્રો સાથે શ્રવણ કરતો આથી બધા રાજપુત્રોમાં શ્રામ ઓતપ્રોત થયું હતું.

ઓઢો શરીરે સુદૃઢ તેમજ સૌન્દર્ય યુક્ત હતો તે સાથે તેને વસ્ત્રાલુપણોનો પણ શોખ હતો તેથી અવનવા ચિત્તા-કર્ષક વસ્ત્રો અને આલુપણો ધારણ કરતો.

ઓડનો મોટો ભાઈ હોથી ગાદી ઉપર હતો. તેને ઓઢા ઉપર અત્યંત પ્રેમ હતો. તેથી તેની ઇચ્છાની આડે આવતો નહિ એટલુંજ નહિ પણ તેની બધી ઇચ્છાઓ પુર્ણ કરવાને કાળજી રાખતો, ઓઢો સ્વરૂપવાન સૌર્યવાન શીલવાન સાથે બુદ્ધિવાન હતો. તેથી હોથીજીને રાજકારો બારમાં પણ ઘણો ઉપયોગી થઈ ગયો હતો એટલુંજ નહિ પણ રાજ્યનો બધો બાર પોતાના શીર પર લીધો હતો તેથી હોથીજીને ઓઢો અત્યંત પ્રિય થઈ પડ્યો હતો.

બ્યારથી ઓઢો પુખ્ત ઉમરનો થયો હતો ત્યારથીજ પોતાના રાજ્યના દુશ્મનોને વશ કર્યા હતા તેની વીરહાક વાગતી હોવાથી-કોઈ ઘોસાયગઢ ઉપર ચડી આવવા હિમ્મત કરતું નહિ તેથી પ્રજાને કોઈ વખત ઉપદ્રવને ભોગ પડવું પડતું નહિ કેમકે ઓઢાએ પોતાના પ્રૌઢ બાહુબળનો બધા દુશ્મનોને પરિચય કરાવ્યો હતો તેથી બધાના મનમાં ઓઢાનો ભય પેશી ગયો હતો.

રાજકાર્યના ધુવાએલા કોકડા ઉકેલવામાં ઓઢાની બુદ્ધિ હોથીજી કરતાં ઘણીજ સારી હોવાથી પણ પછે ઓઢાની સલાહની આવશ્યકતા પડતી તેથી હોથીજીને ઓઢો ઘણો પ્રિય હતો અને પોતે ઓઢાને પુત્ર પેઠે લાલનપાલનકરતો હતો.

ઓઢાનેા ઁવેા નિયમ હતેા કે સાંજે પેતાનાં માતૃવૃત્ત્ય વડિલઅન્ધુ હોયીજનાં પત્નિ મીષ્ટાવતીને પ્રથામ કરવા જતેા ઁઢાનેા વડિલ અન્ધુ અને તેનાં પત્નિ પ્રત્યે માતાપિતા જેવેા ભાવ હતેાઃ રાણી મીષ્ટાવતી ઁઢા પ્રત્યે વાત્સલ્યભાવ અંતઃકરણથી રાખતી કે કેમ ! તે હાલ કહી શકાતું નથી. ઁઢાને પેતાનેા વત્સલ્યભાવ છે તેમ જતાવતી નહતી. તેથી ઁઢાને ઁમ થતું કે મારા પર અન્ધુ પત્નિને ઁક માતા ના જેવેા પ્રેમ છે. પણુ ઁનીનાં હૃદય કેણુ પારખી શકયું છે ઁી કહેવાય છે અમળા પણુ તેના હૃદયના ગુપ્ત ભાવેા જાણવાને બ્રહ્મા પણુ અશક્ત અને છે કેમકે છ કાને ગયેલી વાત ગુપ્ત રહે છે પણુ પેતાના મનમાં ગુપ્ત રહેલી વાત બ્રહ્મા પણુ જાણી શકતા નથી આવું નિતિકારતુ કહેવું છે તો ઁીઁના મનમાં રહેલા ગુપ્તભાવને શી રીતે જાણી શકાય ? કેમકે ઁીઁનેા બાહ્ય દેખાવ રડવાનેા હોય અને બીજાને તે ધાર. ધાર રડે છે તેમ જતાવે પણુ તેના હૃદયમાં આનંદ હોય તે જાણી શકાય નહિ તેમ બાહરથી હસવાનેા ડોળ કરે અને હૃદયમાં બીજુંજ હોય છે. મારેજ ‘મધુતીષ્ટતિ જીર્ઘ્વાગ્રે હૃદયેતુ હઠ્ઠાહઠ્ઠમ’ ઁ પ્રમાણે તેના હૃદયની વાત જાણી શકાય નહિ તેથી અત્યારે આપણે મીષ્ટાવતીનેા પ્રેમ શુદ્ધ છે કે કેમ ! તે જાણી શકીઁ નહિ મારે આપણે તો હાલમાં મીષ્ટાવતીનેા પ્રેમ શુદ્ધ છે તેમજ માનવું મારે વખત આવતા સુધી ધીરજ રાખી શું થાય છે, તે જોઇઁ

પ્રકરણ ૪ થું.

હોયલની પ્રતિજ્ઞા અને નિગામરાનેા સ્વર્ગ વાસ.
હોયલને યોગિ તરફથી યોગ્ય શિક્ષણ સાથે યોગક્રિયા પ્રાપ્ત

થમ તે આપણે જાણી રાખીએ છીએ પણ હેથલ એટલેથીજ સંતુષ્ટ થમ નહોતી તેણે લસકરી તાલીમ લેવા માંડી હતી.

ઘોડે ચઢવું હથિયાર કેમ વાપરવા વગેરે વિદ્યા તેણે થોડા દિવસમાંજ સાધ્ય કરી હતી તેની પોતાના ભોયરામાં જવા માટે ઘેડેસ્વાર થમનેજ જતી હતી અને રસ્તામાં આવતા કુર સીંહોને પોતાની મર્દાંગીથી હાર કરતી હતી વળી ઘણી વખત લુટારાનો ભેટો થતો પણ તેને પોતાના બાહુમળથી ખરાસ્ત કરીને વિજયી થતી હતી તેના સૈન્ય સાથે પરાક્રમની પ્રસંસા પણ એમરે ફેલાઈ ગઈ હતી, એક સ્ત્રી જાતીમા આવું અદ્ભુત પરાક્રમ સાબળી મનુષ્યો આશ્ચર્ય પામતા હતા.

સાંમણ નિગારો ધલુડા સોઢા સામે બારવટું કરતો હતો તેમાં પણ હેથલ ઘણાં વખત ઉપયોગી થતી હતી. પણ હેથલનો ઘણો ખર્ચ વસવાટ પોતાના ભોયરામાં હોવાથી કાચમ ઉપયોગી થતી નહિ વળી ધલુડા સોઢને તેની મદદ બહુ પસંદ પડતી નહોતી કેમકે વખતે પોતાની પુત્રી પકડાઈ જાય તો પોતાને જીવતે મુરઝા જેવું થાય તેથી તેને સાથે કોઈક દિવસ લેતો હતો. અને તેથીજ તેના એકાંત નિવાસ માટે આડે આવતો નહિ. પણ જેમ તે એકાંત નિવાસ કરે તેમ સાંમણ નિગારો ઇચ્છતો તેથી પણ હેથલને પોતાના ભોયરામાં એકાંત નિવાસ માટે અનુકુળતાજ હતી.

સાંમણ નિગારો બાંબણાસરના ધલુડા સોઢા સામે બારવટું કરવા ટાળી બાંધી હતી અને તેથી બાંબણાસરની હદમાં લુંટકાટ વગેરે કરતો પણ તેની અસર ધલુડા સોઢા ઉપર કાંઈ થઈ નહોતી તેથી નિગારો હતાસ થયો હતો પણ પોતાનો પ્રયત્ન જારીજ રાખ્યો હતો, તેના મનમાં એમ

હવે કે ધણુડો સોઢો મારા સાથે સુલેહ કરીને મારી જાગીર-
પાછી આપશે પણ તેના બારવટાની કાંઈ પણ અસર થતી
નથી એવું જોઈને ધણુડા સોઢાની સાંઢો લાવવાનો નિયાર
થયો. તે સાંઢામાથી રાણી સાંઢ ધણુડાને બહુજ પ્રિય હતી
તે સાંઢ આવે તો ધણુડો તુરતજ સંધી કરે પણ તેવો મોકો
મળ્યો નહિ તેથી તેના અંતઃકરણમાં અતિશય ઉદ્વેગ
રજા કરતો હતો.

સાંગણુ નિગામરાની વૃદ્ધ વસ્થા આવી પહોંચી હતી
હવે તેની બધી શક્તિનો લોપ થયો હતો તેથી તેના દુઃખની
અવધી હતી દમકદમ ધણુડાનાં વૈરનો કીડો ડંશ દેતો હતો
હવે તેની ચિંતાએ નિગામરાની બધી શક્તિનો લોપ કર્યો.
અને શય્યા વશ થયો.

નિગામરાની માંદગી વૃદ્ધિગત થવા લાગી અશક્તિને
લઈને તેનાથી પોતાનો મેળે શય્યામાંથી ઉઠી શકતું નહોતું
પોતાના પાલક પિતાની માંદગીથી હોયજના મનમાં અતિશય
ખેદ થવા લાગ્યો તેણે નિશ્ચય કર્યો હતો કે આ વખતની
બયંકર માંદગી અને વૃદ્ધાવસ્થા આ જે કારણોને લઈને મારા
પિતાનો અંત આવે તેવો વહેમ દ્રઢ થયો હતો તેથી પોતાના
ભોંયરાંતો થોડા દિવસને માટે ત્યાગ કરીને નિગામરાની સેવા
સુક્ષ્મપામા રહેવા લાગી તેને જણાયું કે, હવે પિતાજીની સે-
વાનો જોડો લાભ લેવાય તેટલો લેવો તે સિવાય બીજો
ઉપાય નથી આમ નિશ્ચય કરી બધો વખત સેવામાંજ ગાળવા
લાગી દવા વગેરે આપવાનું અને બીજું બધું કામ પોતે
જાતેજ કરવા લાગી પણ બધું બર્થ ! સાંગણુ નિગામરાની
માંદગી વધતી ગઈ અને અંતકાળ નજીક આવ્યો.

હોયજના ગમરાટનો પાર રહ્યો નહિ હવે પોતાના
બહાલા પિતાનો થોડા વખતમાંજ સદાને માટે વિયોગ થશે,

એ વિચારે તેનું મગજ ભ્રમવા લાગ્યું પિતા વિયોગ મુર્તિમંત થઈને ચક્ષુ સમક્ષ તરવરવા લાગ્યો. તેને હવે એમ જણાયું કે પિતાજીને હવે છેલ્લા શ્વાસોજ્જ ભરવાના અવશેષ રહ્યા છે.

પોતાના અંતકાળ નજીક આવ્યો છતાં પોતાનો અંતસ્થ હેતુ સિદ્ધ થયો નહિ. તેથી નિગામરાને બહુજ લાગી આવ્યું તેમ! પોતાનું અપુર્ણ કાર્ય કાંઈ પુર્ણ કરે તેવું નહિ હોવાથી તેના પરિતાપમાં દ્વિગુણિત વધારો થવા લાગ્યો. તેને પુત્રો તો ત્રણ હતા પણ તેઓમાં એવું શૈર્ય અને સાહસ નહિ હોવાથી વૈર લેવાશે નહિ તેમ નકકી થયું તેથી પોતાનો પ્રાણ જતો! નહોતો.

પિતાની છેલ્લી ઘડી છે. તેમ જોઈ ત્રણે પુત્રો સમીપ આવીને સાગળુ ને નિગામરાને કહેવા લાગ્યા કે:—

“ પિતાજી ! આપના અંતઃકરણમાં કાંઈ પણ ઇચ્છા હોય તે કહો—કારણ કે આપની આ, અવસ્થા ભય ભરેલી છે તેથી આપને આરોગ્ય પ્રાપ્ત થશે તે શંકાજ છે. ”

પોતાના પુત્રોનાં વચનો સાંભળી હોથલ પ્રત્યે જોઈ બેઠા થવાનો પ્રયત્ન કર્યો પણ તેનાથી સ્વતઃ બેઠા થવા જેટલી શક્તિ રહી નહોતી તેથી હોથલે તરત નિગામરાના મસ્તક નીચે પોતાનો કામળ હાથ લઈ બેઠો કરવા મસ્તક જાંચુ કર્યું અને તેને બેઠો કરી પાછળ ટેકા રાખી બેઠી.

નિગામરો શ્વાસ લઈ બોલાવા લાગ્યો કે:—

“ પુત્રો ! તમને પાળા-પોપી મોટા કર્યા તેના બદલા તરીકે મારે એટલુંજ માગવું છે. પણ મને શંકા રહે છે કે “ આટલું બોલતા શ્વાસ દ્વિગુણિત થયો તેથી બોલી શકું નહિં ત્રણે પુત્રો અને હોથલની નિઃશ્વાસ વધવા લાગી પિતાજીનું શું શું કહેવું છે, તે જાણવાને આતુર બન્યા, ”

નિગામરો ઘડી શ્વાસ લઈ ધીમે ધીમે કહેવા લાગ્યો

કે-“ધણુડા સોઢાએ જે મારું અપમાન કર્યું છે તેનો ડંસ મારા કાળજીને કોતરી રહ્યો છે. બાકીની જીંદગી સોઢા સાથેના વેરનો બદલો લેવામાંજ ગાળી છે પણ જોઈએ તેવી વેરની વસુલાત થઈ નહિ, તેથી મારા મનમાં બહુજ બેદ થયા કરે છે.”

આટલું કહેતા વળી નિગામરાનો શ્વાસ વધવા લાગ્યો. અને પોતાને બોલવામાં અતિશય શ્રમ લાગ્યો હોવાથી વિ-શ્રાંતિ લેવા ધડી થોબ્યો. પોતાના પિતાના કહેવાની મતલબ થું છે, તેના ત્રણ પુત્રોના સ્વમજવામાં આવી તેથી મહેરો નિસ્તેજ થવા લાગ્યો અને એમ પણ થયું કે જે પિતાજી વેર લેવાની પોતાની ઇચ્છા અતાવશે તો આપણાથી તે કાર્ય થઈ શકશે નહિ.

હવે ડાસાનો શ્વાસ જરા ઓછો થયો તેથી બોલવું શરૂ કર્યું-“ જીવો પુત્રો ! તમારી પાસે મારી છેલ્લી વખત એકજ માગણી છે, અને તે તમે પાર પાડશો તો મારો આત્મા શાંતને પામશે, અને તે કાર્ય તમે નહિ માથે લ્યો તો મારા આત્માને અશાંતિ રહેશે પણ મારા મનમાં શંકા રહે છે કે, તમે તે કામ કરવાને શક્તિવાન નથી. તેથી નાશીપાસ થાઉ છું અને મારા મનને વિષાદ થાય છે.

પોતાના પિતાનું મનનું દુઃખ હોયલના બાળકમાં થોડું ઘણું આવ્યું હતું, પોતાના ત્રણ બંધુઓ નિરંતર રહ્યા અને તેના હૃદયમાં બીતિનો સંચાર થયો. તે તેઓના મહેરા ઉપરથી હોયલ સારી પેઠે સમજી શકી. તેથી પોતાના પિતાને ઉદ્દેશીને બોલી કે:-

“ પિતાજી! વધુ શ્રમ ન લેતા વાતને ન લંભાવતાં દુકંમાંજ કહો. આપને ત્રણ પુત્રો છે. તેથી આપની આજ્ઞા પૂર્ણ કરવામાં પોતાના-બાળકોનો પણ દરકાર રાખશે નહિ.”

હોયલે પોતાના બંધુઓને આવેશ ચઢાવવા કહ્યું

“બહેન ! મને એજ પરિતાપ થયા કરે છે કે, ત્રણ પુત્રો હોવા છતાં મારુંદુઃખ જેવું ને તેવું નહું જો તેઓમાં સૌર્યાંશ હોય તો મને ગ્લાનિ થાય નહિં અને અત્યારે આવેલા મરણને શરણ થતાં ઉલટો આનંદજ થાત. પણ શું કરે ! તેમ કોઈ દેવત દેખતો નથી. ” ડોસાએ પોતાના ઉભરા સાથે નિરાશા જણાવી.

“આપ પ્રથમ આપની ઇચ્છા જણાવો અને તે ન બને તેમ બાધઓને જણાય તોજ નિગરા થાઓ પણ હજી આગે ઇચ્છા પ્રદર્શિત કરી નથી ત્યાં આમ છેક હતાશ ન બનો. ” હોયલે ઇચ્છા જણાવવાના ઉદ્દેશથી કહ્યું.

“હા એતો ખરું પણ મારા મનમાં શું રહે છે અને કુતુહલ થયા કરે છે. કે મારી અંતિમ ઇચ્છા પાર પડશે કે નહિ. પણ તે ઇચ્છા જણાવ્યા સિવાય છુટકો નથી ” એમ કહી ધડી શ્વાસ લઇ બેઠ્યો.

“ મેં ઘણો પરિશ્રમ વેડ્યો છતાં ધણુગતું વેર લઇ શક્યો નહિ. પણ જો માદા પુત્રો બાબણાસર જઇ તેની પીરાણી સાંઢ સાથે બધી સાંઢો વાળી લાવે તો મારા મનને સંતોષ થાય અને તેમ કરવાની અત્યારે પ્રતિજ્ઞા કરે તો મારા પ્રાણ બચ, નહિ તો મને ઘણીજ વિટંબણા પડશે ” નિગામરાએ પોતાના અંતિમ ઇચ્છા જણાવી જવાબની રાહ જોતો પુત્રોના રહેરા તરફ જોઇ રહ્યો.

નિગામરાના પુત્રોના મનમાં જે બચ હતો તે સત્ય હત્યો. આ કાર્ય કાંઈ રહેલું નહોતું તેમ નિગામરાના પુત્રોમાં એ કાર્ય કરવાનું બીલકુલ સાહસ હતુંજ નહિ. તેથી હવે શું જવાબ દેવો ! તે વિચારવા લાગ્યા અને મૈન્યનું અવલંબન કર્યું. આવી રીતે પોતાના પુત્રોને મૈન થએલા જોઈ

નિગામરાની નિરાશામાં વધારો થયો. તેથી બગ્ન સોદે બોલ્યો કે:—

“ અરેરે ! મેં તમને જન્મ આપી પાલણુ-પોષણુ કર્યું તે બધું વૃથા ગયું ! તમે પુત્ર વેશમાં સ્ત્રીજ છો જો તમારામાં પુરુષોચિત ગુણો હોત તો મને નિરાશ થવું પડત નહિ. તમે ત્રણ પુત્રો છતાં હું વાંઝીયોજ રહ્યો તમે પુત્રરૂપે નહિ પણ પુત્રીરૂપે આવ્યા હોત તો, મને દુઃખ થાત નહિ.”

આટલું બોલી શય્યામાં પટકાર્ધ પડ્યો અને શ્વાસ વધવા લાગ્યો પેતાના પિતાને જ મ દુઃખી થતાં જોખને હોથલને ઘણું લાગી આવ્યું. તેણે નિગામરાને થોડું પાણી પાતું અને પેતાનો કેમળ અને નાણુક હાથ નિગામરાના લલાટ ઉપર મુકીને બોલી કે—“ પિતાજી આપની અંતિમ ઇચ્છા બાંકર છે. તે પૂર્ણ કરવાને માટે મેં ટા લશ્કરની જરૂર છે. મારા બંધુઓ ! તે કાર્ય કરવાને અસક્ત નિવડ્યા છે. તેથી આપને ઝાનિ થાય છે પણ આપનું કામ હું પૂર્ણ કરીશ માટે આપના આત્માને શાંતિ આપજો. ”

હોથલનાં વચનો નિગામરાને અમૃત જેવા લાગ્યા. પણ સ્ત્રીજતિથી આ કાર્ય બનવું દુર્ધટ છે એ વિચારે વળી ખીન્નતા પ્રાપ્ત થય.

પેતાના પિતાની શંકા હોથલ જેવી વાચાક્ષ સ્ત્રીને જણાતાં વાર લાગી નહિ તેથી બોલી કે—“ પિતાજી ! આપની અંતિમ ઇચ્છા મારાથી પાર નહિ પડે તેવી શંકા લાવશોજ નહિ. હું સ્ત્રીજતિ છું તેથી શું થયું ? તે કાર્ય મને તેવું દુર્ધટ હશે તો પણ મારા મનને સહેલું છે તેમ માનજો હું મને તે પ્રકારે આ કાર્ય પાર પાડવા પછીજ જંપીશ. ”

હોથલની શક્તિ નિગામરાના જણવામાં હતી તેથી

પોતાની શંકા વધુ વખત રહી નહિ તેથી આશ્ચર્યજનક
આપતો બોલ્યો કે—“ પુત્રી તું સર્વ પ્રકારે સુખી થજે. તું
મારું અપૂર્ણ કાર્ય પૂર્ણ કરીશ તેના માટે હવે શંકા રહી
નથી. પણ એકજ ઉદ્દેશ મારો અપૂર્ણ રહ્યો છે તેથી મને
ગ્લાનિ થાય છે અને તે ઇચ્છા તો તુંજ પાર પાડી શકે
તેમ છે. ”

“ પિતાજી ! મારાથીજ ખની શકે તેવું જે કાર્ય હશે
તે તો આપ માનજો કે તે પૂર્ણ થઈ જાય ત્યારે મારે સુખેથી
કહેા. ” હોથલે આતુરતાથી કહ્યું.

“ બેટા ! એક ઇચ્છા એવી મારા મનમાં રહી ગઈ છે
કે, તારા અત્યાર સુધીના વર્તનથી મને એવી શંકા રહ્યા
કરે છે કે, તું તારા લગ્ન કરીશ નહિ પણ હું લાંબા વખત
સુધી રહ્યા હોત તો તારા લગ્નનો હલાવો હું લેત અને સુખી
થાત. ” હોથલે નહિ કંપેલ તેવો જવાબ મળ્યો.

વળી થોડી વિશ્રાંતિ લઈને નિગમરો બોલ્યો કે,—

“ બેટા ! તું તારા લગ્ન કોઈ તારા યોગ્ય નાજપુત સાથે
કરીશ—એવી ખાત્રી આપીશ તો પછી આ સંસારમાં મારી
કોઈ ઇચ્છા અવશેષ નથી. ”

હોથલને આવી માગણીનો સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહોતો.
પ્રથમનું વચન આપવામાં જેટલો ઉત્સાહ અને મુખ હિપર
તેજ ઝળકતું હતું તે આ બીજી માગણીથી નાશ પામ્યું,
જો પોતાના પિતાની અંતિમ માગણીનો—અસ્વીકાર કરે તો
પિતૃદ્રોહી થાય અને સ્વીકાર કરે તો પોતાની સ્વતંત્રતાનો
ભોગ આપવો પડે. આ વિચારે તેના હૃદયને હલમલાવી
નાખ્યું. પિતૃભક્તિ અને પોતાની સ્વતંત્રતાની તુલના કરતા
લાગી છેવટે પિતૃભક્તિનું પહલું નીચે નમ્યું અને પોતાની
સ્વતંત્રતા કરતા—પિતૃભક્તિનું મહત્ત્વ વિશેષ જણાયું તેથી
બોલી કે—

“ પિતાજી ! મારે લગ્ન કરવાનો વિચારજ નહોતો પણ આપની છેલ્લી ઇચ્છાને તાબે થયા સિવાય મારો ઉપાય નથી. કારણકે, પિતાની ઇચ્છાને તાબે થવું તે મારો પ્રથમ ધર્મ છે. માટે આપ આપના આત્માને શાંતિ આપને હું આપતું વેર લીધા પછી અર્થાત્ ધલુડા સોઢાની સાઢો વાળ્યા પછી મારા ચેત્ત્વ કોઈ રાજપુતની સાથે લગ્ન કરીશ” હોથમે નિરૂપાથે પોતાના પિતાની માગણીનો સ્વિકાર કર્યો.

આ સાંભળી નિગામરાને શાંતિ થઈ અને પોતાની ઇચ્છા હવે પૂર્ણ થશે. તેથી તેને અત્યંત આનંદ થયો. તેજ પળે તેના જીવનની જ્યોતી ખુબવા લાગી અને બેટા તું સુ.....ખી.....થા.....જે આમ જોલતાં જોલતાં નિગામરાનો આત્મા ચાલ્યો ગયો.

નિગામરાનો આત્મા ચાલ્યો ગયો અને શખને જોઈ હોથલ અતિશય ગભરાઈ ગઈ તેણે પોતાનું શરીર પિતાના શખ ઉપર નાખ્યું અને પિતાજી ! પિતાજી ! આપની રાંક પુત્રીને છોડીને ચાલ્યા ગયા વગેરે શબ્દો કહી આક્રંદ કરવા માંડ્યું. તેના આક્રંદથી આસ-પાસના મનુષ્યો પણ રૂદન કરવા લાગ્યા. અને શોકની સરિતા વહન કરવા લાગી.

હવે ગમે તેટલો શોક કરવાયો પણ પોતાનો પિતા જવાળ દેશે નહિં એમ માની તેની રૂદનક્રિયા કરવા માટે પોતાના બંધુઓને સુચના કરી. એટલે રૂદન છોડી ત્રણેજણે રૂદનક્રિયા કરવાના કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થયા.

સાંગણી નિગામરાનો વિધિ સહીત અંતીમ સંસ્કાર કર્યો બધા રાજ-રૂદન કરીને ઘેર આવ્યા. હોથલને પોતાના પિતાનો વિયોગ અસહ્ય થયે પણ કુદરતના કાયદાને માન આપ્યા સિવાય તેને બીજો કોઈ ઉપાય નથી. તેમ માની પોતાનો શોક આપે કર્યો, અને સારી પેઢે પિતાનું ઉપચાર

કારજ કરવામાં પોતાના બંધુને ઉત્તેજ ને દાન—પુણ્ય પણ કરાવ્યું.

પોતાના બાળઓએ જે કાર્યમાં પોતાની અશક્તિ જણાવી તે કાર્ય પોતે માથે લીધેલું હોવાથી તે પાર પાડવાની ચિંતા હોયલને થરા લાગી અને કેવી રીતે કાર્ય કરવું ? તેનો મનમાં વિચાર કરી રાખ્યો.

પ્રકરણ ૫ મું.

મોહને વશ અને આંતર હેતુનો સ્કોટ.

કંડ કકડારા પ્રગણના ધે લાયગઢમાં આજે આનંદ દિવસ થઈ રહ્યો છે. હોથીજ પોતાના બાઈ ઓઢાના લગ્ન હોવાથી આનંદમાં મત બન્યો છે. અને લગ્નનો લ્હાવો દે છે, હોથીજની સ્ત્રી કે જે ઓઢા ઉપર પ્રેમ રાખતી હતી તે બહારથી તો પુત્ર વાત્સલ્ય જણાવતી હતી પણ અંદરખાને તેના પર મોહાધ બની હતી. તેથી ઓઢાને પોતાનો પ્રિયતમ બનાવવા આદતી હતી પણ સ્પષ્ટ રીતે ઓઢાને તે જણાવી શક્તી નહિ હોવાથી પોતાના હૃદયમાં પ્રેમનો કીડો ફાટારતો હતો. તે સર્વ વસ્તુમાં ઓઢાની નવયુવાન મૂર્તિને નિહાળતી હતી શ્વાસે શ્વાસ ઓઢાનું સ્મરણ કરતી હતી. આમ કેટલાક દિવસ ચલ્યું પણ પોતાનો આવર હેતુ જણાવવાને તેની હિમ્મત આવી નહિ, ઓઢા પોતાની માગણી કપ્પુલ રાખશે નહિ પણ ઉઠે તિરકાર કરશે તેવો સંશય દ્રઢ થયો હતો.

એક દીવસ તેના મનમાં એમ આવ્યું કે હવે ઓઢાનાં લગ્ન થવાનાં છે. જો તેને પોતાની પરણીયતા પ્રતિ પર

પ્રેમ બંધાયો તો મારી આશાનું નિકંદર વળશે આમ વિચારી પોતાની દાસીને સહમજની ઓઢાને તેડવા મોકલી

ઓઢો અત્યારે અગત્યના કાર્યમાં ગુંથાએશે હતો તે કાર્ય એ હતું કે, ધણુડા સેઢાના સગદાર બાબણીયા સમાએ, આ લગ્નની સંધીનો લાભ લઈને ઘોલાયગઢનું ધણુ વાળ્યું અને એવો વિચાર કર્યો કે લગ્નની ધામધુમમાથી કેર જાડેજ કોઈ ચઢી આવશે નહિ. તેથી પોતે સખરપ ધણુ વાળીને પોતાને સ્થળે જઈ શકશે.

આ તેનો વિચાર લુપ્ત ભરેશે હતો. કેમકે ઓઢાનાં લક્ષ હતાં પણ હોથીજી વગેરે તેના ભાઈએ જઈ શકે તેમ હતું.

‘ ધણુ વાળવાના સમાચાર ઘોલાયગઢમાં વીજળી પેટે પહોંચી ગયા કે તુરતજ ઓઢો વાર ખેંચવા તૈયાર થયો પણ હોથીજી વગેરેએ ઓઢાને ધણુ વાળવા જવાને ખાલ્યો ”.

ઓઢો:—“ બાબણીયા સરાએ જે અપકૃત્ય કર્યું છે. તેનો બદલો મારેજ વાળવો છે મારે મને જવા હો અને થોડાજ વખતમાં તેને મારા હાથ ખતારી નિર્વિઘ્ને પાછો આવું છું. ” પણ ઓઢાની આ વાત કોઈએ માની નહિ તેમ દુશ્મનો પાછળ તેને જવું તે યોગ્ય નથી એમ કહી અટકાવ્યો.

હોથીજી વગેરે વારતી પાછળ ગયા અને આજે ઓઢાના લગ્નનો દિવસ હોવાથી ઓઢો ઘેરે ગ્લો પણ ઓઢાના નહેરા ઉપર ઉઠાસીનતા જણાતી હતી. તેનો લગ્નોત્સવ હોવા છતાં જરાપણ ઉત્સાહ હતો નહિ. આવા આનંદને દિવસે દુશ્મનો ચઢી આવ્યા અને પોતાના વડિલ બન્ધુને જવું પડ્યું તે તેને ધણું લાગી આવ્યું. પોતાને સાથે લીધો હોત તો સાર હતું. એમ વિચાર વચનમાં ગુંથાવા લાગ્યો પણ

ખધાની આગળ પોતાનું જોર કાંઈ કામ આવે તેમ નહોતું એથી વિના છુટકે લડવાનું તથા ઘેર રહેવું પડ્યું હતું પણ શું થશે ? મારાં લગ્ન વડિલ બન્ધુ વિના થશે એ વિચાર બુંસાયો નહોતો.

ઝોઢાનાં લગ્ન, ગેડીના વિશળદેવ સોલંકીના કુંવરી રૂપસુંદરી સાથે થવાના હોવાથી રાજપુત રિવાજ મુજબ ઘોલાયગઢથી ખાંડું ગયું હતું તેથી રૂપસુંદરીને, પોતાના પિતાના ઘેર ખાંચ પહેરાવી ખાંડા સાથે બે મંગળ વરતાવી આજે લગ્નનો દિવસ હોવાથી માથુસો રૂપસુંદરીને તેડી ઘોલાયગઢની બાગેળે આવી પહોંચ્યા હતા. અને દિવસ અસ્ત થયા બાદ વરરાજ વેલમાં બેસવા આવવાની રાહ જોતા હતા.

વરરાજને શણગારવા તક્યારી થવા લાગી હોથીજ ના સ્ત્રી મીથુવતી ઝોઢાને વસ્ત્રાભૂષણોથી સજ્જ કરવા હિત્સાહથી પોતાને હાથે બધું કાર્ય કરતી હતી તેમાં તેનો એ હેતુ હતો કે, આવી રીતે પણ ઝોઢાના શરીરનો સ્પર્શ અને ભુખાવલોકન નિર્ભયપણે થઈ શકતું હતું. રાણીજી પોતાના હાથે વરરાજને પોશાક પહેરાવે છે. તેથી બીજાઓને તેના અંતર હેતુની ગંધ પણ ન આવી શકે, તેથી તે નિઃચિંત હતી.

ઝોઢાને વસ્ત્રાભૂષણોથી સજ્જ થએલો જોઈ, મીથુવતી અતિશય મોહમુગ્ધ બની તેને થઈ આવ્યું કે, અત્યાદેજ હૃદયલિંગન દઈ ઝોઢાને ભેટી પડું. પણ લોક લજ્જા અને સ્ત્રીઓની સ્વાભાવિક લજ્જાએ, તેમ કરવાની હિમ્મત ચાલી નહિ તેથી તે વિચારોને દબાવીને બોલી કે,

(દુહા.)

ઝોઢે કેસરીયા પેરીયા. સામે બાંધ્યો મોડ;

આમાં રહેલી ગુઠ યુક્તિ ઓઢાના સમજવામાં આવી નહિ. એતો પોતરના હમેશના સરલ સ્વભાવને લાઘવે એમજ માન્યું કે, બાબીએ કાંઈક મશ્કરી કરી.

ગાજતે વાજતે ઓઢાનો વરઘોડો નિકળ્યો, ગામની બાગેળે જઈ કન્યા સાથે રથમાં બેસી ગુલાલ ઉરાડતાં દર-બાર ગઢમા આવ્યા આ વખતે નવલ દમ્પતિને પોંખવાં જોઈએ. અને તે પોંખવામા વરની માતા કે ભોજનધ હોવાં જોઈએ ઓઢાની માતાનું સ્વર્ગગમન થવાથી હોથીજની સ્ત્રી મીણાવતીને જ પોંખવાનું હતું. પણ મીણાવતી ઓઢાને પોખી શકે તેમ નહોતું. કેમકે અંતઃકરણથી ઓઢાને પોતાનો ચાર બનાવવા ચાહતી હતી જો પોખણું કરે તો માતાને દર-જળે ગણાય, અને પોતાનો ગુપ્ત હેતુ સિદ્ધ થાય નહિ.

જ્યારે ઓઢો અને તેની નવલ વધુ આગણ્યામાં આવી હતા ત્યારે મીણાવતી દુરથી જોઈને વિચારવા લાગી કે કાંઈ પણ બહાનું કાઢીને ઓઢાને પોખવો તો નહિ. જો પોખીશ તો ઓઢાને વશ કરવાની આશા છે તે પણ નિર્મૂળ થશે. પછી ઓઢો કાંઈ રીતે માનશે નહિ. આમ વિચારી પોતાના પેટમાં સખત દરદ થાય છે. તેથી પોતાનાથી હતા રહી શકાતું નથી. તેમ દાસીને સમજાવ્યું એટલે મીણાવતીના દરદની વાત દાસીએ ગોરને કહી.

મીણાવતી પલાંગમાં પડી પડી ઓઢાની પ્રશંસા કરવા લાગી અને મનમાં કહેવા લાગી કે:—

(દુહો.)

“ ઓઢે કેસરીઆં પેરીયાં, આંગણુ થયો ઉંજળો;
દેખી દેરના મુખને, સૂરજ થયો છે કાળો. ”

આમ મનોગત ઓઢાની પ્રશંસા કરતી, ઓઢાની નવ પરણીત સ્ત્રીની ધર્ષા કરતી સુધ રહી. ઓઢાનાં લગ્ન સ-

(૨૪)

પ્રાપ્ત થયાં તેઓ નુતન દમ્પતિને આશિર્વાદ આપી મનુષ્યો પોત પોતાને ઘેર ગયાં.

સૂર્યોદય પહેલાં ઓઢા શય્યાનો ત્યાગ કરી પ્રાતઃવિધિ પુર્ણ કરી પોતાની બાબતે મળવા ગયો. આ વખતે મીણાવતી પલંગમાં પડી જ હતી. તેને આખી રાત્રિ નિદ્રાના અભાવે વિચારે જ ગાળતી પડી હતી તેથી તેના જરા સુષ્ણ આવ્યા હતાં. શરીર ભારેખમ જેવું થયું હતું. ઓઢા મહેલ પાસે આવીને ઉભો રહ્યો, અને દાસી મારફત પોતાના આગમનના ખબર આપ્યા ઓઢાના આગમનના સમાચારથી મીણાવતીને નુતન ચૈતન્ય પ્રાપ્ત થયું. શય્યાનો ત્યાગ કરી પોતાના કેશ અને વસ્ત્રાભુષણ વ્યવસ્થિત કર્યા પછી ઓઢાને અંદર બોલાવવાની દાસીને સૂચના કરી.

બાબી અત્યારે સારું છે ને ? ઓઢાએ દાસીના કહેવાથી મહેલમાં પ્રવેશી બારણા પાસે ઉભો રહી પોતાની બાબતે પ્રશ્ન કર્યો.

“હા, અત્યારે તમને જોઈને મારું હૃદય બધું શાંત થયું છે” મીણાવતીએ વ્યંગમાં જવાબ આપ્યો.

“આખી રાત્રિ મેં દરદના દુખમાં વિતાડી પણ તમને તો ધણા આનંદમાં રાત્રી ગર્ભ હશે.” મીણાવતી બોલી.

બાબીની આવી મજકરીથી ઓઢાના મુખપર સ્મિત હાસ્ય થયું તેથી મોહાન્ધ થએલી મીણાવતી પોતાની શુદ્ધિ વિસરી ગઈ અને ઓઢા પોતાના આંતરિકભાવને સમજ્યો છે. અને તેના મારાપર પ્રેમ છે. આવા મિથ્યા ભ્રમમાં પડીને હિમ્મતથી આગળ ચાલી. ઓઢા પાસે આવી તેના હાથ પકડી બોલી કે:—

(દુહો.)

“ઓઢા મ બેશ ઉંમરે, પલંગ પર ધર પાય;
અરધી રાતે ઉઠીને, વહાલે ઢોળું વાય.

ઝોડાને મીણાવતીના હાવભાવે ચમકાવ્યો. કેમકે મીણાવતીએ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં ઝોડાને કહ્યું કે:—ઝોડાજી આ પલંગ ખીંચાવેલો છે, તેના પર પધારો. ઊંઝરા પર શા માટે બેસો છો. કેમકે તમારા સમરણુમાળ્ય રાત્રિ નિર્ગમન કરી છે, તમારા નામનો જપ કરું છું માટે મારા મનનો ઉદ્દેગ શાત કરો.

મીણાવતીનો ઉપરોક્ત ભાવ ઝોડાના સહમજવામાં આવ્યો તેથી બોલ્યો કે:—

હુહો.

એ પલંગ હોયી તણો, હોયી મારો બાધ;
તું તેની હો પરણીતા, થાએ મારી માર્ધ.”

“બાબી? આ શું બોલો છો? તમે મને પલંગપર બેસવાનું કહો છો તે શોભતું નથી આ પલંગપર બેસવાને હોયીજી લાયક છે, અને હોયીજી મારો બાધ છે. બાધની સ્ત્રી તે માતા બરાબર છે. માટે તમે તો મારી માતા છો મારાથી માતા અત્યે ગૃણીવ કાર્ય બનેજ નહીં.”

ઝોડાએ મીણાવતીને ઉપસંજમાં કહ્યું.

ઝોડાના આવા વચનોથી મીણાવતી ખંચવાણી હવે શું કરવું! વિચારવા લાગી અચાનક કાંઈ વિચાર સુરી આવતા હિમત રાખી બોલી કે:—

હુહો.

ઝોડા થઇશ દુખીઓ, ન કહે મુખથી ના,
અવર ગોતરના આપણે, ન થાઉ તારી મા.”

ઝોડા! શા માટે આવી હઠ કરે છે, આમાંથી દુ.ખ સહન કરવું પડશે. વળી તું કેર જાગેનો જાડેજો રજખુલ છે. અને હું ચૈહાણુ કુળની છું. એટલે તારી મા થઈ શકું નહિ. તારામાં આવી બ્રમણા શાથી પેદા થઇ છે તે

(૨૬)

સમજી શક્તી નથી. તારા જેવો યુવક મારા યૌવન વનના ભોગી બ્રમર થવાને લાયક જ છે, મારી બધી આશાઓ તારાપર જ છે. ધણી દિવસથી તારા ઉપર હું મોહમુગ્ધ બની છું માટે મારા પરિતાપને સમાવી સુખ આપ. ” મીથાવતીએ, સ્ત્રી જાતિની સ્વાભાવિક લજ્જાને ત્યાગ કરી કહ્યું.

હુહો.

“ નથી થયું થાશે નહિ, નહિ ચડાવું ગાળ;
કલંક લાગે કુળ મહી, તેમાં શું છે માલ. ”

“ માબી ! આવું કેમ દિવસ થયું નથી. અને થાશે પણ નહીં. તારી સાથે બ્રષ્ટ થઇ ગાળ બેસાડું તો કલંક લાગે. વળી આવું કરવામાં કાંઈ માલ નથી. કેમકે આવા અપકૃત્ય કરનાર કામાન્ધોને! નાશ થયો છે. હું રાજપુત હોઈ આવા કુકર્મો શી રીતે કરી શકું ? માટે આ વાત ભૂલી જાઓ. ” એઢાએ પોતાના વચનમાં દૃઢ રહી કહ્યું.

મીથાવતીએ હેલ્લા શબ્દો કહી એઢો ચાલવાને તૈયાર થયો એટલે મીથાવતી ક્રોધ કરી બેસી કે—

હુહો.

એઢા થઈશ દુઃખીઓ, કાઠીશ અહીંથી દુર;
દેખીશ નહિ આ ભોમને, જઈશ પાણી કેરે પુર. ”

“ એઢા સમજ તને વ્રણું દુઃખ પડશે મારી દૃષ્ટિ વિરુદ્ધ વસ્તવાથી પાછળથી તને પસ્તાવો થાશે, આ કલંકકડારામાં રહેવા પામીશ નહીં, અને રાનરાન રખડવું પડશે જો મારી ઈચ્છાને તાબે થઈશ તો મારા જેવી સ્ત્રી સુખ અને રાજ્યનો માલિક થઈશ. તને રાજ્યનો ભય હોય તો તે તણ દેજે, તારો અને મારો ગુપ્ત બેઠ તે જાણી

શકશે નહિ. વળી રાજા મારા વચનોથી વિરુદ્ધ વસ્તુતા નથી માટે તેને ભય રાખીશ નહિ. ’,

મીણાવતીએ ભય બતાવવા સાથે લાલચનો ઉપયોગ કર્યો.

“ નહિ ! નહિ ! ! સિદ્ધ કોઈ દિવસ તૃપ્તિ બક્ષણ કરશેજ નહિ. દિનકર કદી અંધકારથી ડરશેજ નહિ. ચન્દ્ર પોતાની શિતળતા તથા ઉષ્ણતા મહણ કરશે નહિ આગ્ન શિતળતા કરશેજ નહિ. તેમ ઓઢો કદિ પોતાના ધર્મને તજશે જ નહિ. ભલે કાલે આવનારી આપત્તિ અવળું વહન કરે છતાં ઓઢો કદિ ચળશે જ નહિ પોતાના પવિત્ર ક્ષત્રિય ધર્મનો ત્યાગ કરી કુળને કલંકીત કરશેજ નહિ. ”

ઓઢાએ ઉચ્ચ સ્વરૂપ ધારણ કરી મીણાવતીને તિરસ્કાર કરી ક્રોધીત થઇને ચાલતાં ચાલતાં કહ્યું:—

દુહો.

“ બાળી તારાં વેણુ, સુળી સમ મન લાગતાં;
ભલે બને દુઃખ દેણુ ઓઢો અવળું કરે નહી. ”

પ્રકરણ ૬ ઠું.

દેશવટો.

મીણાવતી ઓઢાના તિરસ્કારથી અત્યંત ગુસ્સે થઇ ગમે તે રીતે ઓઢાએ કરેલ અપમાનનો બદલો લેવો તેવો નિશ્ચય કર્યો. જી પ્રેમભાજન છે. પોતાના પ્રીયતમના માટે સર્વસ્વનો ભોગ આપનાર છે જેનાપર પોતાની પ્રીતી હોય તેના માટે ઇન્જન્યત ઐશ્વર્ય કુળાચાર વગેરેનો ત્યાગ કરે છે પણ

વખતનો પ્રીયતમ-વેરી થાય તે તેનું અહીત કરવા પ્રાણનો પણ ભોગ આપ્યા શીવાય રહેતી નથી. તો મીથ્યાવતી જેવી મહારાણી પોતાના અપમાનનું વેર લેવા પ્રેરાય તેમાં નવાઈ શી !

પોતાને શું કરવાનું છે તે દાસીને સહમજાવી રાખ્યું. પોતે પાઠ ભજવવા કોપણુવનમા જઈ સુતી.

હોથીજી દુશ્મન ઉપર વિજય મેળવી સાજો ઘેર આવ્યો, આ વખતે સન્ધ્યાકાળ વ્યતિત થયો હતો, ઘેરઘેર દીવાઓથી કૃત્રિમ પ્રકાશ કર્યો હતો પણ હોથીજીએ પોતાના દરબાર ગદમા જુદોજ પ્રકાર જોયો.

આખા રાજમહેલમાં અંધકારજ જેવામાં આવે છે, આવું જોઈ હોથીજીના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ. “ એક દિવસમાં આ શો પ્રકાર અન્યો છે ! ” આમ વિચારવા લાગ્યો મનોગત ધણુ પ્રશ્નો કર્યા પણ કાંઈ નિર્ણય કરી શક્યો નહિ. આનંદના દિવસે શોક જણાવવાનું શું કારણ હશે, આ કુતુહલથી તેનું મગજ ભમવા લાગ્યું. પોતે રાજમહેલ સુધી આવ્યો છતાં કોઈએ કાંઈ વર્તમાન કહ્યા નહિ. માટે જ તેની કુતુહલતા વૃદ્ધિગત થઈ હતી.

રાજમહેલથી અંદર દાખલ થઈ હોથીજીએ એક દાસીને પુછ્યું ત્યારે દાસી પોતાની અનભિનતા દર્શાવી બોલી કે:—

હુહો.

“ મા નીચય આવા કે; દારૂએ ધુમ ભગી !

સીપુડેંની રાણી રૂવે, ઓઢો મોલે આવીયો ! ”

“ દાસી હોથીજીને કહેવા લાગી કે, બીજી હામીકત હું જાણતી નથી, પણ આ બધું દારૂથી થયું હશે. ન્યારથી ઓઢો અહીં આવ્યો ત્યારથી રાણીજી શેમા કરે છે. એટલી મને ખબર છે. તે ઉપરાંત મને ખબર નથી. ”

“ રાણીજી ક્યાં છે ? ”

“ કોપભુવનમાં સુતાં છે. ”

“ ચાલ ત્યારે દિપક લઈને આગળ. ”

પુરતજ દાસીએ એક દીપક હાથમાં લઈ આગળ ચાલી અને મીણાવતી જ્યાં સુતી હતી ત્યાં આવી દિપકના પ્રકાસમાં મીણાવતીની સ્થિતિ જોઈ હોથીજી આશ્ચર્ય પામ્યો. મીણાવતીના કેસ વિખરાઈ ગયા છે. વસ્ત્રો અવ્યવસ્થિત થયાં છે, તેના મુખ ઉપર શોકની છાયા પ્રસરી રહી છે, ક્રોધ અને શોકમિશ્રિત થઈ રાણી અતિશય દુઃખી હોય તેમ પ્રથમજ દૃષ્ટિએ હોથીજીના જણવામાં આવ્યું હોથીજી ઉપર મીણાવતીએ સંપૂર્ણ સત્તા મેળવી હતી, તેના સૌન્દર્યમાં મુગ્ધ બન્યો હતો. તેના હાવભાવ અને કટાક્ષથી વશ થઈ ગયો હતો. મીણાવતીને પ્રસન્ન રાખવા જે કહે તે કરવા તૈયાર હતો. પોતાનું બધું સુખ મીણાવતીમાં જ માનતો હતો. જરાતરા મીણાવતીને ઉદાસ જુએ તો હોથીજીનું હૃદય ચુર્ચુ બની જતું હતું. તો અત્યારે આવી સ્થિતિ જોઈ તેને લાગી આવે તેમાં નવાઈ નહિ.

“ પ્રિયા શા માટે તું રોષમાં છે ? ” પ્રેમજરી વાણીથી હોથીજીએ મીણાવતીનો હાથ ઝાલી કહ્યું.

“ મારી સાથે તમારે વાત પણ કરવી નહિ, ” મીણાવતીએ હોથીજીનો તિરસ્કાર કરી હાથ તરછોડી છલુકા કર્યો.

“ મારો એવો ગંભીર ગુન્હો શો થયો છે કે, મારો તિરસ્કાર કરે છે ? ” હોથીજીએ નમ્રતા ધારણ કરી. તરછોડેલા હાથને પોતાના બંને હાથોવડે દાખીને કહ્યું.

“ એમાં તમારો વાંક નથી પણ ”

“ ત્યારે કોનો વાંક છે ? ”

“ એ વાતને જવા દો. ગઈ ગુજરી ભુલી જાઓ. ”

જે બનવાનું હતું તે બનવાકાળે બની ગયું. બાળકના કૃત્ય સામું જોવું નહિ” હોથીજીના હાથપર પોતાનું મસ્તક ટેકવી વાતને વધારવાના ઉદ્દેશથી કહ્યું.

“બનવાકાળે બન્યું” “બાળકનું કૃત્ય ! આ બધું શું ? તેમા મને સમજ પડતી નથી માટે જે ખરી હકીકત હોય તે કહો.” હોથીજીએ કપાલપર સુમ્મન લઇ કહ્યું.

“એમાં કંઈ સાર જોવું નથી. મારા માટે તમારા બંધુઓમા કલહ શા માટે કરવો જોઈએ.” મીણુવતીએ અશ્રુપ્રવાહ સાથે કહ્યું.

“તારા ઉપર આખી સૃષ્ટિ ઓવારી નાખું તો બંધુ શા હિસાબમાં ! નીતિ વિરુદ્ધ વર્તનાર મંધુનો ત્યાગ કરવો હિતમ છે.” હોથીજીએ ઉશ્કેરાઇને કહ્યું.

“ઑઢાજી બાળક છે તેણે જે કર્યું તેના માટે ક્ષમા આપવી જોઈએ.”

“તેણે જે અપકૃત્ય કર્યું હોય તે કહે. કહેવામા સંકેત રાખે તો મારા સોગન છે.” હોથીજીએ વાતને જાણવાની અધીરાઇ કરી.

“ઑઢાજી આજે મને મળવા આવ્યા હતા. તેમણે હવે ઉપરાત મઘપાન કર્યું હતું. મારા ઉપર ઘણા દિવસથી મોહ મુગ્ધ બન્યા હશે. પણ તે વાત ગુપ્ત રાખી હતી દાર ના કેદમા મારા પ્રેમની માગણી કરી પણ મેં તેમને ઘણી રીતે સમજાવ્યા છતાં રકમજ્યા નહિ. છેવટે મારાપર બળાત્કાર કરવાનો ઇરાદો કર્યો પણ સારા જાગે લવિંગા દાસી આવી પહોંચી તેથી ઇશ્વરે મારું સતીત્વ રાખ્યું પણ આ વાત જુલો જાઓ, મારા માટે થઇને ઑઢાજીનો ત્યાગ કરવો નહિ. હું આ વાત કહેવાની નહોતી પણ આપે સોગન દીધા ત્યારે રહ્યા વિના ચાલે નહિ” મીણુવતીએ તપ્ત બનાવટી વાત કહી.

ઝોઢાની બેઅહખીની વાત સાબળી સ્ત્રીચરિત્રને અન-
ભિત મેળા હોયીજનો ગુસ્સો ઉછળી આવ્યો. અને સહ-
વારમાં ઝોઢાને તેના પાપની શિક્ષા કરવાનો દૃઢ વિચાર
મીઠાવતીને જણાવ્યો. ઉપલક્ષ રીતે મીઠાવતીએ ક્ષમા કરવા
કહ્યું, પણ હોયીજએ માન્યું નહિ. તેથી મનમાં પ્રસન્ન
થઈ હોયીજના શરીર સાથે લપટાઈ ગઈ. મિષ્ટ વચનો અને
નેત્ર કટાક્ષથી હોયીજ ઉપર સંપૂર્ણ સત્તા મેળવી પોતાનો
વિજય થયો માન્યો.

સૂર્યોદય પહેલાં પ્રાત વિધી પૂર્ણ કરી વસ્ત્રાભુષણથી
સજ્જ થઈ હોયીજ કચેરીમાં આવ્યો. ઝોઢા પણ પોતાના
વડિલબંધુને પ્રણામ કરવા કચેરીમાં હાજર થયો, હોયીજને
પ્રણામ કર્યા પણ તે તરફ દુર્લક્ષ. આખી હોયીજ બોલ્યો કે:—

સોરઠો.

“ઝોઢા! કુળ અંગાર, પાક્યો કેરન? કુળમાં:
નિકળ રાજની ખ્હાર, મુખ મને ન અનવનો.

સોરઠીઓ દુહો.

“જો તું રહે આ રાજમાં, તો તુજને ધીકર;
શિર છેદી તરવાર, રક્તસ્નાન તારું કરું.”

પોતાના વડિલબંધુના મુખમાંથી આવા વચનો સાબળી
ઝોઢા-વિમાસણમાં પડ્યો સ્ત્રીઓ શું કરે છે? તે અખળા
નહિ પણ પ્રખળા છે તેનો વિચાર કરવા લાગ્યો. પોતે
નિર્દોષ છે, પોતાની ભાભી સદોષ છે; છતાં નિર્દોષને દોષિત
કરાવવા તે સફળ નિવડી તેથી ઝોઢાને ઘણું લાગી આવ્યું
તેને જણાયું કે અહીં રહેવામાં સાર નથી ક.દ. દિવસ
આપત્તિ આવી પડશે આમ વિચારી બોલ્યો કે:—

સોરઠો.

“જેવી મારી નીત, તેવી ન રાખી બંધુએ;
ખોટી નારી પ્રીત, ફસાયો સિધ્યા મોહમાં.”

“ અરે ! મારા બંધુએ જરાપણુ વિચાર ન કર્યો નારીના મિથ્યા મોહમાં ફસાઇ સત્યાસત્યનો નિર્ણય કર્યા સિવાય મારો ત્યાગ કર્યો, પણ ખેર ! જે ભવિષ્યમાં માંડ્યું હશે તે થશે ” આમ વિચાર કરી કચેરીનો ત્યાગ કરી ચાલવા માંડ્યો પણ કાંઈ વિચાર સ્ફુરી આવતા પાછો ફરી હોથીજીને કહેવા લાગ્યો કે:-

“ બંધુ ! આપે મારા ઉપર શંકાશીલ થઇ, ભયંકર આરોપ મુક્યો છે; પણ આ સ્ત્રીચરિત્રમા ફસાયા છો જરા વિચાર કરો ! સાહસ કરવાથી પસ્તાવો થશે. ધણું પુરૂષો સ્ત્રીચરિત્રમાં ફસાયા છે, અને તેના પાપનો પશ્ચાતાપ કર્યો છે. કેટલાકો નારી પ્રેમ પાસમાં બધાયા છે, કેટલાકોએ નારીને વશ થઇ બધાનો ત્યાગ કર્યો છે. પણ જ્યારે મોહ-જાળ જણાઇ છે, ત્યારે અત્યંત દુઃખ થયું છે, તેમજ આપ પણ સ્ત્રીચરિત્રમા ફસાયા છો મારા વિષે જરા પણ વિચાર કર્યા સિવાય એક તરફી હકીકત સામળી છે. પણ જ્યારે આપને જણાશે ત્યારે પશ્ચાતાપ થવામા બાકી રહેશે નહિ આપે મને આજ્ઞા કરી છે એટલે હું વિદેશ જવાનો છું. કેમકે વડિલ બંધુની આજ્ઞા એજ ધર્મ આજ્ઞા છે ધણી દાત્રિયોએ વડિલ બંધુની આજ્ઞા પાળવા બધા સુખનો ત્યાગ કર્યો છે. તો આપનો આજ્ઞાધારક કનિષ્ઠ બંધુ પણ તેનું અનુકરણ કરવાને ચુકશે નહિ આપને ફરી ફરીને એજ વિશ્વસિ છે કે, આપની કુલટા સ્ત્રીથી એતજે તેના ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખશે નહિ જે રાખશે તો કોઇ દિવસ પસ્તાવાનો સમય આવશે. ”

ઓઢાના ઉપરોક્ત હેતુ વચનથી હોથીજી વધુ ઉસ્કેરાઇ ગયો; તેના ક્રોધનો પાર રહ્યો નહિ અત્યંત આવેશમાં યુક્ત થઇ રક્ત નેત્રે બોલ્યો કે:-

“ દુષ્ટ તારી લવારી મંધ કર ! અને અહીંથી ચાલ્યો જ નહિ તો મારી શમશેરથી તારું મસ્તક ધડથી જુદું થઈ મારા પગમાં પડશે, માટે તારા પ્રાણની દરકાર કરતો હો તો અહીંથી ચાલ્યો જ ”

ઓઢે જાણ્યું કે હવે બાળ હાથથી ગઈ છે. માટે અહીંથી ચાલ્યા જવામાં જ એમ છે. આમ વિચારી કચેરીનો ત્યાગ કરી ચાલ્યો ગયો.

પ્રકરણ ૭ મું. મીણાવતીનો પ્રસ્તાવ.

હોશીજીતું અપમાન ઓઢાને અસત્ય લાગ્યું તેથી વિદેશ જવાની તાલાવેલી થઈ આવી. પોતાની નવપરણીતા અને વીસલદેવ વાઘેલાને ઘેર પાછી મોકલી આપી તેથી પોતાનો અરઘો ભાર ઓછો થયો.

પોતાના કેળવાયેલા પચાસ અંગરક્ષકો અને બીજા માણસો* સાથે પ્રવાસની તૈયારી કરી. બધાને શહેર બહારના બાગમાં આજની રાત્રિ નિર્ગમન કરવાનો ઓઢાનો હુકમ હતો તેથી સાથે જનારા બધા પોતાના પ્રયાસમાં ઉપયોગી સામાન સાથે બાગમાં જવા લાગ્યા.

ઓઢાનાં ગઈ કાલે લગ્ન થયાં અને આજે પરદેશ

* કહેવાય છે કે ઓઢા સાથે આ વખતે ૧૪૦ ઘોડે-સ્વારો ૩૦૦ હાથી, ૧૮૦૦ સો ગાયો, ૩૦૦ બેંશો, અને ૫૦૦ પેદસો હતા. તે ઉપરાંત પોતાના ૫૦ અંગરક્ષકો કે જેને રાત્રિના ચાર વાગે પકવાન વગેરે પોષ્ટીક ખવરાવી, તાલીમ આપી કેળવેલા વફાદાર હતા. આ બધા ઓઢા પ્રત્યેની વફાદારી બતાવતા સાથે ચાલ્યા હતા.

જય છે આવા સમાચાર વિદ્યુત વગે આખા શહેરમાં પ્રસરી ગયા. તેથી નગર જનોના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ. આમ એકાએક હોથીજ અને ઓઢાના અણખનાવથી નગરજનો અવનવા તક વિતર્ક કરવા લાગ્યા.

ઓઢો દેશવટે જય છે તેમ વૃદ્ધ કારભારી મોતીશાહના જાણુવામાં આવ્યું તેથી વફાદાર કારભારીને ઘણું લાગી આવ્યું. ઓઢા જેવો શુરવીર દેશવટે જય તો રાજ્યને ઘણું નુકશાન પહોંચે. દુશ્મનો ચઢી આવે અને વખતે ગજ પણ ગુમાવતો સમય આવે. આવા વિચારથી મોતીશાહ ગભરાઈ ગયો અને ગમે તેરી રીતે રહમજીવી ઓઢાને જવા દેવો નહી. એમ વિચારી ઓઢો પોતાને મહેલે તકયારી કરતો હતો ત્યાં આવ્યો.

“ ઓઢાજી ! આ શું કરો છો ? અત્યારે રીસાવાનો સમય છે ! તમારા જેવા શુરા રજપુતને સાહજીતનો ત્યાગ કરવો જોઈએ નહિ હજી તો ગઘ કાલે જ લગ્ન થયાં છે. દશધયાં પણ પુરા થયા નથી, જ્યાં સુધી દશધયાં નહાવ નહીં ત્યાં સુધી બહાર નિકળાય જ નહિ. વળી તમે વિચાર કરો ! તમારા લગ્નનો લાભ લઈને દુશ્મનો ચઢી આવ્યા હતા તો તમે પરદેશ જાઓ તો દુશ્મનો પોતાની તક જવા દેશે નહીં અને રાજની પાયમાલી થશે આવા સમયમાં બાઈઓ વચ્ચે કુસંપ કરવો જોઈએ નહિ. માટે સમજો. ” આટલું બોલી મોતીશાહ જરા વિશ્રાંતી લેવા અટક્યો ઓઢો કાઠંપણુ પ્રતિહતર અત્યા વિના સાંભળ્યા જ કરતો હતો. મોતીશાહ વિશ્રાંતિ લઈ બોલવા લાગ્યો કે:—

હુલો.

“ ઓઢા બાઈ બાઈમાં, રીતથી સુધરે કાજ.

યુદ્ધ રખતની બાબડી, જાતી રાખે લાજ;

સુખમાં સાબરે સી અને, દુઃખમાં પાશ્વે ધીર;
મધ્ય રાત્રિનાં યુદ્ધમાં, સાંભરે પોતાનો વીર. ”

“ માટે ઓઢાજી ! કુસંપ છોડી દે. વડિલ બંધુ વ-
ખતે ઓછો ગીરાશ આપે કે હાલમાં ન આપે તે માટે
ચિંતા છોડો. હું તેમને રહમજીવીને તમારું સામાધાન કરા-
વીશ માટે જવાનો વિચાર છોડી દઇ સુખે ઘેર રહે.
બધું ડીક થશે. ”

મોતીશાહને એમ જણાયું હતું કે, હોથીજી સાથે
ગીરાશની ખટપટ થઇ છે. માટે તે સમાવી દેવાનું અને
હોથીજીને રહમજીવવાનું માથે લઇ કહ્યું.

“ ના ના. એવું કાંઇ જ નથી. વડિલ બંધ સાથે
ગીરાશનો વાંધો ખીલકુલ નથી તેઓ અને ગીરાશ આપે
યા ન આપે તેની દરકાર કરતો નથી. વળી ગીરાશ માટે
લઇને બંધુ કલહ કરે જ નહિ તેમ એવા કારણથી હું
જતો નથી. અને મુસાફરી કરવાનો શોખ છે તેથી મોટા
ભાઇની આજ્ઞા મેળવી થોડા દિવસ મુસાફરીએ જઈ છું
ખીજી કાંઇ કારણ નથી આપ જરા પણ ચિંતા કરશો નહિ.
મુસાફરી પુર્ણ થશે એટલે પાછો અહીં આવીશ પણ થોડા
દિવસ તો મુસાફરી કરવાના વિચારને રોકી શકતો નથી.
માટે આપને ચિંતા કરવાનું પ્રયોજન નથી. ” ઓઢાએ
મુજ વાલને છુપાવીને મોતીશાહને સંતોષ આપવા તદ્દન
બનાવટી વાત કહી.

ઓઢાના કથન ઉપર મોતીશાહને વિશ્વાસ આવ્યો.
બંધુ કલહ નથી એમ જણાવાથી સંતોષ થયો. તેથી
ઓઢા પાસેથી રજા લઇ ઘેર ગયો.

ઓઢાએ પોતાનો બધો સામાન ડંટ ઉપર ભરાવી
બાગ તરફ રવાના કર્યો. આવું જોઇ ગમના માણસો કહેવા
લાગ્યા કે:—

(૩૬)

સોરઠીઓ દુહો-

“ઓઢે ઉઝાળા બર્બા, હંદા માથે માલ;
છોડી દેશનું બહાલ, વિદેશ જવા ચાલીઓ ”

નમરજનો ઓઢાના જવાથી શોકપુર્ણ થાય પણ તે-
મનો ઉપાય નહોતો એટલે આ બાબતમા મૌન રહ્યા વિના
છુટકોજ નહોતો.

પોતાનો બધો સામાન બગીચામા પહોંચાડ્યો. આવા
સમાચાર દાસી મારફતે મીથુાવતીને મળ્યા. એટલે મીથુા-
વતી રાણીને અત્યંત અફસોસ થયો પોતાની ઇચ્છા પાર
પડી નહી. અને પોતે માનતી હતી કે, ઓઢાને થોડો ઘણો
બય બતાવવાથી પોતાની ઇચ્છાને તાબે થશે પણ આવી
રીતે ઓઢો છેલ્લી ઘડી સુધી પોતાના વિચારમાં દ્રઢ રહેશે.
તેનો સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહોતો તેથી બોલી કે:—

હાહરો.

“જે કારણે આપીયો, કાળજ માંહી કાપ;

એ સજ્જન તો ચાલીયો, જપતી જેના જાપ.”

આવી રીતે વીચાર કરતી મીથુાવતી ઉઠીને ઉભી થઇ
પણ તેનામાં ચાલવાની શક્તિ રહી નહિ. તેના પર અત્યંત
બોળે થડ્યો હોય તેમાં શોકાર્ત હૃદયે ઓઢાને જોવા ચક
નાખેલી બારીએ આવી. અને જુએછે તો પોતાના રિસાલા
સાથે ઓઢાને જતો જોયો તેથી અત્યંત ગમરાઇ ગઇ.

હાહરો.

“મીથુાવતીએ નીરખીયો, બાપી પ્રેમની પીડ;

ચાલ્યો પ્રીતમ પરહરી, પડી વિરહની બીડ. ”

“અરેરે ! મેં જુલ કરી અને ઓઢાને દેશવટો અપા-
વ્યો. જો તે વખતે મેં સહન કર્યું હોત તો કીક હતું,
ઓઢો આજે નહિ તો કાલે માનત પણ હવે ફરીને એનાં

દર્શન દૂર્લભ થશે. મારા ચિત્તના ચોર વિના મારાથી રહેવાશે નહિ તેને નહિ દેખું તો મારો દિવસ શી રીતે જશે ? હવે શું ઉપાય કરવો ” આમ વિચાર કરતી ઓઢેઃ જ્યાં સુધી દેખાયો ત્યાં સુધી ઉભી રહી અને જ્યારે દ્રષ્ટી મર્યાદાની બહાર થયો ત્યારે હતાશ થઇ મહેલમા આવી પલંગપર પડી અને બોલી કે:—

“ પ્રથમ અગ્નિ વિરહીઆ, પ્રજાને અંમ બધું માફ બધા આ રાજના સુખો, નથી કાઈ લાભતું સાફ, ડશે છે અંગને આતો, થઈ દુશ્મન અલુકારો; નથી કાષ્ટ એન સુખને તો, થયો આ દેહ અકારો સોનેરી સેજ સુરાળી, શુભાસમ દુઃખ દેનારી, અરે ? સૌગંધ કે શીતળ, ચીજો નવ સુખ દેનારી. અરેરે ! રંકને હાથે, રતન નવ સાંપડે કદીએ; અહા ! વિયોગ બદાલનો, હરિનો પ્રાપ્ત તો લીએ. ”

મીથાવતી આમ અતિશય વિરહ વેદનામાં પીડાવા લાગી. જે જે વસ્તુઓ જુએ તેમાં ઓઢાની પ્રતિમા જોવા લાગી. આવી રીતે વિચારમાંજ દિવસ નિર્ગમન કર્યો અને રાત્રિ પડી

મીથાવતીના મનની સ્થિતિ ડામાડોળ હતી. રાત્રી બોજન પછી ક્યું નહોતું જ્યારે દોથીજ આવ્યો ત્યારે પછી મીથાવતીએ સૂચાનો ત્યાગ કર્યો નહોતો તેમ પતિએ આપણુ જોઈએ તે માન પછી આપ્યું નહિ. તેથી રાણીની તખ્તીમત સારી નથી તેમ માની પાસે આવી બોલ્યો કે:—

“ પિયે ! આજે શરીર અસ્વસ્થ છે ? ”

મને અત્યારે ઠીક નથી. માથું ચઢી આવ્યું જીવ ગભરાય છે. માટે પાત કરી શકાતી નથી. માટે આરામથી સુવા લો.

“ કાંઈ દવા કરીએ. ”

“ મારા રોગનું ઓષક શું ? એ તો આરામ આવી જશે, ”

“ બીજું કાંઈ દરદ થાય છે ? ”

“ મને અત્યારે કાંઈક ગુપ્ત દરદ થાય છે. પણ કળી શકાતું નથી, ”

“ રાજવૈદ્યને બોલાવી નિદાન અને ચિકિત્સા કરાવીયે, એટલે આરામ આવી જશે. ”

“ રાજવૈદ્યના ઓષડથી આરામ આવશે નહિ. પણ જરા નિદ્રા આવે તો તુરત આરામ આવી જશે, જરાતરમાં ગભરાવનું કારણ નથી ”

“ ત્યારે સુખેથી નિદ્રા લીઓ. હું બીજા ખંડમાં નિદ્રા લઈશ. ”

“ ભણે પધારે ! ”

હોથીજ બીજા ખંડમાં જવા ચાલ્યો ગયો. મીથ્યાવતીને પીડા ટળી તેમ લાગ્યું. તેનું બધું ચિત્ત ઓઢામાં લાગ્યું હતું. તેથી એકાંત સેવન કરવું તેને યોગ્ય હતું.

મીથ્યાવતી અનિદ્ર સ્થિતિમાં રહી, તેની ચિત્ત વૃત્તિને બીલકુલ ચેન પડતું નહોતું. અને વિચાર સાથે પશ્ચાત્તાપ કરતી હતી કે:—

અરેરે ! હું અભાગણીએ કાંઈ વિચાર કર્યો નહિ ! મારે હાથે ચઢેલો હીરો ખોષ નાખ્યો ? હવે હું કેવી રીતે ઓઢાજીને મારો કરીશ તેનું મન મારા તરફથી શી રીતે આકર્ષી શકું ! હાય હાય એ તો ચાલ્યા જવાના ! આહયાં હાય તો તેના મુખાવલોકનથી પણ સંતોષ મળે. પણ હવે તેટલું સુખ પણ ભાગ્યમાં સરળયલું નથી ! આમ ચિંતામગ્ન અને વિચારવમળમાં મહા કળે એક પ્રહર રાત્રિ અવશેષ રહી ત્યારે નિદ્રા આવી.

નિદ્રાધિન થયા પછી મીથુાવતી સ્વપ્નસૃષ્ટિમાં વિચારવા લાગી. જાણે ઓઢો પોતાની સન્મુખ હોય છે. તેના મુખ ઉપર, ક્રોધ સ્પષ્ટ દેખાઈ આવે છે, મીથુાવતી હસ્ત-દ્વય જોડી પ્રાર્થના કરે છે. ચરણોમાં શિશ નમાવી કહે છે કે:—

“ પ્રાણનાથ ! મને છોડીને જશો નહિ. મારા અપરાધની ક્ષમા આપો. આપના વિરહાગ્નિમાં બળતી આ દાસીને બચાવો. મારાપર દયા કરો ! ! દયા કરો ! હું આપની છું. આપ મારા થાઓ ! આપના વિના જળ મચ્છ પેટે તલપું છું. આપના વિના મારા પ્રાણો રહેશે નહિ. હું અપરાધિણી છું. મને ક્ષમા કરો ! હે મારા ચિત્તના ચોર ! હૃદયેશ્વર આ દીન દાસીનો સ્વિકાર કરો. મહન જનરથી પીડાતી કાંકરીપર કૃપા કરો !

આવી રીતે મીથુાવતી સ્વપ્નમાં ઓઢાની પ્રતિમા નિહાળી વિનવે છે. પણ ઓઢો જરા પણ દરકાર રાખતો નથી. તેનો તિરસ્કાર કરે છે અને છેવટે મીથુાવતીને તર-છોડી અદ્રશ્ય થયો.

ઉપરના સ્વપ્ન બનાવથી મીથુાવતી જાગી અને પોતાના સ્વપ્નની વાત યાદ કરી વિશેષ આક્રંદ કરવા લાગી. આ વખતે સૂર્યોદય થઈ ગયો હતો. મીથુાવતી રાત્રિના ઉજ્જમરાથી છેક મોડી રાત્રિ સુધી વિચાર વમળમાં તણાતી હોવાથી નિદ્રા આવી નહોતી તેથી પ્રાતઃકાળમાં મોડી જાગવા પામી હતી.

પ્રકરણ ૮ મું. મનામણું.

મીણાવતી નિદ્રાનો ત્યાગ કરી, દંતધાવન કરવા
ઝોઢાના મહેલ તરફ સામે જોઈને બેઠી અને ઝોઢા વિના
શુન્ય મહેલ જોયો.

હાહરો.

“ ઉડી રાણી સેજથી, ચિંતવે સામે મહેલ;
ઝોઢા ચાલી નીકળ્યો, કરવા વિદેશ રહેલ. ”

ઝોઢાના જવાથી મીણાવતીની મનઃસ્થિતિ સ્થિર નહીં
રહેવાથી પોતે બગાડેલું કાર્ય પોતેજ સુધારવું. આમ વિચારી
દ.સીદ્ધારા હોથીજીને પાસે બોલાવ્યો.

“ કેમ પ્રિયા ! તબીયત તો સારી છે ને ? ” હોથીજીએ
મીણાવતી પાસે આવતાં પ્રશ્ન કર્યો.

“ હા. નાથ ! અત્યારે સારું છે. પણ મને ઉદ્દેગ થવા
કરે છે. ” મીણાવતીએ ઉદ્દેગ કાઢ્યો.

“ ઉદ્દેગ થવાનું કારણ શું છે ? ” હોથીજીએ અધીરા
બની કહ્યું.

“ આપ મોટા છો, અને ઝોઢાજી નાના છે. તેમને
જે શિક્ષા કરી છે તેથી આપની નિંદા થશે. કેમ કે ક્ષમા
કરવાનો આપનો ધર્મ છે. માટે ઝોઢાજીને ક્ષમા કરવી
જોઈએ.

મીણાવતીએ વિવેકનો ડોળ કરી બતાવ્યો.

હાહરો.

“ તમે માઇના પુત્રો, સગા બાઈઓ છો;
ઝોઢા જુવ રિસામણે, તેને મળાવી દ્યો ”

મીથાવતીના ઉપદેશથી હોથીજ બોલ્યો કે—“ જો તારી આવીજ ધુન્ધા હોય તો હું તેને ક્ષમા કરું છું. આવેશમાં આવી તેનો તિરસ્કાર કર્યો પણ હવે વિચાર થયા કરે છે. પણ માર કહેવું માનશે નહિ. માટે તમે જાને જમ મનાવી લાવશો તો આવશે. કેમ કે તમારાથી તેમને દેશવટો મળ્યો છે અને તમારાથીજ મનાશે. માટે જલદી જાઓ. હજી ઓઢો બાગમાંજ છે. જો ઢીલ કરશો તો ચાલ્યો જશે. ”

હોથીજની સમ્મતિથી મીથાવતી આનંદમાં રથ જોડાવી આવી બાગમાં, જે રથને ઓઢો હતો તે રથને આવી અને બેસી કે—

સોરઠો.

“ વિનવતા વરસ ચાર. ઓઢા તે એળે ગયા;
કહું હૃદયમાં ધાર, અપાવું મુખ હું રાજનું. ”

મીથાવતીના લોભ વચ્ચેથી ઓઢાના હૃદયપર કાંઈ અસર થઈ નહિ તેમ પોતાના પવિત્ર વિચારને ફેરવ્યો નહિ તેથી બોલ્યો કે: -

સોરઠો.

“ બાળક જેવાં વેણુ, બાળી મુખ શોભે નહિ;
તેથી લાજે નેણુ. કલંક લાગે કુળમાં. ”

ઓઢાના મુખથી નિરાશાજનક વચ્ચે સાંભળી મીથાવતી ગમરાઈ મૂક અને હવે શો ઉપાય કરવો ! આમ વિચારવા લાગી. પોતાનો અધિકાર. માન વગેરે જુદી ગત અને કાઠણી બરેલી વાણીથી બોલી કે—

હાલુરો.

“ આંખો તારી ચગકતી, બહુબરી બહુવાય;
મન હરી મોહીત કરી, મગવા મન અકળાય

(૪૨)

ચુંબક પેઠે ખેંચતી, મુજ હૃદય નીજ પાસ,
ઝોડા મુકો આંખજો, પુર્ણ કરો મમ આશ.
આંખો તારી અટપટી, ખટપટ કરતી જણાય;
ભુરકી નાખી ભરમાવતી, અદ્ભુત તુજ કળાય

ઝોડાજી હું તમને વિનવું છું તમે મારાપર પ્રેમ લાવે
તમારા પ્રેમ પાસમાં હું બંધાઈ છું. તમારા વિના મારાથી
દિવસો જશે નહીં. વળી તમારા નેત્રોના તેજથી હું અંજાઈ
ગઈ છું તેણે મારા હૃદયપર સમ્પૂર્ણ અધિકાર મેળવ્યા છે.
હું હતાશ થઈ ગઈ છું, તમારા દર્શન વિના રાજસુખ
તુચ્છ જેવું લાગે છે. વસ્તિમાં હોવા છતાં ઉજ્જડ-વેરાનમાં
હોઉં તેમ જણાય છે વસ્ત્રભુષણો વિંછી પેઠે ડંખ દીઝે
છે. શીતળ પાંથો અગ્નિ પેઠે દાહ કરે છે. માટે તમારા
મોહક નેત્રોમા પ્રેમ જોવા તકપી રહી છું. તમારા નેત્રોમને
સ્થિર થવા દેતા નથી. તેણે મારાગર ભુરકી નાંખી છે. માટે
તમારા નેત્રોનાં દર્શનનાં આતુર છારાં નેત્રોને પ્રણય ભરી
દ્રષ્ટિથી તૃપ્ત કરો. ” મીણાવતીએ નમ્ર વાણીથી કહ્યું,

આવું મીણાવતીનું બોલવું સામળી બોલ્યો કે-
દોહરો.

“ આખો આડા ડુંગરા, દેશું અમે જરર;
પરવશું પરદેશમા; તમથી થાશું દુર. ”
ડુંગર વચમાં રાખતા, નહિ દેખો મુજ આંખ
નહિ રહીએ રાજમાં, સૂરજ તેની સાખ.
પરદેશે અમે પરવરી, નહિ દેખાડીએ મુખ;
નહિ દેખો આ નેત્રને, ક્યાંથી થાશે સુખ,

“ હે બાબી ! અમે અહિંથી ચાલ્યા જઈશું અને
તમારા ને અમારા વચ્ચે ડુંગરને રાખશું. ” એટલે મારી
આંખો તમારા જોવામા આવશે નહિ. જ્યારે તમારા નેત્રો

મારાં નેત્રાને જુએ છે ત્યારેજ તમને મિથ્યા મોહ થાય છે. પણ તે નેત્રા દૂર થવાથી તમને મોહ થશે નહિ, જ્યાં સુધી તમારા ને અમારા વચ્ચે ડુંગર આવશે નહિ ત્યાંસુધી અમે રાત પણ રહેશું નહિ. ડુંગર આડે આવવાથી બધી પંચાત પતી જશે.

આવું સાંભળી મીથ્યાવતી વાત ફેરવીને બોલી કે—

(હાહરો.)

“ શું થાશે તુંજ મહેલનું, વિખરાશે તુંજ માલ;

પશુ તારા કેણુ પાળશે માટે પાછો ચાલ.

માને કહ્યું જો માહરું, રાખી હૃદય પર ધાર;

કરું હાથની છાંયડી, તુ છે પ્રાણુધાર.

ઓહા ! તમારા વિના મહેલો સુના દેખાશે તેમાંથી વસ્તુઓ વિખરાઈ જશે, ગાયો, બેંસો વગેરેનું લાલનપાલન કેણુ કરશે ? માટે પાછા ચાલો અને મારું કહેવું માનો, તમને મારા હૈયાનો હાર કરીને રાખીશ અને હાથે છાંયડા કરીશ માટે પ્રાણુના આંધાર ! પાછા વળો. ”

મીથ્યાવતીના કહેવાનો તિરસ્કાર કરી બેપરવાઈથી ઓહા બોલ્યો કે—

(હાહરો.)

“ હજક થાયે મેડીઓ, શહેર અને સમસાન;

રાજપાટ પક્ષટું કહી, ઝોંઘો ન મુઠે માન.

નદી નીર અવળાં વહે, પશ્ચિમ ઉમે સુર;

ધરૂવ અળે પરવત ફરે, (પણ) ઓહો જોવે ન નર.

લખ્યું હશે લલાટમાં, થવાનું હોય તે થાય,

ઓહો ધર્મ ન ચુકશે, પ્રાણુ બલે ને જાય.”

“ બાબી ! જે થવાનું હોય તે બલે થાય પણ હું મારા કુળનો ધર્મ તજવાનો નથી. બલે આખા જગતનું

રાજ્ય મળે કે અતિશય દુખ પડે પણ હું મારી ટેક છોડવાનો નથી તારા જેવી કુલટા અને કુલ અમાર સ્ત્રીમાં ફસાઈ મારો સર્વસ્વનો નાશ કરવાનો નથી. તું રાજપુત કુળમાં જન્મ લઈ શુદ્ધ શિયળ અને પતિવ્રતનો નાશ કરવાને તૈયાર થઈ છે. તેથી હું મારા શિયળ અને પતિવ્રતનો ત્યાગ કરવાનો અને સુખ થાઓ અગર દુઃખ થાઓ તેની પરવા નથી, મારું શરીર બલે અત્યારેજ ગત પ્રાણ થાય તેની શીકર નથી, જે ન બની શકે, તેવી બાબત કદી બને? છતાં મારી ટેકથી હું ટળવાનો નથી

આવી રીતે ઝોઢાએ અનેક વચનો કહ્યાં મીચ્છાવતીએ જાણ્યું કે ઝોઢો હવે માનવાનો નથી અત્યારે વધુ ચીડવવવામાં સાર નથી તેનો વિચાર કાંઈ રીતે હાલમાં ફેરવાય તેમ નથી. માટે થોડા દિવસ પરદેશ વેઠશે અને જ્યારે પરદેશનું દુઃખ સહન કરશે, ત્યારેજ ઠેકાણે આવશે ત્યાં સુધી તેના વિયોગનું દુઃખ સહન કર્યા શિવાય છુટકો નથી. આમ વિચાર કરી નિરાશ હૃદયે ચાલી નીકળી.

મીચ્છાવતી સહેર તરફ વળી કે પુરત ઝોઢાએ પોતાનું મેષ્ઠાણ ઉપાડ્યું અને પોતાની જન્મ જુનિનો ત્યાગ કરી ચાલતો થયો.

પ્રકરણ ૯ મું.

ચારણને દાન

પોતાના રિસાલા સાથે ઝોઢો કંડકકડારા પ્રગણને છોડી ચાલતો થયો. આ વખતે પોતાની જન્મજુનિનો ત્યાગ કરતાં અતિશય લાગી આવ્યું પોતાના સ્નેહીજન અને સ્વજનમીનો પારત્યાગ માણસને અસહ્ય થઈ પડે

(૪૫)

છે. તેવીજ રીતે એકાદને આ વિયોગ પણ અસહ્ય થયો તેના નેત્રો અશુષ્ક થયાં. હૃદય ભરાઈ આવ્યું હવે ક્યારે સ્વભુમિનાં દર્શન થશે ! તે વિચારે મગજ ભ્રમી ગયું. અને જન્મભુમિને છેલ્લા પ્રણામ કરી બોલ્યો કે:—

હે માતા ! તારો અત્યારે વિયોગ થાય છે પણ આ રંક પુત્રથી તારી ચતકિંચત પણ સેવા બની નથી. તેમ તને જરાપણ ઉપયોગી થયો નથી માટે મને ક્ષમા કર અને ફરીને તારાં દર્શન થાય તેવો વર આપ. ”

આમ સ્વભુમિન વંદના કરી એકાદો ચાલતોં થયો અને રસ્તામાં આવેલા કીર નામના પર્વતને જોઈને બોલ્યો કે—

(હોહરો)

“ કીરો તું તો અચળ થઈ, રહ્યો જન્મભુમી માંચ, એકાદો સ્વદેશ છોડીને, પરદેશ ચાલ્યો જાય. ”

આવી રીતે કીર નામના કુંગરને કહી આગળ ચાલ્યો. એટલે એક હોલો કંઈ તરફથી ઉડતો આવ્યો તેને જોઈ એકાદો બોલ્યો કે:—

(સોરઠો.)

“ બાબીડા ! ત્રિપ્તઆગ, કડે વેગે કંઈ કે ! ”

ઝીઝાડીજ ભુવાર, પાડો પુછી પિરિયન જો ! ”

હોલા તું પાછો કંઈ તરફ ક્યારે ફરવાનો છે ? જ્યારે તું પાછો કંઈમાં જ, ત્યારે પાડોશ પુછીને મારા સ્નેહીઓને ભુવાર કહેજે

આમ કહી બંને પ્રાંતમાં પોતાનો મુકામ કર્યો. એકાદના સમાચાર સર્વત્ર પ્રસરી ગયા. એટલે આસપાસના ચારણુ બારો આવવા લાગ્યા અને એકાદની કીર્તિ ગાવા

લાગ્યા, ઓઢાને બધાને ગાયો, ભેંસો વગેરે દાનમાં આપી સંતુષ્ટ કરવા લાગ્યો. હેવટે ગાયો, ભેંસો વગેરે બધી દાનમાં અપાર્થ ગણ ફક્ત પોતાને દુધ ખાવાને માટે એકજ ભેંસ રહી.

વડસર ગામનો ચારણ આ વખતે બધાની પાછળ આવ્યો તેણે આવીને ઓઢાની પ્રસંસા કરી. તેથી ઓઢે તેને શું જોઈએ છીએ તેમ પુછ્યું. એટલે ચારણે ભેંસની માગણી કરી. ત્યારે ઓઢે કહ્યું કે “ ભેંસ એકજ રહી છે. અને તે મારે દુધ ખાવા માટે જ છે. માટે ખીજું જે કહો તે આપું ” આવા ઓઢાના જવાબથી ચારણ ચીડાઈ ગયો અને બોલ્યો કે:—

(સોરઠો.)

“મેયું મોટા માલ, દેવો ધણી દોહલો;

રેખડિઆરને વહાલ, જેવી નીજ કાકીઓ.”

ભેંસો આપવી તે રહેલી નથી એતો ધણી દોહલી છે. વળી રેખડિઆરા જામને તો પોતાની કાકી જેવી છે. માટે ખીજનું કેમ અપાય ? આવી રીતે અપમાન મુચક શબ્દો કહ્યા છતાં ઓઢો ક્રોધ બહાર જણાવ્યો નહિ. અને તરતજ ચારણને પોતાની એકની એક ભેંસ પણ આપી દીધી એટલે તે દુહાને ઉલટાવી સારા રૂપમાં દુહાને બનાવી બોલ્યો કે:—

સોરઠો.

મેયું મોટા ઠામ, દેવી ધણી દોહલી;

રેખડીઆરા જામ, તેને મન તો કોડિયું”

ભેંસો ધણી મોઢી વસ્તુ છે, અને તેનું દાન કરવું પણ દોહલું છે છતાં રેખડીઆરા જામને તો મન કોડિની કિમ્મતની છે.

ચારણને ભેંસનું દાન આપી ઓઢા ચાલતા થયા. આગળ ચાલતાં સિંધુ નદીમાંથી નીકળેલી નદી બન્નીના રણમાં પડી હતી તે રસ્તે જનારને આડે આવતી હતી અને તે નદી વહાણથી ઉતરાતી હતી ઓઢાને પણ વહાણથી ઉતરવાની ફરજ પડી તેથી પોતાના માણસો સાથે વહાણ પર ચઢ્યો.

જોડો.

“ અમે મનાઈના લાકડા, પાણી માથે પાડ્યા.
રાત્રિ આખી ચાલ્યા, લોઢે લહેરે ચડ્યા.
પમેરૂં પાણી ઉપરે, વેળે નવ દેખામ.
શોધ કરે સજ્જન કદી, પ્રયત્ન નિષ્ફળ જામ
બેઠા વહાણની ઉપરે, મેલ્યા બહાલ કુર,
સ્વદેશ છોડી ચાલ્યા, ચાલ્યા પાણી પુર.”

આવી રીતે ઓઢા વિચાર કરતો વહાણમાં બેસીને પોતાના માણસો સાથે નદી ઉતરી. હવે કચ્છ દેશ ગયો, અને સિંધની સરહદમાં આવ્યા એટલે ઓઢા બોલ્યો કે:-

છોડી સ્વજનનો સ્નેહ, આવ્યો અવર ધરા વિષે;
દુઃખથી દમે છે દેહ, કાળજ કંપે કચ્છ વીણુ. ”
બહાલા તણો વિયોગ, સહન ન થાય શરીરથી
ફરી મળવાનો ભોગ, પ્રભુ તું ક્યાર આપશે. ”

બધા સાથે ઓઢા સિંધ દેશમાં પ્રવેશ્યો; હવે આ બધા સાથે ક્યાં જઇને રહેવું ! આ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો. કારણ કે, એકાદ બે મનુષ્યનો સમાસ તો ગમે ત્યાં થઈ શકે પણ આખા રિસાવાનો સમાસ થાય તેવું સાર રાજ્ય મળવું જોઈએ રાજ્ય સિવાય બધાનું પોષણ થઈ શકે નહિ.

આવો વિચાર આવતાં, ઓઢાએ પોતાના માણસો પૈકી અનુભવી અને વ્યવહાર કુશળને ઐકત્ર કર્યાં, અને પો-

તાનો વિચાર જણાવ્યો, ત્યારે બધા મળીને એજ નિશ્ચય ઉપર આવી કે:-

“ નામદાર ! આપણા બધાનો સમાસ થાય તેવું સિંધમાં એક બીજું એક પણ રાજ્ય નથી પણ બાંબણાંસર છે. અને બાંબણાંસરમાં ધલુડા સોઢા પાસે જઈએ તોજ આપણો સમાસ થઈ શકશે ”

“ આપણા સાથે તેનો કાંઈ પરિચય નથી, તો તેનું શું કરવું ? ” એઢાએ વચમાં એક શંકા દર્શાવી કહ્યું.

“ આપને તે સારી પેઠે જાણે છે, તેણે આપની કીર્તિ સાંભળી છે તે હું સારી પેઠે જાણું છું કેમકે એક વખત ધલુડા સોઢાની કચેરીમા હું હતો અને ધલુડા સોઢાએ તેના મુખથીજ આપની પ્રશંસા કરી હતી. ” સિંધનો એક વૃદ્ધ ચારણે એઢાની સાથે વ્યથે હતો, તેણે ખુલાસો કર્યો.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

છવ્વેશમાં કપટજળ.

બધાની સમ્મતિથી એઢો બાંબણાંસરમા ધલુડાસોઢા પાસે ગયો. એઢાથી પ્રશંસા સિંધ સુત્રી પણ પ્રસરી ગઈ હતી. અને ધલુડો સોઢો પણ સારી પેઠે જાણતો હતો. એઢો જેવો કચેરીમા ગયો અને અમલો એપદાર સાથે પોતાનો પરિચય કરાવ્યાંથી ધલુડાએ માન સહિત પાસે બેસાડ્યો અને આગમનનું કારણ પૂછ્યું, એઢાએ નોકર રહેવાનો વિચાર દર્શાવ્યો તેથી ધલુડાએ ઘણા હર્ષથી પોતાની પાસે નોકર રાખ્યો.

ઝોઢા થોડે થોડે ધલુડા સોઢાની પ્રીતી મેળવવા લાગ્યો. જેમ જેમ ઝોઢાની રાજકુશળતા ધલુડાની જાણમાં આવતી ગઈ તેમ તેમ ઝોઢા પ્રત્યે પ્રીતી વધતી ગઈ અને એકાદ વર્ષમાં ધલુડાની સંપૂર્ણ પ્રીતિ મેળવી લીધી. ધલુડાનો પણ ઝોઢાનો સંપૂર્ણ વિશ્વાસ પડી ગયો હતો. અર્ધ રાજ્યકાળ ઝોઢાના હાથમાં 'સોપ્યું' હતું, આમ કચ્છથી આવેલા રાજા પર અધો વિશ્વાસ રાખે અને મોટો અધિકારી નીમે તે ઇર્ષાળુઓને ચોગ્ગ લાગ્યું નહિ, તેમની અસુખા વધવા માડી અને થોડે થોડે તેની જગાળા નીકળવા લાગી.

અધાએ એક સંપ કરી વિચાર માધ્યો કે આપણે અધાએ રાજાને એકજ વાત કહેવી અને એટલુજ કે “ ઝોઢા છુપા સંદેશા કચ્છમાં મોકલે છે અને કચ્છના મણિયારા (ધોલાયગઢ) ના જાબજુસર પર ચઢાઈ આવશે ” આવી રીતે વાત નક્કી બાંધી.

ધલુડાસોઢાની જરાપણ સુલાકાત થતી અને વખત મળતો કે તરત ઝોઢા વિરૂદ્ધ ઉરકેરણી કરતા પણ ધલુડા-સોઢા ઉપર તેની કાંઈ પણ અસર થઈ નહીં તેથી અધાએ કપટ કરવાનો વિચાર કર્યો અને તેની સંધી પ્રાપ્ત થાય તેમ ઇચ્છવા લાગ્યા.

એક દિવસે ઝોઢાને સાથે લઈ ધલુડાસોઢા શિકાર બેસવા નિકળ્યો હતો, ઝોઢાના ઇર્ષાળુઓ પણ સાથે જ હતા, શિકાર કરી પાછા વળ્યા કે તરતજ એક સ્ત્રી જોવામાં આવી તેણે કચ્છી પહેરવેશ પહેર્યો હતો, પોતાનું મુખ અત્યંત હાવાયા તેનો ચહેરો જોઈ શકાતો નહોતો.

એક માણસને ઝોઢા પાસે મેં કહી કહેવરાવ્યું કે “ કચ્છમાંથી કાંઈ સ્ત્રી આવી છે અને તે કાંઈક સંદેશો

કહેવાની છે. “ આણું સાંભળા ઓઢાને ધણુડાએ કહ્યું કે. જાઓ અને તે શું કહેવા માગે છે તે સાંભળો. આણું સાંભળા ઓઢા તે સ્ત્રી પાસ ગયો. ધણુડાસોઢા ચાલતો થયો. ઓઢાથી દુર થયો. એટલે દુશ્મનોને કહેવાનો લાગ મળ્યો. તેથી કહેવા લાગ્યા કે:—” નામદાર ! અમે આપને કહેતા આવ્યા છીએ કે, ઓઢા! વફાદાર નહિ પણ જાસુસ છે. અને તેના જાસુસો કચ્છમાં જાય છે અને આવે છે આજે આપે જોયું તે સ્ત્રી નહોતી પણ તેનો જાસુસ જ હતો. માટે આવા ઉપર વિશ્વાસ મુક્યાથી કોઇક દિવસ હાનિ થવાની સંભવના રહે છે, કેમકે રાજનીતિનો એક નિયમ છે કે, રાજાએ કોઇના ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખી તેને બધું કાર્ય સોંપી એશઆરામ કરવો નહિ. તેમ અજાણ્યા મનુષ્યને અધિકાર ઉપર નિયુક્ત રાજના ગુપ્ત રહસ્યોની માહિતી આપવી નહી. આમ કરવાથી પરિણામે હાનિ થયા વિના રહેતી નથી.

આવી રીતે ધણુડાને અતિશય ઉશ્કેર્યો, તેથી તેના હૃદયમાં શંકાનો ઉદભવ થયો. અને જેમ જેમ તેના વિષે વિચાર કરવા લાગ્યો, તેમ તેમ શંકા વધતી થવા લાગી, ઓઢાને આવતાં વખત લાગ્યો, એટલે ધણુડાસોઢા વગેરે શહેરમાં પહોંચ્યા.

છમવેશમાં જે સ્ત્રીએ ઓઢાને પોતા પાસે બોલાવ્યો હતો, તેણે ઓઢા ગયો એટલે કહ્યું કે “તમે મારા પાછળ ચાલો.” ઓઢાને આ વિશે શંકા થઇ હતી પણ પોતાને તે શું કરનાર છે ! આમાં કપટ છે ખરું પણ હવે શું થાય છે તે જોવું. આમ વિચારીને તેની પાછળ ચાલ્યો તે સ્ત્રી તેને ગાઢ જંગલમાં લઇ ગઇ અને સામે ફરીને ઉભી રહી એટલે ઓઢાએ કહ્યું તે “ તમે મને અહીં શા માટે બોલાવી લાવ્યાં છો. ?

“ તમને એક વાત કહેવાની છે. ” સ્ત્રીએ સ્મીત હાસ્ય કરીને કહ્યું.

“ ખુશીથી જે કહેવું હોય તે કહો. ” ઓઢાએ જવાબ આપ્યો.

“ મારી વાત ઘણી જે ગુપ્ત રખવાની છે. ” સ્ત્રીએ ધીમેથી કહ્યું.

“ બસે હું ગુપ્ત રાખીશ. ”

“ બસ એટલુંજ ” સ્ત્રીએ જરા ઉતારાળેથી કહ્યું.

“ શું તમારે મને વાત કહેવાની છે ? તે હવે જણાવો. ” ઓઢાએ અધીરતા બતાવી.

“ મારે એટલુંજ કહેવાનું હતું. તે તમને કહી દીધું હવે વધારે કહેવાનું નથી. ”

આમ કહી તે સ્ત્રી વિદ્યુત વેગે ચાલી ગઈ અને વૃક્ષ ઘટામા અદ્રશ્ય થઈ.

આ સ્ત્રીની આવી વર્તણૂકથી ઓઢાને આશ્ચર્ય થયું અને આ બધો શો પ્રપંચ હશે ! તે કાંઈ સમજી શક્યો નહિ. પોતાના વિરોધીઓનો આ બધો કપટ પ્રયોગ છે તેમ તે સહમતી ગયો. પરંતુ હવે જે ચાર્ય તે થવા દેવું. આમ વિચાર કરી શહેર તરફ રવાના થયો અને સિધ્ધો ધણુડાસોડા પાસે સાંજની કચેરીનો સમય થવાથી ગયો.

ધણુડાસોડા પ્રથમથી જ શંકાશીલ થયો હતો. તેથી ઓઢાને પાસે બોલાવી બોલ્યો કે:—

“ ઓઢાજી ! પેલી સ્ત્રીએ તમને શી વાત કહી ? ”

“ નામદાર ! તેણે મને કાંઈ કહ્યું નહિ ફક્ત આ વાત ગુપ્ત રાખવાની છે, એટલું જ કહ્યું. ” ઓઢાએ ખુદ્દા દીક્ષથી કહી સંમળાવ્યું.

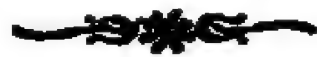
“ એમ બનેજ નહિ તમે જુદું બોલો છો. ” ધણુડાસોડાએ ઉશ્કેરાઈ કહ્યું.

(૫૨)

“ આપ નામદાર પાસે જીહું બોલી પાપનો બાગી થવા છુટતો નથી. ” ઝોડાએ નમ્ર થઈ કહ્યું.

“ હું અત્યાર સુધી તમને વફાદાર સ્હમજતો હતો પણ તમે કપટથી અંહી રહ્યા છો. તમારો ગુપ્ત સંકેત મારું ગળ્ય લેવાનો છે તે હું જાણું છું અને તમારું પાપ પ્રસિદ્ધ થયા વિના રહ્યું નહિ. તમારા ઉપર આટલા દિવસ મેં જે વિશ્વાસ મેલ્યો તેનો તમે દુરપયોગ કર્યો છે માટે હું આજા કરું છું કે તમે અહીંથી ચાલ્યા જાઓ. ” ધણુડાએ આવેશમાં આવી કહ્યું.

“ આપે મારા પર દોષ મુક્યો છે. પણ હું તદ્દન નિર્દોષ છું. આપ જે અપમાન કરો છો તે મારે અત્યારે સહન કર્યા વિના છુટકો નથી ” આમ કહી ઝોડો પોતાના રાજપુતો સાથે સિંધ છોડી ચાલી નિકળ્યો.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

બાંભણાસર પર ચઢાઈ.

ઝોડો પોતાના નિસાલા સાથે બાંભણાસરમાંથી નિકળી પોતાના સસરા વિશ્વજીવે સોલંકીના શહેરમાં ગેડીએ આવ્યો અને વિશ્વજીવે તેનો ધણો સત્કાર કર્યો.

ઝોડાને પોતા ઘેર આવેલો જોઈ વિશ્વજીવને હારે થયો અને પોતાના રાજકાર્યમાં ઝોડો ધણો ઉપયોગી થશે એમ ધારી ત્યાંજ રહેવાનો આગ્રહ કરી રાખ્યો.

એક દિવસ ઝોડો હજમત કરાવતો હતો તે વખતે ઝોડાને સાળો હાજર હતો હજમત કરાવી રહ્યા પછી પોતાના નાકમાંથી વાળને ખેંચી કાઢવા હજમતે કહ્યું એટલે હજમત ચીપીઆવતી વાળ ખેંચવા લાગ્યો. એટલે

ઝોઢાના સાળાએ હજમને સંકેતથી કહ્યું, કે ચારચાર પાંચપાંચ વાળોને સાથે લઈને જેનું એટલે ઝોઢાજીની શુરવીરતા કેવી છે તે જણાવ આવે.

ઝોઢાના હાથમાં દર્પણ હતું તે દર્પણમાંથી પાછળ એઠેલા પોતાના સાળાનો સંકેત દેખાતો હતો. આવી રીતે પોતાનો સાળો મસ્કરી કરે છે તેમ લાગવાથી કાંઈક પણ પોતાની શુરવીરતા બતાવવી આવા વીચારથી હજમના ઢીંચણને પોતાના ઢીંચણ નીચે દાખી પેચકબજ કાઢી પે - તાના ઢીંચણને આરપાર વીધી નાખ્યો અને તે નીચે હજમનો ઢીંચણ હતો. તે પણ વીધી પેચકબજ પૃથ્વીમાં ગયો. આથી હજમના પ્રાણ નિકળી ગયા, અને જડવર થઈ ગયો; આવું ઝોઢાનું પરાક્રમ જોઈ ઝોઢાનો સાળો આશ્ચર્ય પામ્યો.

હજમના આકસ્મિક મરણથી તેની સ્ત્રી અત્યંત શોકાતુર થઈ અને પોતાના પતિને ઝોઢાજીએ માર્યો એમ સાંભળી ઝોઢા પાસે આવી આઠંદ કરવા લાગી ઝોઢાએ તેનું ઘણું શાત્વન કર્યું પણ શાંત થઈ નહિ અને કહેવા લાગી કે મહારા દુખનો પાર નથી થોડા દિવસ પહેલાં બાજીયા બાદશાહના માણસો આવી ઘણું લૂંટ ગયા તેમાં મારી બે બેસો ગઈ પણ મારા પતિને દરમતરમા નોકરી હોવાથી ગુજરાનનું સાધન હતું. પણ હવે તો નોકરી પણ રહી નહીં એટલે મારા બાળ-બચ્ચાંઓનો અને મારો નિભાવ શી રીતે થશે ! આટલું કહી ધારધાર રડવા લાગી આવી રીતે સ્ત્રીના રૂદનનો ધ્વનિ સાંભળી વીસળદેવ સોલંકી ત્યાં આવ્યો અને થયેલા બનાવની ઉદાસ થયો. તેમાં ઘણું વાળવાની વાત સાંભળી અત્યંત દીલગીર થયો.

“ જ્યારે ઘણું વાળી મયાની વાતનું સ્મરણ થયા

છે ત્યારે મારું કાળજી કપાઈ જાય છે. હવે હું વૃદ્ધ થયો, કુંવરની ઉંમર હજી નાની છે, તેમ તેને ધલુડા સામે મોઝ કલતાં જીવ માનતો નથી. તેમ જ્યાં સુધી તેનું વૈર ન લેવાય ત્યાં સુધી મારા આત્માને શાંતિ નથી તેમ કોઈ વૈરનો બદલો લે તેવું નથી જ્યારથી બાંબણીયા બાદશાહના માથુસો ધણુ લઈ ગયા ત્યારથી મારી આયુષ્ય ઓછી થવા માંડી છે.

પોતાના સસરાને દીલગીર થતો જોઈને ઓઢાએ કહ્યું કે—“*મામા ! તમે દીલગીર થશો નહિ. ધલુડા સોઢાની સાંઢો વાળીને તમને સુપ્રત કરીશ અને તમારા વૈરનો બદલો લઈશ માટે ગભરાશો નહિ, “ ઓઢાએ આશ્વાસન સાથે કહ્યું ”

“ શું મારા જમાઈને દેખી પેખીને જોખમમાં ઉતારે ! બાંબણીયાનો બાદશાહ શુરવીર છે તેણે ધણુ રાજાઓને પોતાને તાબે કર્યા છે. તે સામે મોઝકલતાં મારો જીવ માને નહિ વળી મારા વૈર માટે મોઝલું અને કાંઈ અનિષ્ટ થાય તો જગત મને સુખી ગણે માટે તે વાત કરશે નહિ ” વિશ્વલદેવે ઉદાશીનતા જણાવી.

“ એક રાજપુતના સુખમાં આવા શબ્દો અને બીરતા સોભે નહિ આપ શુરવીર છતાં ડરપોકની પેઠે બોલો છો. તે શોભતું નથી માટે મારા કાર્યને આડે આવશે નહિ. આપ મારા અનિષ્ટ માટે ચિંતા તબ્બે કેમકે જે સમયે જે થવાનું હશે તે થઈ રહેશે ” ઓઢાએ પ્રોત્સાહ વધારી શબ્દોથી કહ્યું.

“ બહે ! આપ જેવા શુરવીરના વીચારની આડે હું આવતો નથી માટે સુખેથી ધલુડા ઉપર વિજય મેળવી વહેલા પધારો ” વીસલદેવે સંમતિ આપી.

ખીજે દિવસે ઓઢા તૈયાર થઈ પોતા સાથે દોઢસો

---

* રાજપુતોમાં સસરાને મામા કહેવાનો આદત છે.

ઘોડેસ્વારો સાથે રવાના થયો અને હિલટ બેર મજલ દર-
મજલ કરતો આગળ ચાલ્યો.

સિંધ તરફ ચાલતાં ચાલતાં એક વિશાળ સરોવરની
પાસે ઘાડા વડવૃક્ષ નીચે ઓઢાએ પોતાનો મુકામ કર્યો.
અંધા આનંદથી વિશ્રાંતી લેવા લાગ્યા તેમની પાસે બે
રસ્તા હતા. તેમાં એક આડો રસ્તો હતો તેમાં એક ઘોડેસ્વાર
આવતો જણાતો હતો. તેના મુખ પર મુછ પણ કુટી ન-
હોતી તેની ઉંમર વીશેક વર્ષની હોવા છતાં મુછ કે દાઢીનું
નામ નિશાન હતું નહિ. તેના સર્વાંગ પર સૌન્દર્ય - ઝળકતું
હતું. તેણે વસ્ત્રાભુષણો પણ ઉમદા પહેર્યા હતાં તેથી કોઈ
રાજકુમાર હોય તેવું પ્રથમ દર્શનજ્ઞ જાન થઈ આવતું હતું.
કમરમાં લટકતી તલ્વાર, ખભે તીર અને બાથો, ખોભજામાં
બાન્ને વગેરે હથિઆરોથી સુસજ્જિત થયો હતો. પોતાના
અશ્વને ધીમી ગતિથી ચલાવતો જ્યાં ઓઢાના માથુસો
પહાવ કરી ઉતર્યા હતા તેની નજીક આવ્યો. આવી રીતે
ઉમદો અશ્વ અને આભુષણો સહિત એકલો ઘોડેસ્વાર
હોવાથી ઓઢાના માથુસો અરસપરસ વાતો કરવા અને
વિનોદ કરવા લાગ્યા.

પહેલો—“આ યુવક એકલો છે તેના પાસે ઘોડો
સારો છે. તે લઈ લીધો હોય તો.”

બીજો—“ઘોડો તો સારો છે પણ તેના ધરેણું પણ
સારા છે. તે ઉતારી લીધા હોય તો તેનાથી શું બની શકે?”

ત્રીજો—“એ બધું તો ઠીક! પણ હથિઆરો સારાં છે.”

આવી રીતે વાતો કરતા સાંભળી આગંતુક સ્વારે અદ્ધ
હાસ્ય કર્યું. તે હાસ્યમાં કાંઈ બાવ હોય તેમ જણાતું હતું.
આ માથુસોની વાતો પ્રત્યે તેણે દુર્લક્ષ આપ્યું અને જેમ

કાંઈ સાંભળ્યુંજ ન હોય તેમ ચતાવી કહ્યું કે “ જીવાનો ! મારા હુકમની ચલમમા જગ દેવતા-અગ્નિ આપશે ? ”

“ ત્યારે નીચે ઉતરોને ! અગ્નિ તૈયાર છે નો ચલમ ભરી હો ! એક તો બંધારણુ રાખવી અને પોતાની જાતને મહેનત કરવી નહિ તે બે વાતને બને ખરું ! નેમ રાખવું હોય તો એક સાથે નોકર રાખવો એટલે અધું કામ કરી આપે ” એક ચમાવડે તોછડાઇથી કહ્યું,

“ બડે હવેથી તેમ કરીશ. ”

એટલું બોલી આગંતુક સ્વારે પોતાના બાથામાથી તીર કાઢ્યો કમાનની પશુછ-પ્રત્યંચા ચઢાવી એક અર્ધ બળેલ લાકડામાં તીર ફેંક્યો અને તેની પાછળ બીજો ફેંક્યો આવી રીતે તીરની પછરાડે તીર લાગવાથી પોતાની ઝરો-ખર તીર થઇ ગયા એટલે તીરને ખેંચતા અર્ધ બળેલ લાકડું પોતાની પાસે ખેંચાઇ આવ્યું એટલે ચલમમા દેવતા ભરી પીવા લાગ્યો આગંતુક સ્વારનું આવું કાર્ય જોઇ અધા આશ્ચર્ય પામ્યા અને પોતે ધારેલો હેતુ પાર પડશે નહિ તેમ માની સમાચાર કહેવા ઓઢા પાસે ગયા. ઓઢા પોતાનો પાસે એઠલાઓ સાથે વાર્તાલાપ કરતો હતો ત્યા જઈ એક માણસ આવેલા રાજપુતની હકીકત કહી એટલે ઓઢા ઉભો થઇ આગતુક સ્વાર પાસે આવી ઉભો આ વખત તે સ્વારે એક તીર સામેના ઝાડના થડમાં ફેંક્યો હતો અને માણસોને કહ્યું હતું કે જે આ તીર ખેંચી કાઢશે તેને મારો ઘોડો આલુપણો અને હથિઆરો આપી દઈશ. એક પછી એક માણસો ખેંચવા લાગ્યા પણ કોઇથી તીર ખેંચાતો નહિ. અધા હતાસ થયા ત્યાં ઓઢાએ આવીને રામ રામ કહ્યા.

આવેલા સ્વારે એક યુક્તિ કહી કે “ તમે અધા એકત્ર

થઈને ખેંચી અને તીરને - દોરડાવતી બાંધી એટલે નીકળી જશે. ” બધા સ્વારોને આ વાત ગમી એટલે બાલાતંગ છોડી તીરની પછવાડે બાંધી એકી સાથે ખેંચવા લાગ્યા. પણ તીર આખો ઝાડમાં ભેંકાઈ ગયો હતો તેથી નીકળ્યો નહિ પણ પાછળ બાધેલા પાછાએ નીકળી ગયા એટલે બધાં તો પછાડ બાધ ભુમિ ઉપર પછડાઈ ગયા. આવું જોઈ બધા માણસો શરમાઈ ગયા તેથી એકો તીર ખેંચવા તૈયાર થયો.

એકો શુરવીર તેમ અગળળ વાળો છે. માટે જરૂર તીરને ખેંચી કાઢશે આમ વિચારી તે સ્વારે પોતાનો ઘોડો ચલાવ્યો અને તીર પાસે થઈ ચપટીથીજ વિનાશ્રમે તીર ખેંચી કાઢ્યો, તેથી એકાના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ.

“ આપ કેવા રાજપુત છો ? ” એકે પ્રશ્ન કર્યો.

“ હું નિયામરા જાતનો રાજપુત છું ” બાગંતુકે જવાબ આપ્યો.

“ આપનું નામ જણાવશો કે ” એકાએ નામ જણવાની ઈચ્છા કરીને પ્રશ્ન કર્યો.

“ મારું મુળ નામ તો હોથી છે પણ હું એકલો ફરતો હોવાથી બધા મને એકલમલ કહીને બોલાવે છે. પોતાનું નામ અને ઉપનામ કહું.

“ આપ ક્યાં જાઓ છો ? ” એકાએ વધારે જણવાની જિજ્ઞાસાથી કહું.

“ હું નોકરી કરવા જઈ છું ક્યાંક મળે તે નોકરી કરવી છે. ” આવેલ સ્વાર હોથીજાએ પોતાના નિકળવાનો હેતુ વ્યક્ત કર્યો.

“ હું બહુડાસોઢા ઉપર વૈર લેવા જઈ છું તો મારામાં નોકર રહેશો. એકાએ પોતાનો સ્પષ્ટ હેતુ કહી

સંભળાવ્યો. “ હા હું રહું તો ખરો ! પણ શરત એવી છે કે. ધણુડાસોંઢાનો જે માલ મળે તેમાંથી અર્ધ ભાગ હું લઉં ” હોથીજીએ પોતાની શરત આગળ કરી.

“ અરધ માગે છે તો કામ પણ અરધ કરશોને ? ” એક વૃદ્ધે વચમાંજ પ્રશ્ન કર્યો.

“ હા જો હું અરધો અરધ કામ કરું તોજ મારે અરધ ભાગ લેવો નહિ તો કાંઈ પણ લેવું નહિ. ” હોથીજી ઉદે એકલમલે અંતઃકરણથી કહ્યું.

“ બહે ! તમે અત્યારથીજ અમારી સાથે રહો. આ-
દાએ સમ્મતિ આપી. ”

આવેલ રવારે પોતાના જે નામો ક્યાં હતાં પણ આપણે તેનું નામ એકલમલ હતું તેને છોડી દઈ તેણે જણાવેલા તેના મુળ નામ હોથીજીથીજ આજખીશું.

પ્રથમ દર્શનેજ હોથીજીને ઓઢા ઉપર અને ઓઢા-
જીને હોથીજી ઉપર અનુરાગ ઉત્પન્ન થયો હતો. હોથીજીએ ઓઢાની બહાદુરી. ઉદારતા વગેરે સાબળ્યા હતા ખરાં પણ તેનું રૂપ કેવું છે ? તેની માહેતી નહોતી. જ્યારે ઓઢાને જોયો ત્યારે તેના રૂપ ગુણ અને મીઠા બાપણથી વિશેષ પ્રેમ થયો હતો. ઓઢાને પણ આવા સૌન્દર્યસમ્પન્ન મુદ્દિશ લિ અને પરાક્રમ પુર્ણ નવયુવકને જોઈને ન સમજી શકાય તેવા રોમાંચનો અનુભવ થયો હતો. જાણે કેાંઈ અ-
દ્ભુત શક્તિ એક ખીજના હૃદયને ખેંચી એકત્ર કરતી હોય તેમ લાગતું હતું. આવો નવયુવાન યોગ્ય હિમરે પહોંચ્યા
ગતાં તેનામાં પુરુષોચિત્ત દાઢી-મુઠ્ઠ હતું કેમ નહિ આવી હોય તેની શંકા ઉદભવી પણ આવી શંકાને ઓઢાએ ઝાઝું મહત્વ આપ્યું નહિ તેથી તે યુવકને પોતાનો મિત્ર બતાવ-
વાનો દ્રઢ નિશ્ચય કર્યો.

હોથીજી અને ઓઢો સાથેજ રહેવા લાગ્યા એક બીજાની વાતો પ્રિય લાગતી હતી. ઘડી પણ જુદુ પડતું એકને પણ ગોઠતું નહોતું. હોથીજીનો કેમળ કંઠ અને તે- માંથી નિકળતા મિષ્ટ વચનો ઓઢાને અમૃત જેવાં મધુર લાગતાં હતા તેને એમ પણ થઇ આવતું કે, આ પુરુષ છે પણ જો સ્ત્રી હોય તો કેઇ મહા ભાગ્યશાળી પુરુષના અ- વતારને સફળ બનાવત. પરમાત્માએ પુરુષમાં પણ આવું સૌન્દર્ય કેમળતા લાવણ્યતા અને કેઠીલ કંઠ આપ્યો છે.

આવી રીતે ઓઢો મનોગત ધણુ વિચારો કરતો પણ તેના મનનું સમાધાન થતું નહી. તેના પરાક્રમ અને સાહસ ઉપર મુગ્ધ બન્યો હતો. તેથી તેને ખરા દીલથી ચાહતો હતો.

હોથીજી પણ ઓઢાને અત્યંત પ્રેમથી ચાહતો હતો અને તેનામાં પ્રેમ જેટલો હતો તેટલો બહાર બતાવતો ન હતો. પણ ઓઢાના રૂપ ગુણો તેના ઉપર છુરકી નાખી હતી. અને તેના દીલનું સમ્પૂર્ણ આકર્ષણ કર્યું હતું. તેમાં સંસકાર ન હતો. આવી રીતે બંને જણા વચ્ચે ગાઢો પ્રેમ બંધાયો હતો. આ બંનેની મૈત્રી પણ દિવસાનુદિવસ ગાઢ થતી જતી હતી.

ઓઢાનો હોથીજી જેવો પરાક્રમી મિત્ર મળવાથી ઉત્સાહિત થયો અને બાંમણીયા ઉપર હવે સંપૂર્ણ વૈર લે- વાશે તેમ ધારી ત્વરાથી સીધ તરફ હોથી સાથે રવાના થયો.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

પુરુષ કે પ્રેમદા

રાત્રિનો સમય હતો. ચન્દ્ર જ્યોત્સનાની શિવળતા છવાઇ રહી હતી, આજની રાત્રિ ખુસનેમાં હતી ઓઢો

અને હોથીજ પોતાના અરવો પાસે પાસે રાખી વાર્તાલાપ કરતા ચાલતા હતા ચન્દ્રમા પણ પુર્ણકળાનો હતો એટલે પ્રથિકોના મન આનંદ સાગરમાં ડુબકા ખાતાં હતા. આ વખતે બંને મિત્રો આનંદ વાર્તામાં મશગુલ બન્યા હતા. થોડા દિવસજ મિત્રતામાં બંનેના અંતરણો એક થઈ ગયાં હતાં. એટલે એાઢો બોલ્યો કે:—

સોરઠો.

રજુ ઘેડોને રાત અંદર ચોડાઈમાં બે;
સારા બોલી હુંએ સાથ, તકજે રરથ જવું માલિયું.
પુર્ણિમાના ચન્દ્રમાની સ્થિતજતામાં રજુમા ઘોડેશ્વાર થઈ રાત્રિને વિષે ચાલવું. આ બધું તો આપણને પ્રાપ્ત થયું છે પણ બે અત્યારે મધુર સ્વરી પ્રિયા સાથે હોય તો કેટલો બધો આનંદ થાય ! આ વચનો સામગી હોથીજ કાંઈ બોલ્યો નહિ. જાણે આ વચનોથી તેને દુઃખ થયું હોય તેમ કાષ્ઠક નિરાશાની છાંયા છવાઈ ગઈ. પણ રાત્રિનો સમય હોવાથી અને એાઢો આ વખતે પ્રેમમય બન્યો હોવાથી હોથીજ પ્રત્યે તેનું લક્ષ હતું નહિ પણ હોથીજને આ શબ્દો અસર કર્યા શિવાય રહ્યા નહિ.

આવી રીતે રાત્રિ દિવસ ચાલતા છેવટે સિંધની સર-હદમાં બાબણાસર નજીક આવી પહોંચ્યા. અને ધલુડા સો-ઢાની ત્રણસેડ સાંઢેને વંડામ પુરેલી જોઈ હોથીજ બોલ્યો કે:—

“ આ સાંઢો ધલુડાની તો નહિ હોય નો ! ”

“ હા, તેનીજ છે ” એાઢાએ જવાબ આપ્યો.

“ ત્યારે તો આપણે સાંઢો લઈનેજ સંતોષ માનીએ કેમકે ગામના બીજા માણસોનાં ઢોરો લેવા કરતાં ધલુડાની

સાંઢો લેવાથી બધું વેર વળી જશે. ” હોથીજીએ પોતાનો હેતુ કહ્યો.

“મારો પણ એવોજ મત છે” ઓઢાએ સમ્મતિ આપી.

“ ત્યારે હવે આપણું કામ શરૂ કરીએ. કહેા તો તે ના રક્ષકોને હું કબજે કરું અને કહેા તો સાંઢાને બહાર કાઢું હોથીજીએ પોતાને એક કામ અરધમા કરવાનું કહ્યું.

ઓઢાના માણસોએ કહ્યું કે અમે સાંઢાને બહાર કાઢીશું અને હોથીજી સાંઢાના રખેવાળોને કબજે કરે ” આવું બોલવું સાંભળી હોથીજી પુરતજ આગળ ચાલ્યો અને સાંઢાના રક્ષક પાસે જઈ કહ્યું કે તમારી સાંઢો લઈ જવી છે તમે તક્યાર થાઓ ” આવું સાંભળી રક્ષકે પોતાનાં હથિયારો લઈ લડવા તક્યાર થયા તેઓને તીર વતી એક એકને ભુશાવિ કર્યા. અને તેના નેતાને નાક કાન વિહીવ કરી ધલુડાને કહેવરાવ્યું કે “ ઓઢો તમારી સાંઢો લઈ જાય છે, જે તમારામાં શક્તિ હોય તો પાછળ જાઓ. ”

આ તરફ ઓઢાના માણસો સાંઢાના વંડામા ગયા અને સાંઢાને બહાર કાઢવા લાગ્યા પણ અજાણ્યા માણસોને જોઈ સાંઢો ન્હાસમાગ કરવા લાગી પણ બહાર નીકળતી હતી નહી, તેથી માણસો મહેનત કરીને થાક્યા હતા ત્યાં હોથીજી આવી પહોંચ્યો બધાને દુર ખસેડીને પોતે અંદર ગયો. એક સાંઢને બાલો મારી તેના લોહીમા ભુગડું ભીજવ્યું અને સાંઢાને સુંઘાડ્યું એટલે બધી સાંઢો વંડા બહાર નીકળી.

હોથી:-“ઓઢાજી આ સાંઢો લઈ તમે ચાલતા થાઓ અને હું બાંભણીયાથી ધલુડો ચઢી આવશે તેને હરાવી મછી આવું છું, અગર તમે સામે થવા સ્હો તો હું સાંઢો લઈ આગળ ચાલું. ”

આ બે વાતમાંથી એકે વાત ઓઢાને યોગ્ય લાગી નહિ. હોથીજી સાથે અત્યંત પ્રેમ લાગ્યો હતો તેથી એકલો રાખવા ખુશી નહોતો એટલામા ઓઢાના ઉતાવળીયા માણસો બોલી ઉઠ્યા “ કે:-અમે સાઢો લઇને જઇએ તમે ધલુડા સામે થાઓ. ” હોથીજીને આટલુંજ જોતું હતું, એથી તેમ કરવા કબુલ થયો.

ઓઢો હોથીજીના આગ્રહને ઉત્તરથી શક્યો નહિ તેથી હોથીજીને એકલો છોડી ઓઢો ચાલતો થયો પણ હોથીજીને એકલો છોડી જવું યોગ્ય લાગ્યું નહિ, તેથી પોતાના થોડા માણસો સાથે છુપાઈ રહ્યો અને જરૂર પડે તે મદદ થઇ શકે.

હોથીજી ધલુડાસોઢાની રાહ જોઇ ઘોડેસ્વાર થઇ ઉભો રહ્યો સાઢોનો રક્ષક જેવો ધલુડા પાસે જઈ સાઢો વાળવાની હકીકત કહી એટલે ગર્વાન્ધ થયેલો સોઢો તુરતજ પોતાના માણસો લઇ ચાલતો થયો. જે સ્થિતિમા બેઠો હતો તેમજ ચાલી નીકળ્યો હોવાથી યુદ્ધના સાહિત્યોથી પુરો સજ્જ થયો નહોતો. કેમકે ઓઢા પાસે થોડા માણસો છે તે મને શું કરનાર છે. આવા ગર્વમા આસપાસનો વિચાર ક્યો નહીં અને તુરતજ હોથીજી પાસે આવી ઉભો.

આ વખતે હોથીજી સજ્જ થઇ ઉભો હતો. એટલે, ધલુડાએ કહ્યું કે “ ઓઢો કેટલેક ગયો ? તું રસ્તેથી દુર ખસીને ઓઢાના સમાચાર આપ. ”

“ હું ઓઢા તરફથી અહીં તમારા સાથે લડવા ઉભો છું માટે પ્રથમ મને જીતીને પછી ઓઢા પાસે જાઓ ” હોથીજીએ યુદ્ધનું આમંત્રણ આપ્યું.

ગર્વાન્ધ સોઢો આ સાંભળી કોષે બરાચો અને પોતાના માણસોને કહ્યું કે “ આ માણસને પકડી લ્યો. ઓ-

હાને પણ જીવતો પકડી મારા સન્મુખ હાજર કરો. ”
 આવી આજ્ઞા મળતાંજ માણસો હોથીજ ઉપર તુટી પડ્યા.
 હોથીજ પણ પોતાના ઘોડાને કુંડાને નાંખી તીરનો આબાદ
 મારો ચલાવવા લાગ્યો હોથીજનો ઘોડો કુંડાને પડેલો
 હોવાથી તેને એક પણ ધા વાગતો નહોતો અને હોથીજના
 તીરો સંખ્યાબંધ છુટતાં હોવાથી ધલુડાના માણસો એક
 પછી એક પડવા લાગ્યા. આવી રીતે એક પ્રહરમાં ધલુડાના
 બધા મનુષ્યોને ધાયલ કર્યા અને ધલુડાને પણ જખમી
 કર્યો એટલે બાંબણાસર તરફ ધલુડાને જવાની ફરજ પડી
 દુશ્મન પલાયન કરી ગયો હોવાથી હોથીજ નિશ્ચિત થઈ
 ચાલતો થયો કે તુરંતજ એઢો પાસે આવ્યો એટલે હોથી-
 જએ કહ્યું કે:—

“ તમે ક્યાં ગયા હતા ? શા માટે સાંઢો પછવાડે ન
 મચા ? ”

મારા મિત્રને મૃત્યુના મુખમાં મુકી હું જાઉં તે યોગ્ય
 લાગ્યું નહિ. તેથી સંકટ સમયે સહાય કરવા ગુપ્ત રહ્યો હતો.
 પરમ કૃપાળુએ સહાય કરી એટલે ભય દુર થયો. એઢાએ
 પોતાની ખરી લાગણી દર્શાવી કહ્યું.

એઢાના આવા પ્રેમથી હોથીજના મન ઉપર એઢો
 પ્રત્યે ઉંડી અસર થઈ પણ તે ન જણાવતા મનમાં જ
 સમાવી દીધી અને બંને મિત્રો ત્વરાથી સાંઢો હાંપી જતા
 હતા તેની સાથે થયા. આ વખતે સાંઢોના ભાગ એઢાના
 માણસોએ પાડી રાખ્યા હતા. પણ તે ભાગ એક મારો
 અને એક નબળો હોવાથી હોથીજએ સરખા ભાગ પાડી
 એઢાને એક ભાગ લેવા કહ્યું એટલે એક ભાગ એઢાએ
 લીધો પોતાનો ભાગ હતો તે હોથીજએ એઢાને કહ્યું કે
 હું આપણા મિત્રતાની નિશાની તરીકે તમને આપી દઉં

હું. ઓઢાએ ભાગ લેતા જાનાકાની કરી પણ હોથીજના
જાત્રહને વશ થયા સિવાય ચાલ્યું નહી, એટલે તે ભાગ
પણ ઓઢાએ રાખ્યો.

હોથીજએ ઓઢા પાસે રજા માગી અને કહ્યું કે, હવે
આપણે જુદા પડવાના છીએ મારે જવાનો રસ્તો આવ્યો
છે. આપે થોડા દિવસમા જે પ્રેમ અને લાગણી બતાવી છે.
તે હું આ જન્મ પર્યંત ભુલવાનો નથી. તમે મને યાદ
કરશોને ? ”

“મને તો તમારો વિયોગ અસહ્ય થઈ પડશે. હું તો
તમને દમ કદમ યાદ કરીશ પણ તમે મને સંભારશો એ
નહિ. કેમકે તમારા જેવા પ્રેમીનો સ્વવાસ હું કાયમ ઇચ્છું
હું. પણ તમે તેમ ઇચ્છતા નહિ હોવાથી યાદ કરશો નહી.”
ઓઢાએ ઉદાસ રહેરે ઉદ્ગાર કાઢ્યો.

“ શું હું તમને કદી વિશરીસ ! એ શંકા લાવશો
નહિ ” હોથીજએ લાગણીથી કહ્યું.

આ બંનેને જુદુ પડવું જરાપણ ગ્રાહ્યું નહોતું જેવી
રીતે ઓઢાને વિયોગનું દુઃખ થતું હતું તેવી રીતે હોથી-
જને પણ થતું હતું તેથી આવેશમાં હોથીજથી બોલી
જવાયું કે:—

હોહરો.

“જ્યાં લગી ઘટમા પ્રાણ, તમને કદિ ન વિસરું;
ઉનાળા ધખવાય, થગ બાબીડી થઈ ફરું ”

“ઓઢાજી ! હું તમને શી રીતે વિસરી શકું ? આ
શરીરમાં પ્રાણ છે ત્યાં સુધી તો તમારું સ્મરણ કરીશ
અને ઉનાળાના પ્રખર તાપમાં પણ તમારા વિયોગે રણમાં
હોળાની પેઠે રખડ્યા કરીશ. ”

હોથીજ પોતે પુરુષ વેશમાં હોવા છતાં પોતાનું બાન

રથું નહિ એવાને વિચાર મ્યો કે, આ પુરુષ હોવા છતાં પોતાને સ્ત્રી જાતિનું વિશેષણ લગાડે છે માટે નક્કી આ સ્ત્રીજ હોવી જોઈએ આમ વિચાર કરી બોલ્યો કે. તમે શું કહ્યું ? ” આ વખતે હોથીજ સમજી ગયો કે મારી, ચોરી પકડાઈ ગઈ છે, ” પણ તેણે ધીરજ રાખી કહ્યું કે, હાહરો.

“ જ્યાં લગી ઘટમાં પ્રાપ્ત, તમને કદિ ન વિસરું;
ઉનાળા ધખવાય, થળ બાખીડો થઈ રૂં ”

આવી રીતે પોતાને પુરુષ તરીકે ઓળખાવ્યો પણ એવાને ખાતરી થઈ નહિ તેથી તેનાથી અનાયક બોલાયું કે:-
સોરઠો.

“ કાગ હંસની હાર, જ્યારે શરપર ઉડશે:

હું કડકારો કુમાર તું હોથલ નિગામરી ”

એવાના કહેવા ઉપર હોથીજએ દુર્લક્ષ આપ્યું અને જવાની રજા આપી એટલે એટો બોલ્યો કે:-

સોરઠો.

“ અંતર જડ્યા તમે, વિસરા કદિ વિસરાય ના;

ધડી વિસરીએ અમે, તો ખાપણુમા ખોલ લાગશે ”

આવી રીતે કહી બંને મિત્રો જુદા પડ્યા. હોથીજના મયા પછી એવાને એન પડ્યું નહિ. તેણે પોતાના સસરા વિસળદેવ સોલંકી તરફ પ્રયાણ કર્યું પણ હોથીજની મુર્તિ તેના હૃદયમાં સજ્જડ ચોટી ગઈ. વળી તેને દ્રઢ શંકા થઈ કે હોથીજ પુરુષ છે કે પ્રેમદા ! આ વિચારે તેનું મગજ ભમી ગયું તેને ખાતરી થઈ તે જરૂર હોથલ નિગામરીજ હોવી જોઈએ. માટે તેની પાસે જઈ તે પુરુષ છે કે પ્રેમદા ! તે નહી કહે આમ વિચાર કરી પછા જવાનો દ્રઢ મન-સુખો કર્યો અને પોતાના માથુસોને કહેવા લાગ્યો કે:-

(૬૬)

(હાહરો)

“ ઝાઝા કહેજો જુવાર, વિશળદેવ લાધેશેકે;
જિત થઇ જે વાર, તુરત ઓઢો ત્યાં મુવો. ”

આવી રીતે ઓઢાના મુખમાંથી અસંભવીત વચનો સાંભળી ક્રામ બોલી શક્યા નહિ ત્યારે ઓઢે કહ્યું કે “તેમ ન કહેવું હોય તો કહેજો કે ઓઢો થોડા દિવસ પછી આવશે. ” અને આ બધો માત્ર તેમને આપજો. આમ કહી ઓઢો જે તરફ હોયીછ ગયો હતો તે તરફ રવાના થયો. આ વખતે, તે બોલ્યો કે:—

સોરઠો.

“ ચાલ્યો ચકાસર પાળ, હોથલ દેખી દુરથી;
છુટા મેલી વાળ, પાણી માથે પઢિણી. ”

પાણી ઉપર વાળ છુટા મુકીને હોથલ ન્હાય છે. એક વૃક્ષ નીચે પોતાનો અશ્વ બાંધ્યો છે પાણીને કાઢે વસ્ત્રો પડ્યા છે. આવી રીતે હોથલને જોય.

સોરઠો.

“ ચડ્યો ચકાસર પાળ, (તો) હોથલ જીએ એકલી;
પાણી ઉપર વાળ, તરે તત્તાવની ઉપરે ”

ઘણા દિવસ સુધી હોથલ નાહી નોતી તેથી પોતાના શરીરે અશૌચી થઈ હતી તેથી ઓઢા પાસેથી છુટી પડી. ચકાસર તલાવમાં નહાવામાં મથકુલ બની હતી તેથી આસપાસનું બાન રહ્યું નહોતું. ઓઢો અદ્રશ્ય જોઇ આનંદ મગ્ન થયો હતો. હોયીછ તે હોથલ છે. એમ દ્રઢ થવાથી અને તે પાણીમાં નહાતી હોવાથી તેનું સૌન્દર્ય અધિક્ક્રમણકર્તુ હતું. આ રમણીય દ્રષ્ટ જોવામાં ઓઢો તલ્લિન થયો હતો. અને વિચારતો હતો કે:—

(૬૭)

(સોરઠો.)

“ પાણી માથે પાન’ તરે ને હીલોળે ચડે;

તેવું માફે મન, પ્રેમ પાણી ઉપર તરે. ”

“ જીવી રીતે પાણી ઉપર પાન તરે અને તરંગથી હીલોળે ચડે તેવી રીતે માફે મન હોયજના પ્રેમરૂપી પાણી ઉપર તરે છે ” આમ કહી હોયજના કપડા પડ્યા હતાં તેના ઉપર ઓઢા બેઠા એટલે હોયીજ નાહિ પણ હોયજજ છે તેમ ખાત્રી થઈ હતી તેથી મનોરાજ્યમા તેને મેળવવા મારે અનેક પ્રશ્નો કરતો જતો હતો એટલે વરસાદના ચિન્હ જણાયાથી તેને જોઇને બોલ્યો કે:—

(હાહરે.)

“ હિતર ચડીયા વાદળા, ટાકયા ડુગરીઆ;

હૈયુ તરફડે મચ્છ જેમ, સજ્જન સાબરીઆ. ”

“ માફે મન અત્યારે હોયજજમાંજ લાગી ગયું છે. હોયજ વિના મારો સંસાર સુનો છે. અરેરે ! મારે હાથ આવેલો હીરો ગુમાવ્યો હોયજ મારી સાથે આટલા દિવસ રહી પણ મને તે ઝોળખાઈ નહિ. હું કેવો મુર્ખ કે સ્ત્રી હોવા છતાં હું તેનો પુરૂષ માનતો શું કેઈ પુરૂષમા આવું સૌન્દર્ય કદિ જોયું છે ? આવો મધુર કંઠ, આવી લાવણ્યતા વગેરે પુરૂષમા સંભવેજ નહિ. પણ તેના પરાક્રમ અને સ્વરૂપની આગળ હું કાંઈ શંકા કરી શક્યો નહિ. પણ જ્યારે તેણે શુભચાં પોતાને નારી જાતિમાં ઝોળખાવી ત્યારેજ હું તેને જાણી શક્યો પણ એ વખતે તેની સાથે ન આવ્યો તે શુભ કરી, હવે તે દ્રષ્ટિએ અડશે કે કેમ ? જો દ્રષ્ટિએ ન ચડે તો પાછું જવુંજ નથી. ગમે ને! તેની શોધમા જિંદગી પર્યંત રખડવું પડે પણ તેને મેળવ્યા સિવાય રહેવું નથી. જ્યારે હું તેને મેળવીશ ત્યારેજ મારા આત્માને શાંતિ થશે.

(૬૮)

વળી તેનો મારા ઉપર પ્રેમ છે. જે જે શબ્દો તે બોલતી હતી તે મારા પ્રત્યે ખરી લાગણીનાજ હતા. એટલે મારો તિરસ્કાર કરશે નહિ. મારા ઉપર તેનો પ્રેમ છે ખરો. જો પ્રેમ ન હોત તો આટલા દિવસ સાથે રહી મારું અંતઃકરણ જીતી શેત નહિ. વળી જુદા પડતાં તેને પણ દુઃખ થયું તે થાત નહિ માટેજ તેના પ્રેમની ખાત્રી થાય છે. કદાચ મારા ઉપર તે પ્રસન્ન નહિ હોય અને લગ્ન નહિ કરે તો પણ તેના સહવાસમાં રહેવાની ના પાડશેજ નહિ. તેના મુખની મધુરી વાણી તથા તેનું પૈર્ષિમાના ચન્દ્ર સમાન સુંદર મુખાવલોકન તો થશે. ” આમ વિચારતો ઘોડાના તાળાં પગલાં શોધતો પગલે પગલે ચાલવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

ઓઢો હોથલની પાછળ ચાલ્યો. દુર જતા ચકાસર તળાવ આવ્યું ત્યારે ઓઢાએ વિચાર કર્યો કે આ પાળ ઉપર ચઢી જોઉં તો હોથલ દેખાશે આમ વિચારી પાળ ઉપર ચઢ્યો.

સોરડો.

“ ચઢી ચકાસર પાળ, ઓઢો અટકળ કરી;

હાલે હંસની હાર, તેવી નિગામરી નિકળી. ”

ઓઢો ચકાસર પાળ ઉપર ચાલવા માંડ્યો પણ હોથલ નિગામરી નિકળી ગઇ હોવાથી ક્યાંય દેખાણી નહિ. એટલે આગળ ચાલ્યો.

હોથલનું ધ્યાન ઓઢા તરફ ગયું. ઓઢાને અચાનક આવી ચઢેલો અને હોથલ વચ્ચે વિના નગ્ન હોવાથી શર-માઈ ગઇ. તેથી ઓઢાને હિંદેશી હોથલ બોલી કે:—

(૬૯)

“ ઓઢાજી તમે દૂર જાઓ મેં વસ્ત્ર પહેર્યાં નથી,
હું વસ્ત્ર પહેરી લઉં. ”

“ આપ પુરુષ છો વળી મારા જનિદોસ્ત છો તેથી
જહાર નીકળાને વસ્ત્ર પહેરો. પુરુષ એક વસ્ત્ર પહેરીને નહાય
તેથી અમર્યાદા થતી નથી. માટે જહાર નીકળો. ” ઓઢાએ
કટાક્ષમાં કહ્યું.

તમે ચતુર છો અને મને ઓળખી ગયા છો. મેં ખી
લકુલ કપડા પહેર્યાં નથી એટલે તમારા દેખતાં જહાર શી
રીતે નીકળી શકું ? તમે દૂર જાઓ તો જહાર નીકળાય !
હોથલ પોતે જી છે તેમ કપ્પુલ કહ્યું.

હોથલ હવે જેમ કહીશ તેમ કરશે. જો મારા સાથે
લગ્ન કરવાનું વચન આપે તોજ તેના વસ્ત્ર આપવા, આવા
વિચારથી કાંઈપણ જોડ્યા ચાલ્યા વિનાનો જેસી રહ્યો.

પોતાના કહેવા ઉપર ઓઢાએ દુર્લક્ષ આપેલું જોધ
હોથલ જોડી કે:- ઓઢાજી ! તમે મારા પ્યારા મિત્ર છો
એટલે ઉપાય નથી. પણ ખીજે કોઈ હોત તો નહીં મરણને
શરણ થાત. ”

હોથલના ક્રોધયુક્ત વચનો સાંભળી ઓઢા-જોડ્યો કે:
સોરઠો

“ ચાહે માર જીવાડ, મરણ ચાહું માથુક હાથે;

મુવા જીવારણ હાર, નેત્રો તારાં નિગામરી, ”

તારી મરણ પ્રમોણે કર ! તારા હાથથી મરવું પણ
ઉત્તમ છે. વળી મુવા માથુસને જીવતાં કરે તેવા તારાં
નેત્રો છે તો તારા હાથથી મરવું મને સ્વર્ગના જેવું સુખ
આપશે. ”

“ તમારો મારા ઉપર અગાધ પ્રેમ છે તે હું સારી
પેઠે સમજું છું. પણ એક વખત મને કપડાં પહેરવા દો.
હોથલ-હારી જઈને જોલી. ”

“ હું કષડા છોડવાનો નથી. કાંતો મારા સાથે લગ્ન કરવાનું વચન આપ અગર મારા પ્રાણુ લે બેમાથી એક વાત કર્યો સિવાય હું કષડા લેવા દેવાનો નથી. ” ઓઢાએ પોતાના વિચારમાં ડૂબ રહી કહ્યું.

સોરઠો.

“ ઓઢા અળગો જાય, સરોવર પાળથી પરો.

“ તું કહે તેમ થાય, મનમાં હોયે તાદરે. ”

“ ઓઢાજી તમે એક વખત દુર જાઓ પછી તમારા મનની મુશ્કેલી પુરી થશે. ” હોથલે ઓઢાની ઈચ્છાને તાબે થવાનું વચન આપ્યું.

હોથલના કહેવા ઉપર વિશ્વાસ આવ્યો નહિ. જેથી જેમનો તેમ ખેસી રહ્યો. એટલે હોથલને ખાત્રી થઇ કે ઓઢા ત્યાંથી દુર જશે નહી. આમ વિચારીને ઓઢાના નેત્રો સામે ત્રાટક મુદ્રા કરી અને પોતાનો દ્રઢ સંકલ્પ કર્યો. કે ઓઢા મુર્છિત થયો. ” આગળ જોઈ ગયા પ્રમાણે હોથલે યોગ્ય સાધના કરી હતી અને તેનામાં સિદ્ધી પ્રાપ્ત થઇ હતી, તેથી તેનો સત્ય સંકલ્પજ થતો હતો પોતાના તે સંકલ્પથી ઓઢાને મુર્છિત કર્યો હતો.

ઓઢાને મુર્છા આવવાથી બેભાન સ્થિતિમાં પડી ગયો. કે તુરત પોતાના લાખા વાળથી શરીરને આચ્છાદિત કરી ઓઢાને પોતાના વસ્ત્રો પરથી દુર ખસેડી વસ્ત્રો પહેરી લીધા પછી ઓઢાને શુદ્ધીમાં લાવવાના પ્રયત્ન કરવા લાગી.

હોથલે.

“ બાપ ઝાલી બાળ જેમ, હોથલ કરતી સાદ;

ઓઢા મુર્છા પામીયો, રહી તેને યાદ.

બાપ ઝાલીને જેમ બાળકને જગાડે તેમ ઓઢાને

હોથલ જગાડતી અને સાદ કરતી હતી, પણ ઓઢો જગતો નહોતો એટલે તેના મુખ ઉપર જળ સિંચન કર્યું. એટલે શુદ્ધિમાં આવ્યો. જે જે પોતે સ્ત્રીએ માનેલી તે પુરુષ વેશમાં જેવામા આવી એટલે ઓઢો નેત્ર મિચી ગયો એટલે હોથલ બોલી કે:—

[સોરઠીઓ દુહો.]

“ અતી પ્રેમથી ન મળે, એવું તારૂં બાલ;

તોપણ તારા આ હાલ, કદી આવું કરીએ નહિ. ”

“ ઓઢાજી! તમે પુર્ણ ભાગ્યશાળી છો, કેમકે કોઈને પણ ન મળી શકે તેવું સુખ તમે ભોગવવાનું સરજાયલું છે, અને મારા મન ઉપર કાબુ મેળવે છે છતાં આવો હાલ થયો તે બેઠકારક છે. ” હોથલે સપ્રેમ આશ્વાસન કર્યું.

“ મને જે થયું છે તે યોગ્યજ થયું છે, કેમકે પ્રેમમા અંધ બનેલો હોવાથી તમારા વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખ્યો નહિ. તેનું આ પરિણામ છે. ”

ઓઢો અને હોથલ આજે બીજાંજ સ્વરૂપમા મળ્યા હતા આજ દિવસ સુધી જે એક બીજા મિત્રો કહીને સંબોધતા તેમની મિત્રતાની આજે સજ્જડ ગાઠ અંધાવાની હતી. ઓઢો લગ્નની પવિત્ર ગાંઠથી જોડાવાને કિસ્મત હતો, એટલે લગ્ન કરવાને અધીર થઈ બોલ્યો કે: -

“ પ્રિયા! અત્યંત તૃપ્તાતુર મનુષ્યને ઠંડા જળનું નિર્મળ સરોવર પ્રાપ્ત થયા પછી જળપાન માટે જેટલો આતુર થાય છે તેટલો હું તારા સાથે લગ્ન કરવાને આતુર છું માટે એક પણ પણ મને અતંત યુગના જેવી થાવ છે, તો હવે વધુ તલસાવ નહિ. ”

ઓઢાએ પોતાના વિચારને વ્યક્ત કર્યો.

“ તમે એક રાજકુમાર છો, અને હું જંગલમાં ભટકનારી છું. મારા સાથે લગ્ન કરવાથી તમે સુખ મାନો. પણ હું તમને શું સુખ આપી શકીશ ! ” હોથલે ઓઢાનાં પારખા લેવા કહ્યું.

“ મને શું સુખ મળનાર છે. ” ઓઢાએ વચમાં જ કહ્યું. “ મને ઘણું સુખ મળશે તેમ હું માનું. હું સ્વર્ગની અપ્સરા કરતાં પણ તારામા અધિક સુખ સમાએલું છે, તુંજ સુખનાં સ્થાનરૂપ છે. તુંજ મારા જીવનની દોરી છે. તુંજ મારું કલ્પવૃક્ષ છે, તારા સુખની આગળ બીજું સુખ વુઝી છે. માટે મારો સ્વિકાર કરીને જીવત જ્યોતિમાં તું સ્નેહ તેલ પુરી વધુ પ્રકાશીત કર. ” ઓઢાએ પ્રેમના આવેશમાં મનો ભાવ વ્યક્ત કર્યો.

હું લગ્ન તો કરું પણ તમારે મારી શરતો કબુલ હોય તો જ. ” હોથલે કારણને આગળ ક્યું.

“ તારી ગમે તેવી શરતો હશે તો પણ મારે કબુલ છે જલદી કહે, ” ઓઢાએ ઉતાવળે કહ્યું.

‘ સાંભળો ત્યારે. ’ હોથલે નીચેની શરતો કહેવી શરૂ કરી. સોરઠો.

‘ જ્યાં માને મુજ મન, ત્યાં પણ તમે સાથે રહો;
ન આપું તમ વતન, શરત પહેલી મહારી. ’

‘ કાણુ હું ને નામ શું, તે ન કહેવું કાંય
એ શરતો જે તોડશે, હમ તમ વિયોગ થાય, ’

“ ઉપરની શરતો કબુલ હોય તોજ તમારા સાથે લગ્ન કરવા તૈયાર છું, પણ જે તે શરત વિરુદ્ધ વર્તશે તો તમારો અને મારો વિયોગ થશે. ” હોથલે શરત કરી.

“ તમારી શરત કબુલ છે, ” ઓઢાએ શરતો કબુલ કરી.

હોથલ અને ઓઢો ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યાં અને રાપર તાલુકામાં સપ્તામથી નૈઋત્ય કોણુ તરફ હોથલ પર ડુંગ રાના ભોંયરામાં આવ્યાં. ભોંયરું ઉગમણુ બારણુનું અને પાસે ઓટલા અને તરફ હતા વચમાં પગથીઆ હતાં, અને આગળ બેઠક હતી. તે બેઠકમાં પેસવાનું દ્વાર અઢી હાંથ પહોળું અને સાડાત્રણ હાથને આશરે ઉંચું હતું. તે બેઠકમાં થઈને અંદર ભોંયરામાં જવાનું હતું. અંદર જવાનું દ્વાર સાકડું હતું પણ અંદરની ગુફા વિશાળ હતી દુર જતા ઓરડાના આકારવાળી હતી. તેની જરા દુર વાડી હતી તેમાં જાતજાતના કુલઝાડોનો જંગલો હતો. સૂર્યનો પ્રકાશ અને શુદ્ધ હવા આવે તે માટે ઠેકાણે ઠેકાણે ઉપગ્રથી ખુલ્લું હતું. ડુંકામાં એક રાજમહેલનું બાન કરાવે તેવું હતું. આ ભોંયરું જોઈ ઓઢો વિશેષ આનંદમાં આવ્યો.

હોથલે પોતાને લગ્નમાં જોઈતી સામગ્રી એકત્ર કરી વિદ્વાન બ્રાહ્મણોને બોલાવી અક્ષયતુતિયાને દિવસે વેદ વિધિથી લગ્ન કર્યાં.

હોઠરો.

રણુમાં કીધો મહો, બાપા દાડમને દ્રાક્ષ
ઓઢો હોથલ પરણીયા, તેની સુરજ પુરજે સાખ
સોરઠો.

ચોરી આટા ચાર હોથલને ઓઢો કર્યા;

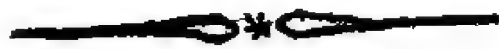
એક નિગામરી નાર, બીજો કુંવર કકડરનો.

આ રીતે લગ્ન વિધી પૂર્ણ કરી સ્નેહાળ દમ્પતિ આનંદ સુખનો અનુભવ કરવા લાગ્યા. હોથલ જેવી સૌન્દર્ય, બળ અને સાહસ ગુણુવાળી હતી તેવીજ પતિવ્રતા હતી. પતિ વ્રતાના બધા ધર્મોનું યથાવિધિ પાલન કરવાને વ્યવસ્થા રહેતી.

ગાઝલ.

પતિવ્રતા નાર જે ધરમા, આનંદનું રાજ ત્યાં બ્યાપે,
કરે સેવા અતિ સ્નેહે અનંત સુખ નાર તે આપે.
વિચારેમાં સલાહ આપે. મંત્રી સમ ક્લેશને કાપે;
ભોજનમા બહાલ ધરનારી, ઉલટથી ચર્ચુને ચાંપે.
માતા મત્રી અને દાસી, રંભાના ગુણ ધરનારી;
છાંયારૂપ સાથ રહેનારી, મળે સદ્ભાગ્યથી નારી.
પતીના પદમા તીર્થો, પતિનો દેહ તે ઇશ્વર;
પતી આજ્ઞા ધરી માથું, પતિમા પ્રેમ બહુ રાખે

આવી રીતે પતિવ્રતા સ્ત્રીને તીર્થ પણ પતિ છે, દેવ
પણ પતિ છે ગુરુ પણ પતિ છે, આજ્ઞા તે વેદ વચનો
છે, પતિ સેવા, તે સ્વર્ગ પામવાની પરમ સીડી છે. આખા
જગતમા જે જે સ્પષ્ટ વસ્તુ છે તે બધું પતિમંજ છે.
મોક્ષ મેળવવાનું સાધન પતિ ભક્તિ છે. પતિવ્રતાને પતિ
સિવાય ભક્તિ નથી, મુક્તિ નથી, પતિ સેવા સીવાય યજ્ઞ,
જપ, તપ, યોગ, ઉપાસના તીર્થ, વ્રત કે બીજું કાઈ કર્મ
નથી. તે બધાંનું સમાસ પતિ સેવામાજ થઈ જાય છે. આ
બધું હોયલ સારી પેઠે જાણતી હોવાથી બધું તજ દહને
પોતાના પ્રિયતમ એાદાની શુદ્ધ અંતઃકરણથી સેવા કરતી હતી.
આવી રીતે હોયલ અને એાદામાં સંપૂર્ણ દાપત્ય ભાવ હો-
વાથી સ્ત્રી પ્રત્યે પુરુષે અને પુરુષ પ્રત્યેના ધર્મો જે જે આ-
જમાં કહ્યા છે તેનું ચચા વિધી પાલન કરતા હતા. વળી
સ્ત્રી વિનાનું ઘર જંગલ જેવું લાગે છે. અને સર્વગુણ
સમ્પન્ન સ્ત્રીની સાથે અમુચ સ્વર્ગ સુખકર છે, તેવીજ
રીતે એાદાને જંગલ દેખાતું હતું.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

મીણાવતીનું પ્રયાણ-અભિદાન.

પ્રેમ બળતા અંગમાં, શુદ્ધિ રહે ન શરીરની;
પ્રેમ બળતા અંગમાં, પરવા ગરહે તદ્દખીરની.
પ્રાણથી તણાતા પ્રેમમાં, બળી દેહ બરમ થાય છે.
બહાણ તણા વિયોગમાં, દેહ પ્રાણ બુદ્ધ થાય છે.
જ્યાં પ્રેમ એવો હોય છે, તેનેજ પ્રેમી બણવા;
નીજ પ્રેમી માટે પ્રાણ આપે, તેજ પ્રેમી પ્રમાણવા;
વેદના સહેવા વિરહની, જો પ્રાણ અગ ટપી રહે;
તે પ્રેમીઓને ધિક્ક છે, તેમ પ્રેમશાસ્ત્ર છે કહે.

ખરા પ્રેમીઓ પ્રેમની અગ્નિમાં પોતાના પ્રાણનું અભિ-
દાન આપે છે. પોતાનું સર્વસ્વ જાપ પણ પ્રેમ પંથનો ત્યાગ
કરતા નથી. દુનિયા તેને દિશાનાતી ઉપમા આપે, અગર
અંતકલ શુન્ય કે, મુખ કે ગમે તેમ કહે તેની દરકાર કરતા
નથી. આખા વિશ્વમાં પોતાના પ્રેમીનીજ મૂર્તિ જુવે છે.
એથીજ પોતાના પ્રેમી સિવાય અન્યની દરકાર કરતા નથી.

મીણાવતીની સ્થિતિ પણ એવીજ થઈ હતી. ઓઢા
પોતાનો તિરસ્કાર કરી દેશ છોડી ચાલ્યો ગયો. હવે ફરીને
તેનું મુખ જોઈ શકશે નહિ. આમ એકાએક દુઃખનું કારણ
પોતેજ બની પોતાના પગપર પોતેજ કુહાડો માર્યો પોતાની
મુખોંધથીજ ઓઢાના મુખાવલોકન સુખનો ઉચ્છેદ કર્યો તેથી
મીણાવતીની સ્થિતિ દયાજનક બની ગઈ હતી. તેનો આનંદ
નાશ પામ્યો હતો, વધુ સુખ હરાઈ ગયું હોય અને તે
મહુખ જોઈ દુઃખી થાય તેમ મીણાવતી દુઃખ ભોગવતી હતી

જ્યારથી ઓઢા પોતાનો ત્યાગ કરી ગયો ત્યારથી મીણાવતીના હૃદયમાં પ્રેમનો કીડો કાળજીને કાતરતો હતો. ઓઢાને વિશેષે ક્યાંક એન પડતું નહોતું, બધાં રાજ્યના સુખો દુઃખકારક જણાતાં હતાં. એક તરફ ભુલતું પરીણામ આ બંને અસહ્ય જણાતા હતા. મીણાવતીને હવે કોઈ ચીજ ઉપર અનુરાગ નહોતો. તેને રાત્રી દિવસ પોતાની ભુલ ડંચે દેતા કરતી હતી.

હોથીજી સરલ હૃદયનો હતો. મીણાવતી ઉપર અચાગ પ્રેમ રાખતો હતો, પણ મીણાવતી તેના પર એટલો બધો અનુરાગ ધરાવતી નહોતી, તેનું બધું મન ઓઢાના પ્રેમમાં લાગી રહ્યું હતું. ઓઢાએ તેનો તિન્કાર કર્યો અને અપમાન કર્યું હતું. છતાં તેના હૃદયમાં તેનો જરા પણ દ્વેશ નહોતો. ઉલટી રીતે ઓઢાનો પ્રેમ મેળવવા તલપતી હતી.

બાગમાં ઓઢાની છેલ્લી મુલાકાત વખતે ઓઢાના વાક્ય પ્રદારો અને તિન્કારથી પોતાનું અપમાન થયેલું માની સંકોધ આવી હતી અને થોડી થડીને માટે ઓઢા ઉપરનો મોહ ઓછો થયો હતો. પણ ઘેર આવી પલંગ પર સુતી અને ઓઢાએ કરેલા અપમાનનો વિચાર કરવા લાગી જેમ જેમ ઓઢાએ કરેલું અપમાન યાદ આવતું ગયું તેમ તેમ સાથે એટલું રૂપ, ગુણ, પરાક્રમ, ખુદીમતા વગેરે યાદ આવતાં ગયા. તે સાથેજ મોહ વધવા લાગ્યો. ક્રોધ અને મોહ સાથેજ ઉત્પન્ન થયા તેથી બંને વચ્ચે તુમુલ્લ યુદ્ધ શરૂ થયું. છેવટે ક્રોધને દુર કાઢી મોહે તેનું સ્થાન લીધું.

“આઈં સાહેબ ! બાપુ પધારે છે.” વિચાર મુગ્ધ હતી ત્યાં આ શબ્દો સંભળાયા આ શબ્દો દાસીના હતા, મીણાવતીના વિચારોની પરંપરા તુટી જવાથી તેને દ્વેશ થયો. દાસીના વચ્ચે વજ્ર પેઠે બોલાયા. હોથીજીનું

આગમન અત્યારે રૂચીકર લાગ્યું નહીં, હોથીજી ઉપર જરા ક્રોધ આવ્યો એટલે મનમાંજ બબડી કે “ હવે તે મારો પતિ નથી. તેના સાથે સંસાર સુખ ભોગવવું નથી. જ્યાં આમ વિચાર કરે છે કે તુરત હોથીજી આવી પહોંચ્યો. મીથુાવતી કંટાળતી ઉભી થઈ, મીથુાવતી દર વખત હોથીજીને જે માન આપતી હતી, રિમત દારૂ, ખાવ, અને કટાક્ષથી પ્રસન્ન કરતી, અત્યંત પ્રેમ બતાવતી આ પૈકીનું એક પણ ચિન્હ હોથીજીના જોવામાં આવ્યું નહિ. તેથી ઉલટો પ્રકાર આવ્યો. મીથુાવતીને રહેરો શીકકો થઈ ગયો હતો. મુખ ઉપર સૌન્દર્યની છટા દેખાતી નહોતી અત્યંત દીલગીરીમાં હોય તેમ તેનું મુખ શ્યામ થઈ ગયું હતું.

આવી રીતે મીથુાવતીને ચૈતન્ય વિહીન જોઈ હોથીજી ગભરાઈ ગયો. ગણીજીને શું એકાએક રોગ થઈ આવ્યો હશે ! કે શું થઈ ગયું હશે ? આ પ્રશ્નોનું પોતાના મનથી કાંઈ સમાધાન થઈ શક્યું નહિ. ચિત્રનત્ત બની મીથુાવતી તરફ એકીટસે જોવા લાગ્યો.

“ પ્રીય ! તમને શું થાય છે ? ” હોથીજીએ લથડને સાદે જરા આગળ જઈ પુછ્યું.

“ મને અત્યારે દીક નથી ” મીથુાવતીએ દીલગીર રહેરો ઉત્તર આપ્યો.

“ તમે ઓઢાને મનાવવા ગયા હતા તેનું શું થયું ? ” હોથીજીએ વચમાંજ પશ્ચ કયો.

“ મેં ઘણી રીતે મનાવ્યા પણ માન્યુ નહી. અહિંથી જતાં જ મારા શરીરને દીક નહોતું. મારી તબીબત સારી ન હોવાથી ઓઢાની સાથે અધિક વાત કરી શકી નહીં. ” મીથુાવતીએ તદ્દન બનાવટી વાત બકી કાઢી.

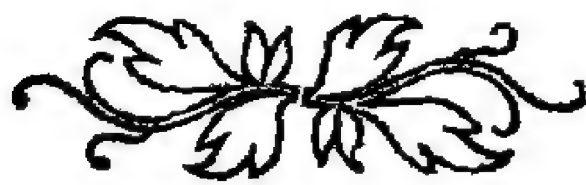
(૭૮)

“ તમને તાવ તો જણાતો નથી ” હોથીજીએ મીણાવતીની નાડ જોઈ કહ્યું.

“ તાવ નથી પણ ક્યાંય એન પડતું પડતુ નથી. જરા આરામ લઉ તો દીક. ” મીણાવતીએ હોથીજીને ટાળવાના ઉદ્દેશથી કહ્યું.

“ જરા આરામ લ્યો આટલું કહી હોથીજી ચાલતો થયો.

“ હાસ ! બહા ગમ ” એટલું બબડી મીણાવતી શય્યામાં પડી. ઓઢાના વિચારો કરવા લાગી. તેને ખાવાનું પણ ભાવ્યું નહિ. ઓઢાના પ્રેમ પાસમાં જકડાઈ ગઈ અને ચિંતાતુર રહેવા લાગી તેને ખાવાનું પુર ખવાતું નહોતું અને ચિંતામાં રહેવાથી ચિંતાજ્વર લાગુ પડ્યો. શરીર સુકાવા માંડ્યું. અત્યંત વિચાર અને વિરહ વેદનાથી ક્ષયનો રોગ લાગુ પડ્યો. પોતાનું શરીર લાંબી સુદત ટકશે નહિ. એવી ખાત્રી થવા છતાં મીણાવતીને શરીરની દરકાર હતી નહી. પણ એક વખત ઓઢાજીના દર્શન થાય તો પોતાને પુરું ભાગ્યશાળી માનતી હતી. પણ ઓઢાના દર્શન તેના નશીબમાં સરજાયલા નહોતાં તેથી જોત જોતામાં તેનો જીવદીપ ખુબવા માડ્યો અને છેવટના શ્વાસ સુધી ઓઢાનું ચિંતવન કર્યું. કહેવાની જરૂર નથી કે ઓઢાના ગયા પછી હોથીજી સાથેનો બધો સંબંધ છોડ્યો હતો.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

પુત્ર પ્રાપ્તિ અને સ્વદેશગમન.

ઝોઢાને હોથલની પ્રાપ્તિથી અત્યંત આનંદ થયો હતો. હોથલની પતિભક્તિ અને સેવાથી રાજ સુખ અને કુટુંબી જનોને લુલી ગયો હતો. આખી સુષ્ટિના રાજ સુખને હોથલના સુખ આગળ તુચ્છ ગણતો હતો. આવી રીતે આનંદના દિવસ વિતાડતાં પુત્રની પ્રાપ્તિ થઇ તેનું નામ જખરો પાડ્યું.

પુત્ર પ્રાપ્તિના આનંદમા એર વૃદ્ધિ થઇ. જખરાની ઉમર દોઢ વર્ષની થઇ એક દિવસ જખરાને પારણામા સુવાડી હોથલ પારણા પાસે ઉભી હતી, અને જખરાને બોલાવતી હતી. ત્યાં ઝોઢાએ આવી હોથલને આલિંગન દઇ ચુસ્મન કર્યું. જખરાએ પોતાના બાળ સ્વભાવ પ્રમાણે પામરી પોતાના પગમાં ભરાવી મોઢા ઉપર ઝોઢી, આવું જોઇ હોથલ અળગી ખસી ઝોઢાને કહેવા લાગી કે:—

“ નાથ ! હવે આપણે સંતતીવાળા થયા છીએ. આપણા પુત્રની મર્યાદા રાખવી જોઇએ. કેમકે અત્યારથી તેને મર્યાદા શીખવવાના સંસ્કાર પાડવા જોઇએ, આપણે તેને બાળક માની તેની મર્યાદા ન રાખીએ તો તેનામા મર્યાદાના સંસ્કારો પડે શી રીતે ? અને એમ થવાથી પરિણામે બાળકે અમર્યાદાશીલ થાય. જુવે! આપના આ વગર વિચારથી જખરાને શરમ આવી તેણે પોતાના સુખ ઉપર ઝોઢી લીધું. ”

હોથલના કહેવાથી ઝોઢાને પણ તે ચોખ્ખું જણાયું. અને પોતાની જુલ કજુલ કરીને બોલ્યો કે “ હવે આવી જુલ કરીશ નહિ. ”

જખરો બે વર્ષનો થયો એટલે બીજા કુંવરને જન્મ આપ્યો તેનું નામ જેસલ પાડ્યું. આ બંને પુત્રોને જોષ દમ્પતિ આનંદસાગરમાં જીલવા લાગ્યા.

બંને કુંવરો મોટા થયા એટલે તેમને સાથે લઈ એકો ભોંયરાની બહાર નીકળી ફરવા જતો. અને પોતાના પુત્રો સાથે આનંદ મેળવતો.

એકમાસનો દિવસ નજીક આવ્યો. વરસાદ આવવાની તઈયારી થવા માડી. એકો અને કુંવરો નિત્ય નિયમ પ્રમાણે ફરવા નિકળ્યા હતા. આ વખતે સાંજનો સમય હતો. આકાશ વદળાથી છરાઈ ગયું હતું. વરસાદ આવશે તેમ બાસ થતો હતો, આવા સમયમાં પોતાના બંને કુમારોને લઈ એકો કુદરતની લીલા જોતો કુંગરની ટેકરી ઉપર બેઠો. અને બંને કુમારો આસપાસ બાલ ખેલ કરતા હતા. ત્યાં જખરાની નજીક મોર ઘાટો કાઢીને બોલ્યો, આ જોષ જખરાને કેતક થયું અને પોતાના બાળ સ્વભાવ પ્રમાણે એક પથર લઈ તેના સામે દોડ્યો. આવું જોષ એકાએક જખરાને પોતાની પાસે બોલાવી કહ્યું કે:—

દાહરો.

મોરને નવ મારીએ, તેના રાત! નેણ,

ઉંચે ચઢી ટહુકા કરે, નિત સંભારે સેણ.

“ સહુથી હેલ્યા કુંગરા, ચાહે તેને ચકોર;

લુહ્યાને સંભારી દે, એથી ન મારીએ મોર.

માટે મોરને મરાય નહિ, આવું સાબળી જેસલ બોલ્યો

કે “ એ શું કહેતો હશે ? ”

“ હું કુંગરનો મોરનો, કાંકરી ચરપટ બરે;

રત આવે ન બોલું તો હલ્ય ફાટી મરે.

આવી રીતે પોતાના પુત્રને જવાબ દઈ પોતાના સહેર

તરફ મુખ રાખી ઓઢો બેઠો હતો, વિચાર કરતાં પોતાનું
શહેર પોતાના બાઈઓ વગેરે યાદ આવ્યા. તેથી કહેવા
લાગ્યો કે:—

ઢોહરો.

“ હું કંડકકડરાનો રાજાઓ, રખડું રાનની માંહી;
રાજપાટ સરવે તજ્યા, તજ્યાં કુટુંબ ને બાઈ.
જહાંલાનો વિયોગ, સહન ન થાય શરીરથી;
પ્રભુ મેળવને 'જોગ, જમ મળું' મુજ બંધુને.
હોડી મુખ બહુ રાજનું, વનમા કીધો વાસ;
સેવા કરવા દાસ, પાસે કોઈ મળે નહિ. ”

આવી રીતે પોતાની જન્મભુમિને યાદ કરી બોલે છે.
ત્યા હોથલે આવી કહ્યું કે: “ નાથ! આમ દીલગીર શા માટે
થાઓ છો? મારાથી કાંઈ ભુલ થઈ છે કે આપને ઉદાસ
થવાનું કારણ પ્રાપ્ત થયું છે? ”

“ એવું તો કાંઈ બન્યું નથી પણ મને મારા સગા
જહાલા અને દેશ યાદ આવ્યો છે. ” ઓઢાએ પોતાની
ઉદાશીનતાનું કારણ કહ્યું.

“ શું ત્યારે મારા ઉપર આપની પ્રીતિ ઓછી થઈ
છે? આપે પ્રથમ મને કહેલું કે તારા માટે આખી સૃષ્ટીના
રાજનો ત્યાગ કરે આ વચનો ઉપલક્ષ હતા. ” હોથલે પો-
તાના પર પ્રેમની શંકા લાવી કહ્યું.

“ તારા ઉપરનો પ્રેમ પ્રથમ જોવાને તેવો છે. બહુ
દિન પ્રતિદિન વૃદ્ધિને પામતો જાય છે. પણ:—

સોરઠો.

“ પથરપરનાં ચીત્ર. જળ ધારાથી જાય ના;
(તેમ) બાળાપણના મિત્ર, વિસર્ગાં નવ વિસરે. ”

“ જેમ પથરપર ચિત્રેલાં ચિત્રા પાણીથી ભૂંસાતાં નથી તેમ મારા બાળપણના મિત્રો મારાથી વિસરાતા નથી. તેમને મળવા મતલબ રહે છે. માટે જો મારા શહેરમા જઈને રહીએ તો મને શક્તિ થાય ! ”

ઓઢાનાં ઉપરના વચનો સાંભળી હોથલને ક્રોધ ચઢ્યો અને બોલી કે:—

સોરડો.

“ જો તું મળવા ચ્હાય, સગા સંબંધી સર્વને;
તો તો જલદી જાય. દૂર રહ્યા તે દેશમા. ”

આવી રીતે હોથલનાં વચનો સાંભળી ઓઢો કહ્યું:—
“ પ્રિયતમા ! તું આ શું બોલે ? તારો વિયોગ હું સહન કરી શકું ખરો કે ? પણ મને એજ વિચાર થાય છે કે, આપણા પુત્રો યુવાન થશે ત્યારે તેમના લગ્નાદિક કરવાં જોઈશે. આપણે મારા રાજમા હોઈએ, તો સારૂ વળી મારો દેશ બહુજ સારો છે.

હાહરો.

“ બાબર બાવળ બોરડી, ઝાખર ઝાઝા ઝાડ;
નહિ બીજી ત્યાં વનસ્પતિ, કચ્છમાં બહુ ઊઝાડ.”

“ કચ્છમા શું દંમ છે, ત્યાં જવાને આટલા બધા આતુર શા માટે થયા કરો છો. ત્યાં ફળ ફૂલવાળી કાંઈ વનસ્પતિ નથી. બાવળ, બોરડી અને રણ છે ” આવું હોથલનું કહેવું સાંભળી ઓઢો બોલ્યો કે:—

હાહરો.

“ જેર બાવળને બોરડી, કાંટાવાળી બાખ;
હોથલ હાલો કચ્છમાં, જેમાં માનવ સવાલાખ,”

ત્યાં બાવળ બોરડી અને કાંટાવાળી ઝાડખોડ છે ખરી પણ ત્યાં સવાલાખ રૂપીઆની કિંમતના મનુષ્યો છે વળી—

“ ઘોડા બધા કાઠિ બધા, પાની લગ પેરવેશ
વસે મધ્યાં જ્યાં રાજવી, ડોલરીઓ કચ્છ દેશ
વાકા કુંવરને શુર ધણા, વાંકા વાડાના વચ્ચ;
કુંવર વાંકા ત્યા થશે, પાણી પીએ જો કચ્છ, ”

ત્યાના ઘોડા અને કાઠિ ઘોડા સારા છે, પાની સુધીને
પહેરવેશ છે. ધણા રાજાઓને સમુદ છે. અને તે વાકા
છે ધણા શુરવીરો છે ત્યાંના વાડાના વાછડા પણ સારા
થાય છે. માટે તેવા કચ્છનું પાણી પીએ તો આપણા
કુંવરો પણ શુરવીર થાય. એટલા માટેજ કચ્છમાં જવાનો
આગ્રહ કરે છું.

હોયલ:—“ જ્યારે તમારો આગ્રહ છે ત્યારે હું
કચ્છમાં તમારા શહેરમાં આવું ખરી પણ હું ગુપ્તજ રહી.
શ માફ નામ તમારે કોઈની પાસે કહેવું નહિ જો મને
જાહેર કરે તો હું ત્યાથી ચાલી જઈશ, આ સરત કપુલ
હોય તોજ તમારી સાથે આવું. ”

“ હા મને એ સરત કપુલ છે. ” એમાંએ
આનંદથી કહ્યું.

આવી રીતે કરાર કરી પોતાના બન્ને કુંવરોને
સાથે લઈ હોયલ સાથે એઠો રવાના થયો. હોયલના
સલાહથી સાથે કાંઈ વાહન લીધું નહોતું. પોતાના બંને
નાના કુંવરો ચાલી શકે તેમ દરેજ થોડો પંથ કાપવા
લાગ્યા. અને કેટલેક દિવસે નળિયાથી ત્રણ ગાઉ દુર વા-
ચવ્ય કોણ પર આવેલા વડસર ગામે આવી પહોંચ્યા.
તળાવને કિનારે મુકામ કર્યો. તળાવમા પાણી પીતા ઢોરો.
આવતાં હતાં. તેમાં એક ભેંસ પાણી પીવા આવી. તેને
એઠો ધારી ધારીને જોવા લાગ્યો અને વિચારવા લાગ્યો.

કે, આ ભેંસ મારે દુધ ખાવાની હતી અને ચારણે મારા પાસેથી પરાણે દાનમા લીધી તે તો નહિ હોય ને ! આવો વિચાર કરી ભેંસને બોલાવી કે તુરત ભેંસે ઓઢાને ઓળખી કાઢ્યો. અને ંહાલ બતાવવા લાગી. ભેંસને વાચા નહિ છતા પોતાનું ંહાલ ઓઢાને બતાવી શકી હતી. ઓઢે તેના શરીરે હાથ ફેરવ્યો. એટલે તેની પાછળ પાછળ ફરવા લાગી.

બીજા ઢોરે પાણી પી પાછા આવ્યા પણ પોતાની ભેંસ આવી નહિ તેથી ચારણ તેની શોધમા નીકળ્યો. આવીને જુવે છે તો ઓઢાની આસપાસ ંહાલથી ફરતી પોતાની ભેંસને જોઇ એટલે ઓઢાને તુરતજ ઓળખી કાઢ્યો. એટલે આગ્રહ કરી ઓઢાને મીજમાની કરવા ઘેર તેડી લાગ્યો.

ચારણ પોતાને ધન્ય માનવા લાગ્યો. ઓઢા જેવો પોતાને ત્યા ફરીને બીજો કોઇ મીજમાન આવવાનો નથી આવું ધારીને ઘણી સારી સરભરા કરી જ્યારે ઓઢો ત્યાથી રવાના થયો ત્યારે એક વેલ અને એક અશ્વ આપ્યો, પ્રથમ તો ઓઢાએ લેવાની આનાકાની કરી. પણ ચારણના અત્યાગ્રહથી વિના છુટકે લેવા વિના ચાલ્યું નહિ પછી ઓઢો બોલ્યો કે:—

હાહરે.

“ મિત્ર કરાએ અંગાણા બીજા આળપપાળ.
જીવતા જરા ગાએ ધણા, મુવા લડાવણુ દાર
ઓઢો કે અદાતારનું, રહે ન જગમાં નામ;
ઝાડથી ઊડતા પંખીનું, પગલું રહે ન તે દામ, ”
ચારણ સાથે ‘ રામ રામ ’ કરી ઓઢો પોતાના
પુત્રો પતિ સાથે રવાના થયો અને થોડા દિવસમાં

ધોલાયગઢ પહોંચ્યો. પોતાના આગમનના સમાચાર અગાઉ ધોલાયગઢમાં હોથીજી વગેરેને પહોંચાડ્યા હતા. ઓઢો આવે છે તેવા સમાચાર આખા શહેરમાં સર્વત્ર પ્રસરી ગયા હતા. બધા પ્રજાજનોએ ઉત્સાહ કરી પોતાનો હર્ષ પ્રદરશિત કર્યો હતો.

પોતાના આપ્તજનોને ઘણે દિવસે મળવાથી ઓઢાને ઘણો આનંદ થયો હતો, પોતાનું રાજ અને હોથલ આ બંને ધુચ્છીત સુખો એકત્ર થએલા જોઈ ઓઢો આનંદ સાગરમાં ઝીલવા લાગ્યો. હોથીજી વગેરેને પણ નવું ચૈતન્ય પ્રાપ્ત થયું હોય તેમ લાગવા માડ્યું, પ્રજા વર્ગને ખાત્રી થઈ કે હવે આપણે નિર્ભય છીએ. આપણને યોગ્ય ન્યાય મળશે, આવા વિચારોથી અત્યંત હર્ષ થયો હતો.

હોથીજી રાજકર્તા હોવા છતાં બધો રાજ કારભાર ઓઢાના શિરપર નાંખી પોતે નામનો જ રાજા રહ્યો, ઓઢો જોવો બાહોશ અને રાજકારભારમાં કુશળ વ્યવસ્થાપક હોવાથી રાજ વ્યવસ્થા સારી રીતે ચાલવા લાગી. ઓઢાની ગેર-હાજરીથી દુઃખનો સબળ થયા હતા, પણ ઓઢાએ ધોલાયગઢમાં પ્રવેશ કર્યો કે તરતજ બધા શાંત થયા, ઓઢો પોતાનાંજ મકાનો કે જે ઘણા દિવસથી શુન્યકાર હતા. તેમાંજ નિવાસ કરતો હતો તેથી એક વખતના ઉજ્જડ મહેલો અત્યારે મંગળમય દેખાતા હતા. હોથલ પોતાની પ્રથમની શરત પ્રમાણે ગુપ્તજ રહેતી હતી. કેાઇની સાથે હળતીબળતી નહોતી.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

હોથલનો વિયોગ.

હોથલના ગુપ્ત નિવાસથી ઓઢાના આપ્ત જનોમાં ચર્ચાનો વિષય થઈ પડ્યો હતો. ઓઢો એક સ્ત્રી પરણી લાવ્યો છે પણ કોઈને સુખ દેખાડતી નથી. તેનું કારણ શું હશે? તે સ્ત્રીનું નામ, તેના પિતાનું નામ, અને ગામ કીધું હશે? વગેરે અવનવી ચાંકાઓ કરતા હતા. કોઈ કહે તે દેવકન્યા હશે એટલે ઓઢો ગુપ્ત રાખે છે” કોઈ કહે અપ્સરા હશે તો કોઈ કહે છે કે હલકા વંશની હશે એટલેજ કોઈની સાથે લગ્નગામળવા દેતો નહીં હોય અને તેની કુળ જાતિ ગુપ્ત રાખતો હશે’ આમ અવનવા તર્કો કરતા હતા.

ઓઢાના બધા ભાઈઓ મિત્રો વગેરે ઓઢાની સ્ત્રી કોણ છે તે જાણવા આતુર હતા. પણ ઓઢો કોઈ પણ રીતે પોતાની સ્ત્રીની ખરી હકીકત કહેતો નહીં. છેવટે બધા પ્રયાસ નિષ્ફળ ગયો ત્યારે એ વાત બધાએ પડતી મુઠી. એક વખત જખરો અને જોસલ પોતાના સમાન વ્યયસ્ય બાળકો સાથે બજારમાં રમત રમતા હતા. હોથલ ગુપ્ત રીતે તેમની રમત જોવામાં તદ્દલીન બની હતી. એમાં મદોન્મત એ પાડા લઢતા લઢતા આવ્યા. પોતાના કુંવરોને નુકશાન કરશે એવા બચથી હોથલે પોતાના યોગ બળના પ્રભાવથી હાથ પ્રસારી બંને કુંભારોને ઉપર ખેંચી લીધા. આવું અદ્ભુત કાર્ય જોઈ માણસોને આશ્ચર્ય થયું અને આ સ્ત્રી કોણ છે તે જાણવાની જુઝાસા વૃદ્ધિગત થઈ પણ ઓઢાના દ્રઢ નિશ્ચય આગળ કોઈનો ઉપાય ચલ્યો નહિ.

તેથી બધા હતાશ થઇ- લાંબી મુદતે એ ચર્ચા પાછી બંધ પડી.

જખરો અને જેસલ પોતાની વચના છોકરાઓને એ-
કઠા કરી જખરો રાજ સિંહાસન ઉપર બેસતો જેસલ પ્ર-
ધાન થતો અને બીજાઓને પણ અધિકારી બનાવતો ધુ-
ળથી શહેર બનાવી રમત રમતા, તેમાં કોઇ ચોર થતો
કોઇ ખારવડીઓ થતો અને જખરો તેમનો ઇન્સાફ કરતો.
આવી રીતે રમત રમતા એક દીવસે મદોન્મત થએલો
હાથી મહામાત્ર (માવત) ના કબજામાં રહ્યા નહી. અને
શહેરમાં તુકશાન કરતો જખરાએ બનાવેલ શહેર પાસે
આવી પહોંચ્યો. હાથીના બપથી છોકરાઓ ન્હાસ ભાગ ક-
રવા લાગ્યા. આવું જોઇ જખરો હાથમાં તીરકામઠું લઈ
હાથી સન્મુખ આવ્યો અને કાન મુઠી ખેંચી કુમ્ભરથળમાં
તીર માર્યો કે તરત આરપાર તીર નીકળી ગયો.

જખરાએ હાથીને તીર માર્યો અને આરપાર નીકળી
ગયો, નાના બાળકમાં આટલું પરાક્રમ જોઈ તેની માતા
કોણ છે તે જાણવાની જરાસા બધા રોકી શક્યા નહી
અને એવો નિર્ણય કર્યો કે, ઓઢાને દાર પાછા બહેકાવી
તેની ઓની હરીકત જાણી લેવી.

બધા એકત્ર થઇ ઓઢાને આમંત્રણ કર્યું અને દ-
ગાથી ઓઢાને અતિશય દાર પાડ્યો. જ્યારે નશો ધણો
આવ્યો ત્યારે એક બીજા કહેવા લાગ્યા:—ઓઢો શુર-
વીર છે. તેના પુત્રો પણ શુરવીર છે. પણ ઓઢાની ઓ
સારા કુળની હશે નહી. જો હિંચા કુળની હોત તો કેવું
સારું થાત ! ”

આવી રીતે પોતાની પ્રાણપ્રિયાની નિંદા થતી જોઇ
જોઇ ઓઢાનું લોહી ઉછળી આવ્યું, આવેશમાં આવી જઇ
બોલ્યો કે—

ઢાહરો.

“ ધરા વિષ્ણુ ધાન ન નિપજે, કુળ વિષ્ણુ માંદું નોય
જખરો જેસલ નિપજે, હોથલ ઝોઢો હોય. ”

“ શું જખરા અને જેસલ જેવા પુત્રો કુલહીણ
ઝીના ઉદરમાં પેદા થાય ખરા કે ! એ તો જેના ધરમા
હોથલ પઝિની હોય ત્યારે થાય. ” ઝોઢાએ આવનાર
દુઃખને વીસરી જઈને આવેશમા આવી કહ્યું.

ઝોઢાના આવેશયુક્ત વચ્ચેના સાંભળી બધા હોથલની
પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. આમ કેદમાં બેમાન થયેલો ઝોઢો
પ્રલાપ ગયો. થોડીવારે કેદમાં બેમાન થયો અને ઘેર ન
જતાં ત્યાજ બેમાન સ્થિતિમાં રાત્રી નિર્ગમન કરી.

ઝોઢાએ પોતાને પ્રકાશમાં આણી છે. એવું હોથલના
જણવામાં આવતાજ પોતાની દાસીને ચાર ચીઠ્ઠીએ
આપી અદ્રશ્ય થઈ.

સોરઠો.

“ ચીઠ્ઠીએ લખી ચાર, હોથલે આપી હાથમાં;
તું ઝોઢો વાંચી ન્યાલ, તારે મારે સરત શી ? ”

ઝોઢો રહ્યારે પોતાને મહેલે આવ્યો ત્યારે હોથલને
જોઈ નહિ, તેના મનમાં અતિશય દોષ થયો. ત્યાં દાસીએ
આવી ચીઠ્ઠી આપી તેમાં નીચે પ્રમાણે હતું.

(ઢાહરો)

અન્નજળ મારું જ્યાં સુધી; ત્યાં લગી રહી તમપાસ
સરત નોડી પ્રથમ તે. તેથી છોડ્યો અવાસ
દેખીશ તમને દ્રષ્ટિએ, નહિં દેખો મુજ રૂપ,
અદ્રશ્ય રહી આપથી, વિયોગી રહીશું ભુપ.
પુત્રો બહાના પ્રાપ્તથી, તમે પણ પ્રાપ્ત આધાર,
નિત નિત નિરખીશ નેત્રથી નહિં મળું લગાર.

પુરા પરણશે જ્યાહરે, ત્યારે ધરી ઉલ્લાસ;
આવીશ પોંખવા પુત્રને હેત ધરશે તમ વાસ.

હોથલની ચીઠીઓ વાંચા ઓઢાના મનની ધીરજ
રહિ નહિ. નાના બાળકની પેઠે રડવા લાગ્યો ઓઢાની
દીલગીરીની વાત સાંભળી તેના બંધુઓ અને સ્તેહીઓ
આવી આશ્વાસન દેવા લાગ્યા કે—“માણસો મોકલીને
હોથલની શોધ કરાવીશું.” ત્યારે ઓઢે જવાબ આપ્યો
કે—“હોથલ હવે કેાઈની દ્રષ્ટિએ ચડવાની નથી ગમે
ત્યાં શોધખોળ કરતા હવે તેના દર્શન થવા દુર્લભ છે-
આમ કહી વિવિધ પ્રકારે વિલાપ કરવા લાગ્યો અને બ-
ધાની મનામણી છતાં અન્ન લીધું નહિં આવી રીતે આખો
દિવસ વિલાપમા કાઢ્યો જ્યારે દિવસ અસ્ત થયો ત્યારે
ઓઢો બોલ્યો કે:—

(ઢોહરો.)

“ સુર્ય આયમ્યો સાજ પડી, પંખી ચણુ નવ ચરે;
ઓઢો કહે હે ! બંધુઓ, હોથલ નાવી ધરે. ”

ઓઢાને વિલાપ સાંભળી બધા દુઃખી થયા પણ
નિરૂપાય થઈ ચાલી નીકળ્યા.

ઓઢાને હોથલની અત્યંત વિરહ વેદના થવા લાગી.

ઢોહરો:

“ કસાર્થ મારે જીવને, નિર્દય થઈ અમાપ;
હોથલ ચાલી નીકળી, કાળજ આપી કાપ;
મેલી મંદીર માળીયા, મેલી રડતા બાળ;
હોથલ હાલી નીકળી પણ ન આવ્યો કાળ, ”

હોથલના વિયોગથી ઓઢો પોતાનું બાન ભુલી ગયો
તેના મગજનું સમતોલપણું રહ્યું નહિ તે બહાવરા જેવો
બની ગયો અને કહેવા લાગ્યો કે—

(૬૦)

(હોહરો.)

“ દુઃખ દધ હતો જો મારવો, તો શીદ કીધી પ્રીત;
પ્રિત વસોયા માનવી, તેવું સ્થિર નહિં ચીત.
જો તારે જાણુ હતું. તો કેમ ન કીધી વાત.
ગદ્દ હોત રજા લઈ, તો તો શાંતિ થાત.
પ્રેમ અતાવ્યો તેં ઘણો, બાધ્યો મોહને પાસ;
હવે બન્યો હું આવરો, મુકી મળવા આશ.
ઝોઢો હોથલના પ્રેમ પાસમા જકડાઈ ગયો હતો.
અત્યારે બધું શુન્યકાર જેવું લાગતું હતું. ખાનપાનાદિકને
ત્યાગ કર્યો હતો રાજ કારોબારમાં ખીલકુલ ધ્યાન આપતો
નહોતો. અને હોથલ હોથલ એ નામનું રટણ કરતો
ફરતો હતો. અને કહેતો કે:—

(હોહરો)

‘ ચાલ જોની હંસની, મધુર કંઠ જયુ મોર,
પ્રીતીવાળી પદ્મણી જયું ચિત્ત ચંદ્ર ચકોર-
બપૈયા સમ બોલતી, રટતી પંચુપીયુ નામ;
તે બધું છોડીને સંચરી, તે વીણુ સુનું ધામ.
દધ ડામ મુજ દાલમા, કાળજે મારી કટાર;
દુઃખમા દાહડા કાઢવા વિના નિગામરી નાર.
જળમીન સમ તલપ્રુ અરે ! રદુ રશનાએ નામ:
દુઃખ દરિયામા હુખીઓ, બન્યો બહુ બેકામ,
હોથલ ! હોથલ ! ! મારા અપરાધની ક્ષમા આપ !

મેં મારી સરલ તોડીને ગુન્હો કર્યો છે પણ તે
મારા ગુન્હા સામે ન જો દારના કેશમાં હું બાન લુલ્યો
હતો અરે ! દુષ્ટોએ ઘણાને પાયમાલ કર્યા છે ઘણાને
રાને રાન રખડાવ્યા છે. ઘણાને અત્યંત દુઃખમાં ધકેલ્યા
છે છતાં તેનો સંગ છોડતા નથી ! જો મેં દારનો સંગ ન

કર્ચો હોત તો મારે આ દુઃખમાં પડવું ન પડત મારા પ્રાણુ કરતા પણ પ્યારી હોયલનો વિયોગ ન થાત મેં તેના માટે ઘણા દિવસ બાઈઓ અને રાજ્યસુખનો ત્યાગ કર્યો પણ છેવટે તેનો અસહ્ય વિયોગ સહન કરવો પડ્યો. અરેરે! છેવટે મેળાપ પણ થયો નહિ.

પ્રકરણ ૧૭ મું

હોયલનો મેળાપ અને આનંદનો અવાધ

ઓઢાનું શરીર દિન પ્રતિદિન સુકાવા લાગ્યું અવિ-
શ્રાત અસુશ્રાવયા નેત્રનું તેજ ઓછું થયું પ્રોઢાવસ્થા હોવા
છતા વૃદ્ધાવસ્થા દેખાવા લાગી પોતાના પિતાની આવી
રિથિતિ જોઈ જખરો બોલ્યો કે:—“ પિતાજી! આમ વિલા-
પ શા માટે કરો છો ? આપજેવા પ્રભાવશાળી પુરૂષો આવા
વિલાપ કરે તો પછી અમે બાળકોને તો ધૈર્ય રહેજ શાનું?
માટે આપને વિલાપ કરવો ઘટે નહિ ”

પોતાના પુત્રોનાં વચન સાંભળી નિશ્વાસ નાખીને
ઓઢા બોલ્યો કે:—

કેહરો.

“ જખરા ! મનવાળુ ધણું, (પણ) વળત્રા દીએ ન વિયોગ
વિરહાગ્નિ વાગીયો, નવ શાંતિ તણો સંયોગ.
જેસલ ! મન જપે નહિ, જો તું હૃદયને ખોલ;
હૃદય બધું સળગી ગયું, તુટયો મારો કેલ, ”

“ જખરા વિયોગનું દુઃખ સહન કરવું અત્યંત
દુર્ધટ છે, જેના હૃદયમાં પ્રેમના વીંછીએ વિયોગનો ડંસ
કર્ચો નથી તેને તે વેદનાનું સ્મરણ કયાથી હોય ? મારા
હૃદયમાં હોયલના વિયોગની પ્રખર અગ્નિ બળ્યા કરે છે.

ને મારા લોહીને બાળે છે અને લોહીનું જે પાણી થાય છે તે અસદ્ધારા બહાર આવે છે હું ધણી શાંત રાખવાનો ઉપાય કરું છું પણ વિરહનો અગ્નિ રહેવા દેતો નથી, માટે શું કરું ? હવે તો આ જીંદગી આવી રીતે કલ્પાંત અને દુઃખમાજ પુરી કરવાની છે કેમકે હવે હોથલનો મેળાપ થવાનો નથી તેના મેળાપ સિવાય મને શાંતિ મળવાની નથી. માટે હવે આ શરીરમાથી જેટલા વહેલા પ્રાણુ જાય તેટલું વહેલું સુખ થાય એટલાએ પોતાની સ્થિતિ કહી.

એટલાએ હોથલના વિયોગનું ધણુ દિવસ દુખ સહન કર્યું પણ હોથલનો મેળાપ થયો નહિ. એટલે વિચાર કર્યો કે બંને પુત્રના લગ્ન કરવા તેણે વચન આપ્યું હતું કે પુત્રોના લગ્ન વખતે પોંખવા આવીશ જે એ વખતે આવે તો તેને એક વખત નજરે જોઉં તો ખરે આમ વિચારી થળના સોઢા જતના લાખો. અને વિસોજી નામના સરદારે હત તેમની કન્યા જોડે સગપણ કરી જખરા અને જેસલના લગ્નની તઈયારી કરી.

લગ્નનો દિવસ પાસે આવ્યો, એજણું મોકલી બંને કન્યાઓને ઘોડાયમઢમા લાવ્ય. એટલે એટલાએ કહેવરાવ્યું “ કે, જ્યારે હોથલ પોંખવા આવે અને તમે પગે લાગો ત્યારે માંગવાનું કહેશે એટલે તમારે કહેવું કે અમારે સાસુ જોમ્મએ છીએ. આ વખતે તમને બીજું માંગવાનું કહેશે ધણો લાભ બતાવશે પણ કશાથી તમારે લોભાવું નહિ પણ જે કહું છું તે એકજ વચન માગવું. ”

લગ્નના દિવસે શાસ્ત્રવિધિથી જખરાના લગ્ન લાખા-જી સોઢાની કન્યા જોડે અને જેસલના લગ્ન વીસોજી સોઢાની કન્યા સાથે થયા. પોતાના પુર્વ વચનાનુસાર હોથલ

હાથમાં ઘાળ લઈ પોંખવા આવી હોથલને જોઈ ઓઢાને નવું જીવન આપ્યું પણ પુત્રવધુઓ “પોતાનું કહેલું માગશે કે કેમ?” આ શંકા થવા લાગી.

વરવધુઓને પોંખીને હોથલ આનંદમાં આવી. જ્યારે જખરાની વહુ પગે લાગી ત્યારે હોથલે કહ્યું:—“ઝેટા તમારે જે મનમાં ઇચ્છા હોય તે માગો હું તમારા મનની ઇચ્છા પૂર્ણ કરીશ.

આ વખતે શું માગવું તે વિચાર થઈ આવ્યો, વચન એક અને માગવાની વસ્તુઓ પોતાની દૃષ્ટિ સમક્ષ ઘણી દેખાવા માંડી. આમ વિચાર કરવા લાગી ત્યારે હોથલે ફરી ફરીને માગવાનું કહેવા માડ્યું. આથી જખરાની સ્ત્રી ગમ-રાઈ ગઈ, જલદી માગી લેવાનો વિચાર કરી કહ્યું કે:— “આપના ગળામાં હાર છે તે આપો.”

મોટી પુત્ર વધુની આ માગણીથી હોથલે ઘણી પ્રસન્નતાપૂર્વક પોતાનો હાર તેના ગળામાં પહેરાવ્યો. મોટી વધુએ જે માગવાનું હતું તેથી ઉલટું માગ્યું આથી ઓઢાના શોકનો પાર રહ્યોજ નહીં. હવે બધો આધાર નાની પુત્ર વધુ ઉપર રહ્યો. જે તે માગતા લુલશે તે ફરીને હોથલનો મેળાપ થવાનો નથી આમ ચિન્તા મગ્ન ઓઢા શુ બને છે તે જોવાને આતુર બન્યો.

નાની પુત્રવધુએ આવીને હોથલને પ્રણામ કર્યા એ ટક્કે હોથલે ઇચ્છીત વસ્તુ માગવા કહ્યું, એટલે વિનયથી જેસલની બી બોલી કે:—

‘મારે બીજું કંઈ જોઈતું નથી. પણ જ્ઞાન આપનાર, રક્ષા કરનાર, માતૃવત પ્રેમ રાખનાર સાસરીયામાં સાસુજી છે. સાસુ વિના વ્યવહારિક જ્ઞાન મળેલું નથી. જે સાસુ હોય તેજી મને વ્યવહારિક જ્ઞાન મળે માટે આપે

મને વચન આપેલું સત્ય કરવું હોય તો આપ હો તોજ અમારા લાડ લડાવો. કેમકે પિયરમાં માતા અને સાસરીયામાં સાસુ હોય તોજ લાડ અને કેડ પુરા થાય છે જેમ માતા વિનાનું પિયર લુપ્ત છે તેમ સાસુ વિનાનું સાસરું લુપ્ત છે માટે આપ અહિંજ રહો એજ માગું છું.

નાની પુત્રવધુની માગણીથી હોથલ બંધાઈ ગઈ. પોતે હવે ત્યાજ રહેશે એમ કરી પુત્રવધુને સંતોષી આદાને આ માગણીથી કેટલો આનંદ થયો હશે તે વાચકોજ કદી શકશે તેના આનંદનું વર્ણન આ હુદ્ડ લેખનીથી થઈ શકે તેમ નથી.

હોથલ હવે આદાની પુર્વવત્ત સેવા કરવા માડી આખા શહેરમાં હોથલ પ્રસિદ્ધ થયાની વાત ફેલાઈ ગઈ. એટલે બધાને આનંદ થયો. એક વખતનો દુઃખસાગરમાં હુબેલો આઠો અત્યંત સુખમાં ગરકાવ થયો. પુર્વવત્ત રાજ કાર્યમાં જોડાઈ પ્રજાનું નક્ષણ કરવા લાગ્યો. હવે આદાને હોથલ પ્રત્યેનો ભય દૂર થયો હતો તેથી પોતાને ધન્ય માનવા લાગ્યો અને સર્વાત્ર આનંદ થવા લાગ્યો.

શાંતી

શાંતી

શાંતી

જાહેર ખબર.

બુકસેલર મંગળદાસ જોષિતારામના પુસ્તકાલયમાં

વેચાતાં પુસ્તકોનું સુચીપત્ર.

નરસિંહ મહેતા નોવેલ.

વાચનાર નરસિંહમેતાના નામથી કેાઇ પણ માણસ અજાણ્યું નથી જેને સંસારમાં રહી અનેક કષ્ટ વેડી છેવટે વૈકુંઠમાં વાસ કર્યો બક્તીરસથી ભરપૂર છતા ક્ષીમત ૦૥૥

ચતુર મુંદર—(ચૈદ ભાગ) જેની અંદર રાસ લીલા અને લગ્નમાં ગાવાના ગીતો અને રસીક ગરબીઓથી તૈયાર કરાવેલું સરળ કાગળ અને સદ્દાખદાર બાઈડીંગવાલું બસો ચોવીસ પાનાનું દળદાર પુસ્તક કીંમત ૦-૧૨-૦

છેલજરાર—અતી મનોહર નોવેલ વાચનાર એક વખત હાથમાં લીધા પછી મુકવાનું દીલ ન કરે માટે જરૂર આજે મંગાવો કીંમત ૦-૮-૦

જસમાં ઓડણ મોટી—જેણે બહાદુર સીધરાજને હરાવી અનેક સંકટ વેડી પોતાનું શીયળ સાચવ્યું છે માટે અવશ્ય ખરીદ કરો કીમત ૦-૫-૦

કાનો કુંભાર અને સતી પારવતી—જેને પોતાના પરાક્રમ વડે બાદશાહનો માનીતો થઈ લડાઈની અંદર વીજ્ય મેળવી પોતાનું નામ અમર રાખ્યું છે. કીં. ૦-૬-૦

કામોની ચરિત્ર—(ઓઓના ચરિત્ર વાચવા હોય તો જરૂર ખરીદો કીંમત ૦-૧૨-૦

કળી કૌતક—ગમ્મલ સાથે આનંદ આપનાર પુસ્તક કીંમત ૦-૧૨-૦

માન મુસાફર—આ પુસ્તકની અંદર માનસીંગે અનેક લોકોના કષ્ટ કાપી પોતે પોતાની જાંદગી કેવી હાલ-તમાં ગુજારી છે જરૂર મંગાવો કીં. ૦-૧૨-૦

સંગીત લીલાવતી—લીલાવતીએ પોતાનાં બંધ-
થારને મુશ્કાને ત્યાંથી કેવી રીતે છોડાવી લાવી તેનો આખે-
હુખ ચિતાર કરી. ૦-૫-૦

રાણકદેવી રાયખેંગાર—આ પુસ્તકની અંદર રાણક-
દેવીએ સીધરાજને કેવી રીતે શ્રાપ આપ્યો છે અને પોતાનું
સીયળ સાચવી જેને પોતાનું નામ અમર રાખ્યું છે કરી. ૦૥

ચંદ્રસેન વેણી પદમણી—રાજકુમાર ચંદ્રસેન વેણી
પદમણી માટે ફફીરી લઈ કેટલાક વરસ સુધી દુઃખ વેઠી
પોતાના મીત્રની મદદથી જેને પદમણી મેળવી છે કરી. ૦-૫-૦

અભીમન્યુ ચકાવો—કુરક્ષેત્રની અંદર પાડવ અને
કૌરવ વચ્ચે થયેલી લડાઈમાં જેણે પોતાના નાની વયમાં
દુશ્મનોને હરાવી વીજય મેળવી જેણે પોતાનું નામ રાખ્યું
છે કરી. ૦-૧૨-

જલધર આખ્યાન—જલધર અને વૃંદાનું આખે-
હુખ ચરિત્ર કરી. ૧-૦-૦

વીલાસ સુદરી—અદ્ભુત જાદુના પલ્લવ એકથી
આઠ ભાગ વાચવા લાયક કરી. ૦-૫-૦

મીરાંમાઈ નાવેલ—ગીરધરલાલજીનો મહાન ભક
જેને પોતાની સાચી ભક્તીથી જેરના ખાલા અમૃત ક-
પોતે પી ગયા છે માટે આ સતી બાળાનું જીવન ચરિત્ર
જરૂર વાંચો કરી. ૧-૦-૦

મોહનની મોરલી—આ પુસ્તકની અંદર કૃષ્ણચંદ્ર
પોતાની મધુર મોરલીથી વૃજ અને ગોપીઓને કેવી રીતે
ઘેલી કરી ગુલ્લતાન કરી છે માટે અવશ્ય વાંચો કરી ૦-૫-૦

એ સીવાય અમારી પાસેથી વાર્તાઓના તેમજ નાટ-
કોના અને બજન તથા જોતીષના પુસ્તકો સામટા તથા
છુટક મળી શકશે.

લખો નીચેના સરનામે
બુકસેલર-મંગળદાસ જોઈતારામ
રીચીરોડ-અમદાવાદ.

જાહેર ખબર.

બુકસેલર મંગળદાસ જોષીતારામના પુસ્તકાલય
તદન નવિન પુસ્તકોનું સુચીપત્ર.

ચતુર સુંદર ભાગ એકથી ચોવીસ—કી. ૦-૧૨-૦	
ચંપા શેઠાણી	કી. ૦-૮-
હાથલ પદમણી—રસીક વાર્તા	કી. ૦-૮-
છેલ જરારની વાર્તા	કી. ૦-૧૨-૦
કાના કુંભારની વાર્તા	૦-૧-૦
ચંદ્રસેન વેણી પદમણી	૦-૫-૦
સદેવંત સાવળીંગા	૦-૧-૦
નરસીહ મેહતોં નોવેલ	૦-૧૨-૦
સુડા બોતેરી મોટી	૩-૦-૦
જલધર આખ્યાન	૧-૦-૦
શુરા સતીની વાર્તા—ચમત્કારી નોવેલ. કી. ૦-૧૨-૦	
કીશોર કુમાર—અદ્ભુત વાર્તા	કી. ૦-૧૨-૦
બોલતો પોપટ—પોપટની ચાલાકી જાણવી	
હાય તો આજેજ મંગાવો.	કી. ૦-૮-૦
સુર્યકુમારી નોવેલ—એકસો સાઠ પાનાનું	
દળદાર પુસ્તક છતાં માત્ર	કી. ૦-૧૨-૦
એ શીવાય તમામ જાતનાં પુસ્તકો છપાવી	
દીક્રાયત ભાવે વેચનાર.	

બુકસેલર મંગળદાસ જોષીતારામ શાહ.

રીચીરોડ—અમદાવાદ.

